

מסיני

בא

קונטרס

אורה ושמחה

דיני שתנוי ושיכור בקיום המצות

**יוצא לאור ע"י בית המדרש
"זוהר החיים"
ע"ש רבה"ק רבי חיים בן עטר
זיע"א
ק"ק נתיבות**

הארות והערות כדרכה של תורה
יתקבלו בברכה
בכתובת : שלום בוניך 2\7 נתיבות
טלפון : 0527124583
או בכתובת מייל :
y0527124583@gmail.com

מסיני

בא

קונטרס

אורה ושמחה

דיני שתוי ושיכור בקיום המצות לפרטיהן, מדברי רבותינו
הראשונים והאחרונים עד אחרוני זמנינו להלכה ולמעשה,
מחולק לפי דרגות השתיה והשכרות דבר דבור על אופניו.

כתבתיו בחדש ה' עליי

הצב"י יוסף סעדו יצ"ו

פה נתיבות יע"א

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

ר' יעקב בן שלבי'ה ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליו, ויסתירהו בצל כנפיו
תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

עיישה בת שלבי'ה ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליה, ויסתירה בצל כנפיו
תהיה נשמתו צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

סעיד בן אסתרִינָה ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליו, ויסתירו בצל כנפיו
ותהיה נשמתו צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

ניסים בן אילנה פלילה ז"ל **אביגיל בת אילנה פלילה ז"ל**

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליהם, ויסתירם בצל כנפיו
ותהיה נשמתם צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

סבי נחום בן יחזקאל ז"ל

סבתי רחל בת יהודה ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליהם, ויסתירם בצל כנפיו
ותהיה נשמתם צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

סבי מסעוד בן חנה ז"ל

סבתי חסיבה בת מרים ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליהם, ויסתירם בצל כנפיו
ותהיה נשמתם צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

אברהם מנצור בן ר' יוסף ז"ל

נדרה מנצור בת יחיא ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליהם, ויסתירם בצל כנפיו
ותהיה נשמתם צרורה בצרור החיים

שיהיה הלימוד בקונטרס זה גם לעילוי נשמת

חסן יפת מתנה בן סעיד ז"ל

תרנג'ה תמר מתנה בת יחיא ז"ל

שאול בן נזימה ז"ל

מלך מלכי המלכים יחוס ויחמול עליהם, ויסתירם בצל כנפיו
ותהיה נשמתם צרורה בצרור החיים

מפתחות

- פתיחה במעלת יום הפורים והזהירות בקיום המצות.

- א. שתה פחות מרביעית יין דינו בתפלה ק"ש הוראה ברכות ועוד.....עמ' א והלאה
- ב. שתה רביעית יין דינו בכל הנ"ל.....עמ' ג והלאה
- ג. שתה יותר מרביעית יין דינו בכל הנ"ל.....עמ' יד והלאה
- ד. הנ"ל בימים טובים ויום הפורים.....עמ' טו והלאה
- ה. שיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך בכל הנ"ל.....עמ' יז והלאה
- ו. שתה עד שהגיע לשכרותו של לוט בכל הנ"ל.....עמ' כה והלאה
- ז. אכל והקיא לענין ברכה אחרונה.....עמ' כו והלאה
- ח. תשובה בכירור חיוב השתיה בפורים.....עמ' כח והלאה

הקדמה קצרה במעלות יום הפורים

הנה מאחר שהדינים המבוארים בקונטרס זה שכיחים הם ביותר ביום הפורים אמרתי ארשום בס"ד כמה מילי בענין מעלת יום הפורים ועניניו. הנה יום הפורים שגבו מעלותיו ורבו פארותיו, צא וראה במעלת יום גדול זה במ"ש בתשו' הרשב"א ח"א (סי' צג), שנשאל שם עמ"ש רבותינו במדרש משלי (ט, ב. ו. כ"ה בילקוט משלי תתקמד), דאמר' כל המועדים עתידיים ליבטל וימי הפורים לא בטלים לעולם, שמי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת ואפילו קוצו של יו"ד, והוסיף לו השואל שרבו מפרשי אגדה זו באזני ולא נכנס בהם אחד מהם. והשיב לו רבינו הרשב"א ז"ל, נראה לי פירושו שכל המועדות לא הבטיח בהם הוא יתברך שלא יגרום החטא לבטלם באחד מהזמנים, וכמו שכתוב שכח ה' בציון מועד ושבט, אבל בפורים הבטיח הכתוב, דכתיב "לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", עשאוהו הבטחה לא אוהרה, וכן יום הכפורים, והיתה לכס הבטחה שתהיה לחקת עולם שהיום יכפר ואפי' לא ישמרוהו. עכ"ל הרשב"א ז"ל. הרי שימי הפורים שמורים ועומדים לעולם אף אם ח"ו לא יהיו ישראל זכאים מחמת מעשיהם, הרי שבמקומם הם עומדים. ומדרש זה הביאו גם רבינו הרמב"ם (פ"ב מהלכות מגלה) שכתב שם בזה"ל: ואע"פ שכל זכרון הצרות יבטל, שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. ע"כ. וע"ע לרבינו הרדב"ז ח"ב (סי' תרסו) ובספר מגיד מישרים למרן הב"י (סוף פר' ויקהל) ובספר מנות הלוי (פ"ט, כח) ובהקדמת ספר חזו"ע (חנוכה עמ' ט-י) ועוד. ולכאורה ד"ז צ"ב מדוע נשתנה דינם של ימים הללו.

ולענ"ד נראה לבאר בס"ד שישנה חשיבות מיוחדת בזכרון ימי הפורים, והוא מאחר שיש בהם לימוד גדול לדורות עולם בנס הצלתם של עם ישראל ביום זה. דהנה נסי מצרים, היינו עשרת המכות שהפך הקב"ה את מימיהם לדם, מכת במורות שהיא היתה ה"מכה בפטיש" שגרם למצריים לשלח את עם ישראל ממצרים, ניסי קריעת ים סוף ונס ענני הכבוד שהיו לעמ"י במדבר, שהיו העננים משטיחים להם הדרך ומשמרים אותם מפני אויביהם ומגהצים את בגדיהם וכו', כל אותם הניסים היו אלו ניסים היוצאים מחוץ לגדר הטבע, משא"כ בניסי ימי הפורים, שעיקר נס הצלתם של עם ישראל התחיל מאותו הלילה ש"נדדה שנת המלך", שכביכול במקרה באותו הלילה נדדה שנתו של אחשוורוש וחפץ היה לעיין בספר הזכרונות וכו', ועי"כ נזכר בטובה אשר הטיב לו מרדכי ועי"כ נתגלגל נס הצלתם. הרי שבנס זה ישנו לימוד מיוחד, והוא ש"לב מלכים ושרים ביד ה'" ושאל הדברים הנראים לנו שנעשים כדרכו של עולם בדרך מקרה, הכל הוא בהשגחת המאציל העליון יתב"ש, ומאחר שיסוד זה צריך להיות חקוק על לוח לבם של כל אחד מבנ"י, שהוא עיקר אמונתנו, שאין דבר נעשה מאליו אלא בהשגחתו יתברך, שאין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה (סנהדרין ז:), לכן צורך גדול יש לספר נס זה מדי שנה בשנה, לכן נקבע דבר זה שיום פורים זה לא יסוף מזרעם של ישראל, וטעמא כנ"ל מאחר שהוא מעיקרי ויסודי האמונה של עמ"י, וזהו יסוד כל היהדות, וכמ"ש רבינו הרמב"ן בדבריו המפורסמים (סו"פ בא): "שאיין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ביחיד בין ברבים וכו', ויתפרסמו הנסים הנסתרים בענין הרבים". עכ"ל. ק. וע"פ זה יש ליתן טעם לשבח במ"ש רבינו החת"ם בדרשותיו (ח"א דף קסד ע"ד) "שאור קדוש הכלול במגילה הוא ממש יותר גדול ונכבד

מתורתנו הקדושה בעצמה". ע"ש בדב"ק. ואפשר דנמי טעמא נמי כנ"ל, שמבלעדי שיאמין אדם באמונה זו אין לו חלק בתורת משה וכדברי הרמב"ן הנ"ל, וממילא נמצא שהמגילה היא ה"מעמיד" והבסיס של כל דברי התורה הקדושה, והיא "האור" שמאיר את כל התורה הקדושה באור יקרות, שאין הבדל בין הנסים היוצאים מגדר הטבע לדברי הנעשים בגדר הטבע, שהכל הוא השגחת השי"ת. ודו"ק.

יום הפורים מסוגל לקבלת התורה מתוך שמחה

ונראה שיש להוסיף עוד במעלת ימים גדולים ונשגבים של ימי חודש אדר וימי הפורים בפרט, שזמן זה מסוגל הוא לקניית לימוד התורה מתוך שמחה, שהרי מעשה אבות סימן לבנים, ואיתא בשבת (פח.) דהדר קבלה בימי אחשוורוש בשמחה, וכבר נודע מ"ש בספה"ק שמדי שנה בשנה חוזרת ומתגלה אותה ההארה שהיתה בשעה ראשונה כאשר היה אצל אבותינו עם כל השפעותיה, וכמו שכתב כיו"ב הבני יששכר (מאמרי חדש כסלו טבת, מאמר ב, ח) לבאר מה שאמרו רבותינו "לשנה אחרת קבעום ועשאו ימים טובים בהלל והודאה". והיינו שראו חכמים שבאותו הדור שאותה ההארה מתגלה בימים אלו, ולכן לשנה אחרת קבעום, שאז נתברר שישנה אותה הארה שהיתה בתחילה. וא"כ י"ל שהוא הדין לענין קבלת התורה שאף בזה"ז מתגלה אותה הארה של קבלת התורה בשמחה, ועי"כ יש בכח כל אחד ואחד לקבל השפעות בענין קבלת התורה מתוך שמחה באופן שישפיע עליו שיזכה במשך כל השנה כולה שיהיה לימודו מתוך שמחת התורה. וע' להגאון מהרש"ע מלובלין ז"ל בספר מחשבת צדיק (עמ' קכה) שכתב, ש"שמחה" הוא היפך קליפת עמלק - יצרא בישא, וכמו שאמרו ולישרים שמחה - דכתיב "ולישרי לב שמחה", והיינו כשמתיישר הלב ומוריק כל הרע מלב כסיל, ונעשה לב אחד לאביו שבשמים. ועמלק שורש הנחש והיצר הרע שגרם עצב ועצבון, והוא היפך השמחה. וכשמבטלין קליפתו מכל וכל, זוכין לשמחה. ע"כ. הרי שהזוכה לשמחה זוכה לבטל ממנו קליפת עמלק ע"י ישרות הלב וכדכתיב "ולישרי לב שמחה", ונעשה בן חורין מיצר הרע. וע"פ דברי רבי צדוק הכהן מלובלין הנ"ל, יש בנותן טעם מה שתקנו לנו רבותינו לזכור מעשה עמלק וחיוב מחייתו סמוך ונראה לימי הפורים, והיינו טעמא, דהנה באו ימי השמחה שאז הוא עת מחייתו ע"י השמחה, ודין גרמא לסמוך זכרון למעשה, ודבר בעתו מה טוב. ודו"ק.

ומעתה אחר כל הדברים האלה יש לומר שפשוט הדבר שלא יתכן שיהיה זמן גדול ונשגב זה גרמא בניזקין ח"ו, ונהפוך הוא, שע"י שתיית היין והשמחה יתבטל ממצות המחוייבות על כל בר ישראל, כתפלה, ק"ש, ברכת המזון ושאר מצות, הגם שמצוה ביום זה להרבות בשתיית היין (ונחלקו רבותינו הפוס' אם יש חיוב להשתכר בפורים או לאו ובמק"א הארכנו בס"ד לבאר שלדעת מרן הש"ע אין הכרח שיש חיוב להשתכר, ושכך היא דעת הרמ"א בהג"ה סי' תרצה ס"ב), מ"מ הסכמות כל הפוס' שאם עי"כ שישתה יזלזל או יבטל אחת מן המצות, פשוט הדבר שאין לו לשתות עד שישתכר, שלא ציוו חכמים לבטל המצות או לזלזל בהן ולא זו היתה כוונתם. ויש להביא כאן מ"ש בספר מטה משה לתלמיד מהרש"ל (סי' תתיג) וז"ל: ואף אותם המשתכרים יהיו כל כוונתם לשם שמים כדי לזכור הנס שבא במשתה היין ולא כאותם המשתכרים כדי למלאות גרונם כאשר ראיתי רבים בני אדם אשר המה ביין שגו פקו פלילי, ומרבים בימי הפורים האלה לעשות שחוק וקלות ראש ואינם חוששים להתפלל בימים האלה, ואדרבה מרימים קולות בשעת התפלה ובקריאת מגלה ומערבבים החזן עד כי קולו לא ישמע, גם באכלם לבם ועיניהם שם על מעדניהם ולא נשאו את ראשם לא הביטו העולם העליון אשר ה' אלהי ישראל בא בו. ולא יחושו לא על נטילת ידים ולא על ברכת המוציא ולא על בהמ"ז, עד כי נדמה לרוב המון שבשני הימים האלה הותר לכל אדם לפרוק עול תורה מעליו ומצות וכל המרבה להיות

משוגע הרי זה משובח. וכל זה הוא בלי ספק רע ומר והוא עון פלילי, כי לא הותר לנו רק שמחה לא שחוק וקלות ראש, "וכל המבטל תפלה ואינו שומע מקרא מגלה מלה במלה הרי זה חוטא ומתחייב בנפשו ואי אפשר לכל אשר בשם ישראל יכונה לפרוק מעליו עול מלכות שמים אפי' שעה אחת, ולא מצינו לראשוני שהיו מתעסקים בקלות ראש בפורים ח", אבל בדברי מצוה היו מתעסקין כמו שאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין, מכדי מפוריא לפסחא תלתין יומין ובפורים דרשינן בהלכות הפסח וכו', הרי שביום הפורים היו דורשין בהלכות פסח". ע"כ.

דברי החסיד בעל יסוד ושורש העבודה בקלקולים היוצאים מן השכרות

וראיתי להביא כאן לשה"ק של הגאון החסיד בעל יסוד ושורש העבודה (שער יב פרק ז) שיש בה יסוד גדול לכל מהות היום הזה, וז"ל: אחרי ככלות סעודתו וברך בהמ"ז, יקיים ג"כ החיוב מדינא דגמרא הקדושה שאמרו (מגילה זב) חייב אינש לבסומי בפוריא. והנה דקדקו חכמי הגמרא בלשונם הצח והקדוש ואמרו "לבסומי", ולא אמרו חייב אינש להשתכר בפורים, אך הוא כמ"ש הב"י בטור (סי' תרצה) בשם רבינו אפרים וא"ח (ארחות חיים) וז"ל בקיצור: חייב אינש לבסומי בפורים, לא שישתכר שהשכרות איסור גמור הוא ואין לך עבירה גדולה מזו כו', אך שישתה יותר מלמודו מעט עכ"ל. וגם האריז"ל בכוונת השתיה ביום זה ע"ד הסוד כתב באר היטב בלשונו הקדוש: ולא ישתכר אלא יתבסם⁽¹⁾ כו'. גם את זאת יש להוכיח ע"פ שכל פשוט שאין כוונת הגמרא הקדושה שישתכר חלילה, כי הנה כל בעל שכל יודע ויכיר האמת במ"ש במגילה לעשות אותם ימי משתה ושמחה, שחייב אדם להיות שובע שמחות בפורים, אין הכוונה על שמחת הוללות של רשות כי אין טוב לאדם לפני האלהים כ"א לשמוח בשמחה של מצוה, אך הרצון בזה הוא על שמחה של מצוה לשמוח ביוצרנו ובוראנו ית"ש נגילה ונשמחה בו נזכירה דודיו מיין שיש לנו אלוה ופטרון כזה שעומד בתמידות למלט נפשנו מיד כל העריצים המבקשים את נפשינו, ומגודל שמחת לבו באלוהותו ית"ש ויתעלה יתן במחשבתו הודאה עצומה לבוראנו ית"ש על הנסים הגדולים והנפלאות שעשה עמנו בימים ההם בזמן הזה וכו', אבל לא כן יתהלך במשרים כי יתן בכוס עינו לשתות יותר מכדי שיעורו הרבה, כי אז היין בגוד יגוד ומערבב שכלו ואבדה חכמת חכמיו וביתו נבזונו להבחין מה יום מיומים היום הזה אם הוא תשעה באב או פורים כי לא ידע האדם את עתו אם עת לשחוק או עת לבכות, וכדגים הנאחזים בפח כהם יוקשים בני אדם נופל מלא קומתו ארצה שוכב כאבן דומם ולא ידע אם הוא בין החיים או בין המתים בקבר. הן אלה קצות דרכי גבר אשר עברו יינו גם משכרות גדול כזו הכה ופצוע פצע וחבורה ומכה טריה מאיזה אבר.

(1) אולם מה שכתב החסיד ז"ל בדעת רבנו האריז"ל שאין חיוב להשתכר, אחה"ר מכ"ק אינו מחזור, דהנה ז"ל מהרה"ח בשער הכוונות (ענין פורים דרוש א', ד"ה ומה"ש רז"ל חייב אינש וכו'): ומה"ש רז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כו', הכונה הוא כי לעולם תוך הקליפה יש ניצוץ של קדושה המאיר בתוכה ומחיה אותה, ולכן צריך לומר ברוך המן להמשיך אל הניצוץ ההוא אור "ולכן צריך לומר בלא כונה אחר שהוא שיכור ויצא מדעתו שאם יהיה ח"ו בכוונה יאיר גם אל הקליפה ח"ו". ונלע"ד כי כשאנו מומשיכין אור מוח הבינה ברחל ע"י שתיית יין בריבוי גדול" יש הארה גדולה שיש בה כח להאיר גם אל הניצוץ ההוא אשר בתוך הקליפה וכו'. עכ"ל. אולם הגם שכך משמעות דברי רבינו האריז"ל שצריך לשתות יין בריבוי גדול עד שישתכר, מ"מ שמא י"ל שאינו אלא למי שבר הכי לומר הדברים הנ"ל ע"מ להמשיך אל הניצוץ ההוא אור וכמ"ש בתוך דבריו, משא"כ למי שאינו בר הכי, אפשר שאין חיוב להשתכר אף לדעת רבינו האריז"ל.

גם כי יבא האדם לכמה קלקולים ומכשולים הוי על הוי יקרא מעות לא יוכל לתקון מה שעובר כי בשכרות כזה בודאי יום פנה ולא יתפלל לעת מצוא תפלת המנחה עד הערב, ואפשר גם תפלת מעריב לא יעלה על לבו להתפלל, ובבקר תאמר מי יתן ראשי קלני מראשי משכרות יום אתמול ואין עומד להתפלל מתוך כובד הראש גם תפלת שחרית בכוונה. ועתה בנים קדושים ידידי השם ושאהבה נפשי הגידו לי איך יעלה על לב שום בר שכל שחז"ל יצונו ויכריחנו באזהרתם על שכרות גדול כזה שע"ז הולכי נתיבות יושר ילכו ארחות עקלקלות לבטולי מלהתפלל לפניו ית"ש התפלות שתקנו אנשי כנה"ג ובהם כמה נביאים בחיוב גמור על האדם להתפלל בכל יום ג' תפלות, והן דברים שעומדים ברומו של עולם, כמו שדרז"ל (ברכות ו ב) מפסוק כרום זולות לבני אדם (תהלים יב ט), הנה בודאי אין השכל מסכים על זה אך האמת יורה דרכו דרכיה דרכי נועם אזהרתם וכל נתיבותיה שלום ע"ד היושר והשתיה כדת מעט יותר מכדי שיעורו וכו'. הרי לפניך אחי ורעי ראה ברורה מפוסקים קדמונים שהביא הב"י כנ"ל וכן כתוב מפורש בכתבי האר"י ז"ל כנ"ל ואת כל ונוכחת ע"פ שכל פשוט שאין כוונת הגמרא הקדושה כלל על השתיה שלא כדת, לכן יזהר האדם מאוד ומאוד בשתית משקין המשכרין יותר מדאי אפילו בשמחת פורים לבל הרימה פעמך למשואות בהשאת היצר שהוא מצוה ע"פ דינא דגמרא וכל ירא וחרד ישקול במאזני שכלו בעת שתייתו בפורים אם יוכל ע"י שתיה זו להתפלל תפלת מנחה ומעריב עם הצבור בבה"כ"נ בכוונה ייטיב לבו ביין או בשאר משקה, וכל מעשיך יהיו לש"ש לקיים מ"ע של קבלה לעשות אותם ימי משתה ושמחה ויערב לו ומקבל שכר גדול ג"כ על זה על כוונה הנ"ל, וכמו שער בנפשו שע"י שתיה מרובה זו יבטל מאיזה תפלה ר"ל, אזי יפסיק תיכף משתיה זו ויאסור איסור על נפשו ממש כאיסור של יין נסך ומקבל שכר על הפרישה לש"ש ודי בהערה זו. עכ"ל היסוד"ע. ובשו"ת אור לציון ח"ד (פ"ס ה"ג) כתב שאין חיוב השכרות אלא במי שאהבת ה' ויראת ה' תקועה בלבו, ומכיר בעצמו שלא יבוא למעשים או דבורים אסורים ומגונים. אבל אם אינו בדרגה זו לא ישתכר, והביא לדברי היעב"ץ בסידור עמודי שמים, שאחר שכתב שאביו החכם צבי ע"ה היה מקיים המימרא כפשוטה ושהחלש שמוזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך, הוסיף, שכמו כן המשתטה ביינו ואין בו מדעת קונו, אין לו לקיים המימרא כפשוטו. ע"ש.

בענין שתוי ושיכור בקיום המצות

והנה מן המצות השכיחות ביותר העומדות לפנינו במהלך יום גדול ונשגב זה היא מצות התפלה וברכת המזון וכן שאר ברכות הנהנין, ופעמים שאף מצות ברכות ק"ש וק"ש של ערבית, וכן ענין ההוראה למי שהוא בר הכי לענות על שאלות בהלכה, מצוי אצלו שאלה זו גבי ענין ההוראה כשהוא שתוי או שיכור, לכן אמרתי בס"ד שאסדר כל הדינים הנצרכים לידע לכל מי שחפץ לקיים מצות ה' ע"פ ההלכה לתוך פונדק אחד, ע"מ שלא נבא ח"ו ע"כ לידי חשש איסור ויצא שכרנו בהפסדנו. דהנה בברכות (לא) אמרי' עה"פ "אל תתן את אמתך לפני בת בליעל", אמר רבי אלעזר מכאן לשיכור שמתפלל שכאילו עובד עבודה זרה². ועיי' עוד בעירובין (סד) דאמרי' שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה, שיכור אל יתפלל ואם

(2) והנה כתב הרמב"ם (פ"ד מה' תפלה ה"ז) שיכור אל יתפלל "מפני שאין לו כוונה", ואם יתפלל תפלתו תועבה. ע"כ. הרי חזינן שעיקר האיסור להתפלל כשהוא שיכור הוא משום חסרון כוונה, וע"ז החמירו כ"כ גבי המתפלל בלא כוונה עד דיינין ליה כאילו עע"ז. ולכאורה הדברים צ"ב, דאטו אדם שמתפלל בלא כוונה הוי כעין עובד ע"ז, וכבר כתב הטור (סי' קא) שכיום דבלא"ה אין מכוונים בתפלה, ממילא מי שלא כיון בברכת אבות אין מחזירין אותו מפני כך, ואטו מי נאמר שכל תפלותינו כיום ללא כוונה שווהו לן כעובדי ע"ז ח"ו. ויש ליישב בפשיטות, דכל היכא שנתן דעתו לכיון מעיקרא והכין עצמו כדבעי, אלא שלבו בל עמו

התפלל תפלתו תועבה. ועוד אמרו בירושלמי (תרומו פ"א ה"ד) שיכור אל יתפלל ואם התפלל "תפלתו גידופין". ויש להביא כאן מ"ש בזה בספר חסד לאלפים (סי' צט ס"א) וז"ל: "בא וראה כמה סמיות עיניהם של המתפללים בשכרות, שחושבים לעשות מצוה ליהרר אפילו בעת שיכרותם שלא לאבד התפילה, ועבירה היא בידם כעבוד עבודה זרה, ותפילתם פסולה וברכותיהם לבטלה, ונשארים בלי תפילה וכו', כמה תפילות פסולות כאלו למתפללים בטיולים אחר סעודתם, וכן אחר סעודות גדולות, "ובפרט בליל ט"ו אדר סעודת פורים". ואשרי איש יכלכל דבריו במשפט על פי התורה, ויחשב הפסד מצוה שאינו מקיים כנגד שכרה, על זה וכיוצא בזה אמרו פעמים שביטולה של תורה זהו קיומה. עכ"ל.

והדברים אמורים אף גבי שאר עינינים הנ"ל וכאשר יתבאר בס"ד, וכמו שכתב החסד לאלפים ביו"ד (הל' כבוד רבו, עמ' שכד) גבי המורה הוראה כשהוא שתוי, וז"ל שם: כללו של דבר שיהא אדם ירא שמים ומיראי הוראה, ולא יורה עד שתהא דעתו צלולה ומיושבת עליו ועד שיהא הדבר ברור לו כשמש. וישמע דברי חז"ל שאמרו אל יורה, ולא ימרה באמור אני אורה ולא אטעה, שמאחר שאסרו להורות אפילו דבר המפורש בפוסקים כל שאינו מפורש במקרא, משם תראה חומר שבו, באופן שאפילו אם לא יטעה בדין, ענוש יענש על אשר עבר דברי חז"ל. והן בעון לא ראיתי נזהרים בזה, ואיני יודע הנמצא כזה איש שיאמר לשואל מאתו הוראה, לך ושוב מפני שאני שתוי, אלא מורה גם הוא יורה ה' הטוב יכפר בעד. ואשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. וכל כי הא יפחד המורה מפחדה של גיהנם אשר גם היא למלך הוכנה, ול' יעלה מורא, כי סביביו נשערה, ומתון מתון מאה שויה. עכ"ל ק. ויש לרמוז גבי נ"ד ע"פ מאמר רבותינו, שדרשו עה"פ ליהודים היתה "אורה ושמחה" ש"אורה" זו תורה, והיינו שי"ל אימתי השמחה שלימה, דוקא שהשמחה נעשית ע"פ "האורה" שקדמה לה, היינו ע"פ התורה הקדושה, אז "ושמחה", אמנם אם ח"ו השמחה היא

מחמת אונסו, אנוס רחמנא פטריה, ומקבלים תפלתו ברצון, ועכ"פ אין עליו תביעה מיהא, משא"כ זה שנתן בכוס עינו ונתבלבלה דעתו ע"י השתיה, שבידיו איבד כונתו ובא להתפלל כך לפני המלך, ע"ז שפיר ראוי לצאת הקצף עד כדי כך שדנהו כעין עובד ע"ז.

וכן ראיתי בספר ערוך השלחן (סי' צט) שעמד בזה, וכתב ליישב כאמור, וז"ל שם: אמנם הענין כן הוא, שהוא כבר נתבאר דתפלה היא כעומד לפני המלך, ולפ"ז צריך להכין עצמו על כונה נאותה לעמוד לפני מלך מלכי המלכים, ועם כ"ז אם בעמדו בתפלה נתבלבלה כונתו, לא ניתנה תורה למלאכי השרת ומה יוכל לעשות, ולכן אין חוזרין בשביל חסרון כונה. אבל העומד עצמו מקודם להתפלל בלא כונה, אין לך העזה גדולה מזו, ואין משוקץ יותר מזה ליכנס לפלטין של מלך בבלבול הדעת, ולכן תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל. עכ"ל. ואף שהיה מקום לעיין ביסוד זה ממ"ש מרן (סי' צח ס"א) גבי שלא יתפלל במקום שמבלבל הכונה וכו' שכיום שאין אנו מכוונים אין מקפידין בכל ענינים אלו, והרי התם נמי התפלל מעיקרא במקום המבלבל כונה, וא"כ היה ראוי לאסור זאת ולחייבו לשוב ולהתפלל במקום אחר דומיא דשיכור הנ"ל, שהרי מאבד כונתו בידים וכו"ל. וע' בב"י (סו"ס צט) משמיה דהמרדכי והגה"מ. ודו"ק. ובעיקר ענין זה שהמתפלל כשהוא שיכור חשיב כעובד ע"ז. ע' להרשב"א בפ"י האגדות (ברכות לא:) מ"ש בזה. וכיו"ב יש לפרש מ"ש בספר הבתים (הלכות תפלה שער שביעי, סעיפים כא-כג). ע"ש. ועיין עוד בספר עינים למשפט (ברכות לא ע"ב אות ס) מ"ש בבאור דברי הרמב"ם הנ"ל. ואכמ"ל.

שמחה של הוללות ועוברים על רצון התורה, לאו שמייה שמחה כלל, ולכן צריך אדם לכלכל דבריו במשפט כנ"ל. ויהי רצון שנזכה לקיים רצון השי"ת כרצונו.

הדרך הטובה ביותר לצאת מכל הספיקות בעניני התפלות והברכות וכיו"ב

ולסיום אכתוב מה שנתבקשתי מידידי הי"ו, והוא לכתוב האופן המובחר ביותר לקיים את ימי הפורים הללו ע"פ היוצא מכל האמור, באופן שלא יכנס לחששות כלל מצד ההלכה. והנלע"ד שהטוב ביותר הוא שישעך בבוקר לאחר התפלה וקיום שאר המצות, ויברך כל הברכות הצריכות לו קודם שישתה משקים המשכרים, וישתה בתוך סעודתו, וקודם שיגיע לשיעור שאינו יכול לדבר כראוי יברך ברכת המזון, ואז יוכל להמשיך בשתייתו כל אחד כפי מנהגו, אם מעט אם הרבה, ואז יסיים השתייה באופן שיהיה לו שהות לישון קודם תפלת המנחה לקראת הערב, ואז יוכל לקום ולהתפלל מנחה לאחר שנתו שכבר פג יינו. וב"ה שכך עשיתי כמה פעמים, וזכיתי אף להספיק ללמוד בצהרי היום הקדוש הזה ולהתפלל מנחה לקראת ערב ללא שום פקפוק.

אמנם הדבר ידוע שאין כל הזמנים שווים, ומשתנה הדבר מבית לבית והכל לפי התנהלות בני הבית והאורחים וכיו"ב, לכן מי שסועד בצהרי היום ואין באפשרותו לסעוד בבוקר, ישתדל שלא לשתות כלל סמוך לתפלת המנחה, באופן שגם אם ישתה יפוג יינו קודם תפלתו, ויתפלל מנחה גדולה, ולאחר מכן יוכל לעשות כל האמור לעיל, ויסיים הסעודה באופן שיספיק לישון קודם תפלת ערבית.

ועכ"פ מי שגם זה אין באפשרותו, יעיין בתוך הקונטרס ויבחר לו הדרך הטובה ביותר ע"פ ההלכה כפי עניינו, והחכם עיניו בראשו. וכבר נודע מ"ש רבינו הר"ן לתלמידו הריב"ש (בתשו' שהובאה בשו"ת הריב"ש סי' שצ. והובאו דבריו בב"י סי' תרצ"ט) בזה"ל: רואה אני דברך טובים ונכוחים, שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפילו באפשר רחוק, על אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהם כבשוננו של עולם, ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הקדושים ונכנסים עצמינו במקום צר ובמשעול הכרמים. עכ"ל. ודון מינה ואוקי באתרין.

הצב"י יוסף סעדו יצ"ו

החו"פ נתיבות ת"ו

שְׁתֵּה פָּחוֹת מִרְבִּיעִית יֵין או רְבִיעִית יֵין מְזוּג

♦ אם רשאי להתפלל ♦

א. שְׁתֵּה פָּחוֹת מִרְבִּיעִית יֵין מוֹתֵר לְהִתְפַּלֵּל אֶף לְכַתְחִילָה. אִמְנֵם אִם שְׁתֵּה שְׂאֵר מִשְׁקָאוֹת חֲרִיפִים שְׂאֵחוֹז הָאֲלֻכוֹהוֹל שְׁבֵהֶם גְּבוּה מִן הַיֵּין, שִׁיעוּרוֹ הוּא פָּחוֹת מִשִּׁיעוּר רְבִיעִית, וְצָרִיךְ לִשְׁעַר שְׁתִּייתוֹ בְּאוֹפֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהּ כְּדִי לִשְׁכַּר כְּשִׁיעוּר שְׁתִּיית רְבִיעִית יֵין¹.

----- אורה ושמחה -----

1) הנה מש"כ שפחות מרביעית מותר בתפלה ושאר דברים הנז'. כן מתבאר מדברי מרן הש"ע (סי' צט ס"א), שרק לאחר ששתה רביעית חלים עליו כל דיני "שתוי" ונאסר בתפלה ושאר הדברים הנז'. כדלקמן. ומש"כ לענין שאר משקים המשכרים. כ"כ המג"א (סי' צט ס"ק א). ועיין במשנ"ב (סי' צט ס"ק א) שכתב, שבשאר משקים "בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין". ע"כ. ונראה דר"ל, שצריך לשער באותו המשקה באופן שיהיה שווה לשיעור שתיית רביעית יין. ונמצא שלמעשה אם דרך משל שיעור האלכוהול שיש ביין הוא כ-14% לערך, אם שותה משקה שיש בו כשיעור 40% אלכוהול, שיעורו הוא פחות הרבה משיעור רביעית, כפי החשבון שצריך לשער היחס ביניהם. וא"כ בנ"ד דמיירי במי ששתה פחות מרביעית, צריך לשער שיהיה חוזק המשקה פחות משיעור שתיית רביעית יין. ושו"ר במשנ"ב מהד' "עוז והדר" שהגיהו בדברי המשנ"ב, שיהא בו כדי לשכר "כרביעית" יין. ונראה שהוא תיקון מוכרח, והוא סייעתא לדברינו הנ"ל בביאור דברי המשנ"ב. ומתבאר מכל הנ"ל שלמעשה השיעור גבי שאר משקאות שאחוזי האלכוהול בהם הוא גבוה, הוא שיעור פחות הרבה משיעור רביעית.

ביאור דברי הרמ"א במה שהשמיט דין רביעית גבי הוראה

ובזה נראה שיש לפרש דברי הרמ"א (יו"ד סי' רמב ס"ג) שכתב, ויזהר כל אדם שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים. ע"כ. שלכאורה צ"ב אמאי לא הזכיר בדבריו ששיעור שתוי היינו כל ששתה שיעור רביעית. ואמנם ע"פ האמור יש לומר שמאחר שכלל בדבריו אף שאר משקים המשכרים או שאר אוכלים ומשקים (כגון תמרים וכיו"ב, כמבואר בכתובות י:), או שאכל דבילה קעילית או ששתה חלב וכיו"ב, כדאי' בכריתות יג:), דהתם לא תליא מלתא בשיעור רביעית, דסגי כל שהגיע ע"י שתייתם או אכילתם לגדר "שתוי" שברביעית יין וכנ"ל, לכן לא כתב הרמ"א ש"לא יורה אם שתה רביעית יין או שאר דברים המשכרים", ומ"מ לעולם שיעור שתיית היין על מתכונתו הוא עומד, שאיסורו בשיעור שתיית רביעית, אמנם בשאר משקאות חריפים הוא משתנה ממשקה למשקה ע"פ חוזקו. וכ"כ הש"ך (יו"ד סי' רמב ס"ק יט) בביאור דברי הרמ"א דסגי בשיעור רביעית יין. ע"ש. וע"ש בש"ך (ס"ק כ) שכתב לבאר דמ"ש הרמ"א או שאר דברים המשכרים, היינו אפי' אכל תמרים או שתה חלב ונשתבשה דעתו מעט שאל יורה. ע"ש. ולענ"ד ד"ז מדוקדק בלשון הרמ"א דנקט "שאר דברים המשכרים", ולא נקט שאר "משקים" המשכרים, שבא לרבות אף מאכלים וכיו"ב. ומכל האמור יש ליישב מה שתמה הגרי"מ שטרן שליט"א בשו"ת אמרי יעקב (יו"ד סי' קי אות ד) ע"ד הרמ"א שמדוע לא הזכיר שיעור רביעית לענין הוראה אחר שתיית יין. ע"ש. וע"ע היטב בשו"ת חינוך בית יהודה (סי' ב). ובמ"ש בשו"ת אהל יהושע (באמבאך, סו"ס נד). ודו"ק.

♦ ק"ש ברכת המזון ושאר ברכות הנהנין ♦

ב. שתה פחות משיעור רביעית יין, מותר לקרות ק"ש ולברך ברכת המזון ושאר ברכות הנהנין אף לכתחילה. ואם שתה שאר משקאות חריפים, דינו כאמור לעיל, שכל ששתה ביחס השווה לפחות משיעור רביעית יין באחוזי האלכוהול מותר בכל הנ"ל.

♦ להורות הוראה ♦

ג. שתה פחות מרביעית יין מותר להורות הוראה אף לכתחילה. אמנם אם שתה פחות מרביעית משאר משקים המשכרים, הדבר תלוי בשיעור שתייתו, שדוקא אם היה שיעור שתייתו שווה לשיעור הפחות משיעור שתיית רביעית יין כפי אחוז האלכוהול, דינו כמי ששתה פחות מרביעית יין ומותר להורות, משא"כ אם שתה יותר משיעור זה, אע"פ ששתה פחות מרביעית משקה, אסור להורות.

שְׁתֵּה רְבִיעִית יין או שאר משקים משכרים

א. שְׁתֵּה רְבִיעִית מִיין או מִשָּׁאֵר מִשְׁקָאוֹת חֲרִיפִּים, כִּי שִׁיכּוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ, הִרִי הוּא בַּגֹּדֶר "שְׁתוּי", וְדִינוּ שֶׁאִסּוּר לְהִתְפַּלֵּל לְכַתְּחִילָהּ, וְאִם עָבַר וְהִתְפַּלֵּל אַע"פ שְׁתֵּה רְבִיעִית יין תְּפַלְתּוֹ תִּפְלָה².

וְיֵשׁ מִקִּילִים בְּזֶה גְבִי יֵינוֹת שְׁבֻזְמִינוּ מֵאַחֵר שְׁחֻלְשִׁים הֵם מִיֵּינוֹת שֶׁהָיוּ בְּזִמּוֹן חֲז"ל, שֶׁאֵע"פ שְׁתֵּה רְבִיעִית יין חֵי בִבַּת אַחַת אֵינוֹ נֶחֱשֵׁב לְשְׁתוּי וְרִשְׁאֵי לְהִתְפַּלֵּל אַף לְכַתְּחִילָהּ. וְהַמִּיקָל בְּזֶה הֵיכָא דְשְׁתֵּה שִׁיעוּר רְבִיעִית בְּצִמְצוּם (בְּאֹפֶן שִׁיכּוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ) יֵשׁ לוֹ ע"מ שִׁימּוּךְ, וְיִשְׁתַּדֵּל לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הַסִּידוּר³. וְמִ"מ אִם עֵי"כ שִׁימְנַע מִלְּהִתְפַּלֵּל יַעֲבֹר זְמַן תְּפִלָּה, יֵשׁ לְהַקְל בְּזֶה אַף לְכַתְּחִילָהּ, מֵאַחֵר שְׁבֻזָּה"ז בְּלֹא"ה

----- אורה ושמחה -----

(2) כִּי הַבְּעִירוּבִין (סד.) דֹּאמְרִי שְׁתוּי אֶל יִתְפַּלֵּל "וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפַלְתּוֹ תִּפְלָה". וְכ"פ הַרְמַב"ם (פ"ד מ'ה' תְּפִלָּה ה"י) וּמֶרֶן בְּש"ע (ס"י צט ס"א). וְמִ"מ יֵשׁ לִיזְהַר שֶׁלֹּא יִבּוֹא לִידֵי כֶךְ לְהִתְפַּלֵּל בְּעוּדוֹ שְׁתוּי, שֶׁלְּדַעַת הָרֵב בַּעַל הָאֲשִׁכּוֹל ח"א (ס"י יב, עמ' כד) אַע"פ שֶׁלֹּא שְׁתֵּה אֵלָּא שִׁיעוּר רְבִיעִית חֲשִׁיב כַּעֲע"ז. ע"ש. וְכ"כ עוֹד הַפְּרִי חֲדָשׁ. וְנִרְאֶה שֶׁכֶּךְ הֵיא גַם דַּעַת הַפְּרִי מְגִדִּים (ס"י צט א"א ס"ק ב). כִּיע"ש. וְאֵע"פ שִׁישׁ חוֹלְקִים בְּזֶה וְכַמ"ש בַּכָּה"ח (ס"י צט ס"ק ז) שֶׁכֶּךְ מִשְׁמַע מִסַּתְמִיּוֹת הַש"ס וְהַפּוֹס' שֶׁלֹּא אִסְרוּ הַשְׁתוּי אֵלָּא לְכַתְּחִילָהּ, וְאִם אֵיתָא דְהוּי כַּעֲבֹד עֲבֹדָה זָרָה, הו"ל לְאִסּוּר אִפִּי' בְּדַעַבְד דּוּמִיָּא דְשִׁיכּוֹר. וְמִ"מ הוֹאִיל וְנִפִּיק ד"ז מֵהֵנִי רְבוּתָא נִרְאֶה שִׁישׁ לִיזְהַר בְּזֶה. וְעַי' בְּסִמּוֹן לַעֲנִין יֵינוֹת שְׁבֻזְמִינוּ.

(3) כִּי כ"ב ה"י (ס"ו ס"ט) מִשֶּׁם הַתְּרָה"ד (ס"י מ"ב) שֶׁהִיָּה נִרְאֶה לְחַלֵּק בֵּין יֵינוֹת שֶׁלֹּנוּ לִיֵּינוֹת שֶׁלָּהֶם שֶׁהָיוּ חֻזְקִים הָרַבָּה וּמִשְׁכָּרִים, וְמָה שֶׁלֹּא חִילְקוּ כֵּן הַסִּמ"ג וְהַסִּמ"ק וְהָאֲשִׁירִי, אֲפֻשֶׁר שֶׁלֹּא יִדְעוּ שִׁיעוּר בְּדַבֵּר בֵּינוֹת שֶׁלֹּנוּ, דֵּהָא פְּשִׁיטָא שֶׁאִם יִשְׁתֵּה מִמֶּנּוּ הָרַבָּה דְּמִשְׁכָּר לִיָּה, אֲבָל יֵשׁ לֹאמֹר דְּרְבִיעִית שֶׁהוּא דְּבַר מוֹעֵט אֵין לְאִסּוּר בֵּינוֹת שֶׁלֹּנוּ. ע"כ. וְכַתֵּב ע"ז הַב"י, וּמִדְּבָרֵינוּ לְגַבִּי הוֹרָאָה יֵשׁ לְלַמּוֹד לַעֲנִין תְּפִלָּה. וְכ"פ הַרְמ"א בַּהֲגָה (ס"י צט ס"ג), שֶׁלֹּכֵן אֵין נִזְהָרִין בֵּינוֹת שֶׁלֹּנוּ שֶׁאֵינָן חֻזְקִים שֶׁמִּתְפַּלְלִים אַף עַל פִּי שְׁתוּ רְבִיעִית וְיֹתֵר. ע"כ. אֵלָּא דְּמִ"ש הַרְמ"א רְבִיעִית "וְיֹתֵר", לְכַאוּרָה צ"ב, דֵּהֲנָה בְּגַמ' (כְּרִיתוֹת יג:) מִבּוֹאֵר שֶׁאֵף בֵּין מִזּוּג אֵין לְהִתִּיר אֵלָּא בְּשִׁיעוּר רְבִיעִית, וְאִ"כ י"ל שֶׁאֵף יֵינוֹת דִּידֵן לֹא עֲדִיפִי מִיין מִזּוּג דְּלֹא שְׂרִי אֵלָּא בְּרְבִיעִית. וְעוֹד שֶׁאֵף הַתְּרָה"ד (ס"י מ"ב) שֶׁהוּא מְקוּר דְּבָרֵי הַרְמ"א כֵּתֵב שֶׁאֵין לְהַקְל בְּזֶה אֵלָּא בְּשִׁיעוּר רְבִיעִית, שֶׁהִרִי כֵּתֵב בְּזֶה"ל: אֲבָל לְעוֹלָם י"ל "דְּבִרְבִיעִית" שֶׁהוּא מוֹעֵט אֵין לְאִסּוּר בֵּינוֹת שֶׁלֹּנוּ. ע"כ.

בִּיאוּר דְּבָרֵי הַרְמ"א גְּבִי יֵינוֹת שְׁבֻזְמִינוּ

אוֹלָם י"ל דְּמִ"ש הַרְמ"א לְהִתִּיר רְבִיעִית וְיֹתֵר, הֵינּוּ מַעֵט יֹתֵר מִשִּׁיעוּר רְבִיעִית בְּצִמְצוּם, וְיִלֵּף לָהּ מִדְּבָרֵי הַתְּרָה"ד שֶׁם לְעִיל מִינִיָּה, שֶׁכֵּתֵב דְּטַעְמָא דְּהַסִּמ"ג וְהַסִּמ"ק וְהָאֲשִׁירִי לֹא חִלְקוּ בֵּין יֵינוֹת שֶׁלֹּנוּ לִיֵּינוֹת שֶׁלָּהֶם, הֵינּוּ לְפִי שֶׁלֹּא יִדְעוּ שִׁיעוּר בְּדַבֵּר בֵּינוֹת שֶׁלֹּנוּ, "דֵּהָא פְּשִׁיטָא דֹּאִם יִשְׁתֵּה מִמֶּנּוּ הָרַבָּה דְּמִשְׁכָּר לִיָּה, וְלְפִי שֶׁלֹּא יִדְעוּ לְתַת שִׁיעוּר בְּדַבֵּר כַּמָּה יִשְׁתֵּה וְיִהְיֶה אִסּוּר לְהוֹרוֹת, סַתְּמוּ דְּבָרֵיהֶם". ע"כ. וְס"ל לְהַרְמ"א דְּע"כ כֹּל הֵיכָא שֶׁשְׁתֵּה מַעֵט יֹתֵר מִרְבִּיעִית בְּצִמְצוּם, אֵינוֹ בְּכָלֵל שִׁיעוּר הָאִסּוּר. וְכֵן רֵאִיתִי לְהַגְרִי"מ שְׁטֵרן שְׁלִיט"א בְּתִשּׁוֹ אֲמוּרֵי יַעֲקֹב (י"ד ס"י קי) שֶׁכֵּתֵב לְבָאֵר כִּי"ב דְּבָרֵי הַרְמ"א. ע"ש.

----- אורה ושמחה -----

עוד בדעת מרן הב"י גבי יינות שבזמנינו

אלא שמדברי מרן בש"ע שלא חילק בזה לכאורה היה נראה דלא ס"ל הכי. וכן נראה קצת מדברי מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' צט ס"ק א) שכתב, שאיסור תפלה לאחר ששתה רביעית יין הוא אף במי שרגיל בשתיית היין שגם אם ישתה הרבה אינו בסוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלא שתוי, עכ"ז אם שתה רביעית אל יתפלל לכתחילה וכמו שביאר מרן בב"י. ע"כ. והתם נחית לבאר דברי מרן בש"ע. אלא דאכתי יש לדקדק מדברי הרמ"א (סי' צט ס"ג) שכתב ע"ד מרן שכתב דכל היכא ששתה סגי ליה במה דמשער בנפשיה שפג יינו בזה"ל: "ולכן" אין נזהרין ביינות שלנו שאינן חזקים וכו'. והיינו דיליף מדברי מרן בש"ע שם דתלי ליה במציאות, דכל היכא דמשער בנפשיה ששוב אינו בסוג שתוי מהני ליה לענין תפלה, שלכן נהגו ע"פ זה להקל ביינות דידן שנרפים הם נרפים והשותה מהם שיעור רביעית מרגיש בנפשיה שאינו בסוג שתוי כלל. וכ"כ לדקדק הגאון רבי בן ציון ליכטמן בספר בני ציון (סי' צט ס"ק ו), שמדברי מרן הש"ע שכתב כן לענין הפגת היין, יש ללמוד גם לתחילת השתיה וכמ"ש הרמ"א "ולכן" וכו'. וע"ש שהביא מקור לזה. ע"ש. וכ"כ לדקדק עוד בספר הלכה ברורה (סי' צט בבירור הלכה עמ' שנו) מדברי הרמ"א הנ"ל, דלא פליג ע"ד הש"ע ושאר לדעת הש"ע יש להקל גבי יינות של זמנינו [וע"ש במ"ש בביאור דברי הברכ"י]. ע"ש.

גבי יינות שבזמנינו שרבים מהם מזוגים שיש להקל טפי

ולכן נראה שהמיקל בזה היכא ששתה רביעית באופן שמרגיש בעצמו שאינו מושפע משתיית היין יש לו ע"ש שיסמוך, ובפרט היכא שמתפלל מתוך הסידור, שיש לצרף בזה מ"ש הרמ"א בדרכי משה (סו"ס צט) ליישב מה שנהגו להתפלל בזה"ז אע"פ ששותים רביעית יין, וביאר דטעמא משום שמתפללים מתוך הסידור. כיע"ש. ואף שבדרכי משה כתב ד"ז בלשון "לולי דמסתפינא", מ"מ בהגה (סי' צט ס"ג) סמך ע"ז לדינא לענין יינות שבזמנינו. כיע"ש. ונראה שלגבי יינות דידן יש לצרף עוד סברא נוספת להקל, והוא מטעמא דנראה שרבים מן היינות המצויים כיום בחנויות מזוגים הם במים, אם מעט אם הרבה, לפי איכותן וטיבן, ולכן חשיבי כיון מזוג דשרי להתפלל ולהורות ושאר מילי כל היכא שלא שתה אלא שיעור רביעית. ולכן נראה שלא נאמרו כל החששות והצירופים הנ"ל אלא גבי יינות ביתיים או יינות הנמכרים בחנויות טבע וכיו"ב, שיש בהם מאה אחוז יין.

אין מכוונים כ"כ בתפלה⁴. וי"א שהוא הדין אם עי"כ שימתין מלהתפלל יפסיד תפלה בציבור, כגון שלא יהיו עוד מניינים באותו היום וכיו"ב, ויצטרך להתפלל ביחידות, שאינו צריך להמתין ולכן יתפלל כעת בציבור אע"פ ששתה רביעית יין חי בבת אחת⁵.

♦ קריאת שמע ♦

ב. שתה רביעית יין או שאר משקים בשיעור הנז' לעיל, אם יכול להמתין עד שיפוג יינו קודם שיעבור זמן ק"ש, לכתחילה יש לו להמתין (רמ"א סי' צט א"א ומשנ"ב ס"ק ח). אמנם אם יש חשש שאם עי"כ שלא יקרא כעת ק"ש יעבור זמנה, לא יבטל קריאתה, ויוצא בזה יד"ח, לכן אף אם סר יינו ונתפקח קודם שעבר זמן ק"ש, אין צריך לחזור ולקרוא⁶.

----- אורה ושמחה -----

4) כן מוכח מדברי מהרש"ל ביש"ש (ביצה פ"ב סי' ה) שכתב להקל גבי תפלת מנחה ביו"ט אע"פ ששתה קצת, וטעמו משום שאי אפשר להמתין עד שיפוג היין. ע"ש. ומוכח דכל היכא שתעבור המנחה, שפיר יש להקל גבי השתוי. וכן ראיתי עוד להגאון רעק"א בתשו' כ"י (מהד' גשטטנר, סי' ו) שכתב, שי"ל דהא דשתה רביעית אל יתפלל, היינו דוקא שאינו עובר זמן תפלה, אבל אם יצטרך לעבור זמן תפלה קודם שיפוג יינו, י"ל שמוותר, ושכך משמע בב"י ובדרכ"מ (סי' צט). ע"ש. וכן נראה שמצדד המשנ"ב (עיין היטב בדבריו בסי' צט ס"ק ג וס"ק יז). כיע"ש. וכ"כ עוד בספר תורת חיים סופר (סי' צט ס"ק א).

כשיש חשש שירדם אם ימתין עד שיפוג יינו

ונראה דאיכא נפק"מ בנדון זה גם להיכא שאם ימתין מלהתפלל כעת יש לחוש שירדם, כגון בתפלת ערבית של צאת יום הפורים וכיו"ב, או בתפלת המנחה באופן שיש חשש שיעבור זמן התפלה, דכל כה"ג שאינו אלא בסוג שתוי שיכול לדבר בפני המלך רשאי להתפלל, ובפרט בזה"ז דבלא"ה אין מכוונים וכמ"ש המרדכי שהביא הב"י (סו"ס צט). וע"ע בספר נוה שלום שולאל (סי' צט סוס"ק א). ודו"ק. וכן ראיתי בספר פסקי תשובות (סי' צט עמ' תשסו) שהעלה נמי כאמור. ע"ש. וכ"ש גבי יינות דידן שאין להחמיר בזה, ובפרט היכא שמתפלל מתוך הסיודור וכמש"כ לעיל בסמוך. וראה בפרמ"ג (סי' צט א"א ס"ק ו) שכתב, דכל היכא שהמתין ולא התפלל ועבר זמן התפלה, מאחר שבוזה"ז אין מקפידין כ"כ גבי השתוי, אפשר דחשיב כמזיד ואין לו תשלומין. ע"ש.

5) כ"כ הגרעק"א בתשו' (ירושלים תשל"ח, סי' א). ע"ש. וכ"כ בספר תורת חיים סופר (סי' צט ס"ק א), שאם יעבור זמן התפלה או שלא יהיה לו מניין אח"כ והוא מרגיש בעצמו שהוא בדעת שלימה, אז אפי' בשתה רביעית יין יתפלל. ע"ש. וכ"כ עוד בספר אורח נאמן (סי' צט ס"ק י), דכל היכא שמרגיש שפג יינו, אסור לו להחמיר על עצמו ולבטל תפלה "או למנוע עצמו מלהתפלל במנין". ע"ש.

6) הנה מלשון הרמ"א (סי' צט א"א) שהשוה דין ק"ש לתפלה, מוכח שלכתחילה אסור לקרות ק"ש אע"פ שאינו אלא בגדר שתוי. וכן מתבאר במקור הדברים שבדרכ"מ משמיה דהמרדכי, "שהשתוי והשיכור אסורים בק"ש". ע"ש. אמנם המאירי (ברכות כו.) פסק שהשתוי מותר לקרות ק"ש, ולא נאסר אלא השיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך. וע"ע להרמב"ן (ברכות כב:) שכתב שאף השיכור מותר בק"ש. וא"כ כ"ש בנ"ד דהוי שתוי. כיע"ש. וכן נראה מדברי ספר הבתים (שער ק"ש, שער ששי, סי' ד) שכתב בזה"ל: שכור אינו קורא ק"ש, שנאמר ולא יראה בך ערות דבר, ערות דבור, ואי זהו שכור, כל שאינו יכול לדבר בפני המלך. ע"כ. ומשמע שדוקא גבי השיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך אמר כן, משא"כ גבי השתוי. וכ"כ לצדד מרן הב"י (ריש סי' צט). ע"ש.

♦ ברכות ק"ש ברכות הנהנין וברכת המזון ♦

ג. שתה רביעית יין או שאר משקים חריפים כשיעור שתיית רביעית יין כנ"ל, מותר לברך ברכות ק"ש⁽⁷⁾ ושאר ברכות הנהנין, והוא הדין שיכול לברך ברכת המזון (רמ"א סי' צט ס"א. ושי"ע סי' קפה ס"ד).

♦ שתה רביעית יין או משאר משקים אם ראשי להורות ♦

ד. שתה רביעית יין או שאר משקים כשיעור השווה לשיעור שתיית רביעית יין, אסור להורות. ואין הפרש בזה בין אם היתה הוראה זו נחוצה כעת לשואל לענין מעשה או שהיתה הוראה שאינה נחוצה לשואל

----- אורה ושמחה -----

ומ"מ מאחר דלא פלטינן מפלוגתת הפוס', לכן כתבנו שלכתחילה יש לחוש בזה לדברי הרמ"א, שאם יכול להמתין עד שיפוג יינו קודם שיקרא ק"ש, ימתין ויקרא ק"ש אחר שיפוג יינו. אמנם אם עי"כ יעבור זמן ק"ש, הדבר ברור שיסמוך ע"ד הראשונים הנ"ל דס"ל שלא נאמרו דברים אלו אלא גבי השיכור, ויקרא ק"ש. ונראה שכן יש לצדד אף בדעת הרמ"א, דכל כה"ג שאם לא יקרא ק"ש יעבור זמנה אף הרמ"א יודה שיקראנה לכתחילה, דק"ל דשעת הדחק כדיעבד דמי, ואף עדיפא מדיעבד וכדא' בב"א ח"א (ס"ו ס"ח), והכא חשיב ד"ז כשעת הדחק. ולכן הוא הדין גבי מי שקרא ק"ש קודם שפג יינו ולאחר מכן פג יינו קודם שיעבור זמן ק"ש, נראה שאינו צריך לחזור ולקרות שוב, שאף לדעת הרמ"א הנ"ל שכתב להשוות דין זה לתפלה, אין זה אלא לכתחילה דומיא דתפלה, אמנם אם עבר וקרא ק"ש יצא יד"ח. וכן מוכח מדברי המשנ"ב (סי' צט ס"ה) שלא כתב שיחזור ויקרא ק"ש היכא דפג יינו קודם שיעבור הזמן אלא גבי השיכור בלחוד. כיע"ש. ודו"ק. וכבר כתבנו לעיל דק"ל שהוא הדין בכה"ג לענין תפלה, דכל היכא שעיי"כ יעבור זמנה יש להקל בזה. וא"כ ה"ה הכא.

(7) כן מוכח מדברי התוס' עירובין (סד.) ד"ה ושיכור, דפשיט"ל שהשתוי מברך כל הברכות כולן. ע"ש. וכ"כ הרא"ש (שם) והמרדכי. וכ"כ הרמב"ן (ברכות כב:) שהוא הדין אף גבי השיכור. ע"ש. וכ"כ עוד הרשב"א והריטב"א (ברכות לא.). וכ"כ המאירי (ברכות כו.). שאע"פ שאסור לו להתפלל, מ"מ בשאר ברכות ובקריאת שמע קורא ומברך לכתחילה. ע"ש. וכ"פ מרן בש"ע (סי' קפה ס"ד) לענין ברכת המזון. וה"ה לכל הברכות כולן. ע' כה"ח (סי' צט ס"ק ג.). ע"ש. וכן נראה מדברי הב"י (רי"ש סי' צט), שכן מוכח ממ"ש לחלק שם בין תפלה לק"ש. וכן מוכח עוד מדברי הרמ"א (סי' צט ס"א) במ"ש להקל בזה לענין ברכות. ומסתמות דבריו משמע שאין חילוק בין ברכות ק"ש לשאר ברכות. וכן ראיתי להגר"מ לוי ז"ל בספר ברכת ה' ח"א (פ"ז ה"ו) שפסק כן. ע"ש.

ואע"פ שראיתי להגאון האליה רבה (סי' קפה ס"ק ד) שכתב להחמיר גבי ברכות ק"ש, וכתב שבדקדוק כתב הרמ"א (סי' צט ס"א) הנ"ל בלשון "אבל שאר ברכות" וכו', דר"ל אבל ברכת ק"ש דינה כק"ש עצמה. ע"ש. והביאו להלכה המשנ"ב (סי' צט ס"ק ז.). מ"מ מדברי כל הראשונים הנ"ל משמע שאין לחלק בזה, שהרי כתבו התוס' והרא"ש (עירובין סד.) שהשתוי "מברך כל הברכות כולן", וכן מוכח מדברי שאר הראשונים. ומה שכתב לדקדק הא"ר מדברי הרמ"א, הנה לא ידעתי מדוע ישתנה דינם של ברכות ק"ש משאר ברכות, דזיל בתר טעמא, שעיך הטעם הוא משום חסרון כוונה, וא"כ כשם שבשאר ברכות שרי בעודו שתוי, הוא הדין אף בברכות ק"ש, ומשא"כ גבי ק"ש דס"ל להרמ"א משום שהיא קבלת עול מלכות שמים חשיב דינה כתפלה. ולכאורה נראה עוד דאם איתא לדברי האליה רבה הנ"ל, הו"ל להרמ"א לומר "ודין קריאת שמע וברכותיה" כדין תפלה. ועכ"פ לא פלטינן מספיקא בדעת הרמ"א, וא"כ מאחר שמדברי כל הראשונים הנ"ל מוכח שהוא הדין גבי ברכות ק"ש, לא שבקינן פשיטותיהו לענין הלכה. וכן נראה מדברי הכה"ח (סי' צט ס"ק יד) שהביא דברי הא"ר וצ"י שם למ"ש שם (בס"ק יב) להקל. ודו"ק.

לענין מעשה, שבכל אופן אסור להורות⁸. אמנם כ"ז אינו אלא בהוראה חדשה שלא נתן דעתו עליה קודם לכן, משא"כ אם נתן דעתו עליה קודם לכן, כגון שכתב ע"כ תשובה הלכתית, או שנשאל כבר שאלה זו פעמים רבות, דכל כה"ג רשאי להורות בשאלה זו⁹. וי"א שהוא הדין בכל דבר המפורש בדברי הפוס' שמותר להורות בו. ויש חולקים.

ומ"מ כל זה אינו אסור אלא כשמורה לשואל בעל פה, משא"כ אם פותח לשואל את הספר ומקריא לו את התשובה מתוך הספר, שוב אין בזה חשש¹⁰. ולכאורה היה נראה עוד שהוא הדין היכא שאומר

----- אורה ושמחה -----

8) כ"ה בעירובין (סד.) ובכריתות (יג.). וכ"פ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ג). וע' להרא"ה בחידושו לברכות (לא.); שאחר שכתב שהשתנו רשאי לברך ברכת המזון שהרי לכך נכנס, כתב, "אבל לענין הוראה אפילו דיעבד לא". ע"כ. ונראה דר"ל שאף שלענין ברכת המזון אמר' ליה לברך מאחר שע"י סעודתו בא לידי כך, וא"כ חשיב כאי אפשר בענין אחר והוי כעין דיעבד, מ"מ לענין הוראה אף באופן שכבר בא לידי כך והוי כעין דיעבד, מ"מ אין להקל בזה (ובחי' הרא"ה, ירושלים תשס"ז, כתב שם הרה"ג המו"ל, דר"ל שאין הוראתו הוראה אף בדיעבד. ע"ש. ונראה שיש בזה נפק"מ לענין חכם שאסר דק"ל שאין חכם אחר רשאי להתיר, דכל כה"ג לא חשיבא הוראתו הוראה ויכול החכם השני להתיר מה שאסר זה. ודו"ק. וכן מצאתי בס"ד במנחת חינוך (מצוה קנב סוס"ק י) שכ"כ. ע"ש). וכ"כ הרמ"א בהגה יו"ד (סי' רמב ס"ג) בזה"ל: ויזהר כל אדם שלא יורה כשהוא שתוי יין או שאר דברים המשכרים. ע"כ.

להשיב הוראה באופן שאין השואל עושה מעשה

ומש"כ שאין חילוק בין אם צריך השואל להוראה זו כעת למעשה לבין הוראה שאינו צריך לה כעת למעשה. כן ראיתי בשאלות דרב אחאי גאון (פרי' שמיני, שאלתא פב) שכתב, דאסיר לאורויי כי משתכר אע"ג דלא עביד מעשה בשעתיה וכו'. ע"ש. וכ"כ רבינו הרמב"ם בתשו' (בנד"מ ע"י מוכן ירושלים, ח"א סי' שלא) שאין הפרש בין הוראה שיעשה הדין שמורה בו זה השכור מעשה עתה או הוראה שלא יעשה בה הלכה למעשה עכשיו, אין ראוי לשכור בשום פנים להשיב על שאלה תוריית, אלא אם תהיה מבוארת בפסוקי התורה וכו'. ע"כ.

9) מש"כ שאם נתן דעתו על שאלה זו. כ"כ בתשו' הרשב"א ח"א (סי' רמז), והובאו דבריו בדרכ"מ (יו"ד סי' רמב ס"קו). וכ"כ עוד בספר אהל מועד (שער התפלה דרך ג) והוכיח כן מדברי הגמ' (מו"ק יד ע"ב). ע"ש. וע' עוד להרדב"ז בביאורו להרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ג) שכתב, וא"ת היאך מצאנו ידינו ורגלינו בזמן הזה, שאין לך מורה הוראה או דיין לרבים שאינו שותה כמה רביעיות, ואע"פ שנותן בהם מים, ואם תבא לידו הוראה או דין אינו מונע מלהורות ולדון. ובא לכלל ישוב ע"פ דברי הרשב"א הללו. ע"ש. וכ"פ הש"ך (יו"ד סי' רמב ס"ק יט) והחכמת אדם (כלל קד ס"ג). ע"ש.

להורות בשאלה שהשיב עליה פעמים רבות

ומש"כ עוד שהוא הדין אם נשאל בשאלה זו פעמים רבות שיש להקל בזה. לענ"ד כן נראה פשוט, שד"ז הוא בכלל דברי הרשב"א הנ"ל, שכתב שכל שנתן דעתו על שאלה זו שרי להורות בה. וכן ראיתי להגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א בתשו' אמרי יעקב (חיו"ד סי' קי אות ו) שכתב נמי להקל בזה. ע"ש. וע' עוד בקובץ מה טובו אהליך (סקוצילס, ח"ט, עמ' קצ). ע"ש.

10) כ"כ הרמ"א ביו"ד (סי' רמב ס"ג) שכל שהוא ברור בפוסקים זיל קרי בי רב הוא, שרי להורות כשהוא שתוי. ע"ש. ונראה שסברתו היא משום שעיקר החשש שלא יורה כשהוא שתוי, אינו אלא מחשש שיטעה בהוראתו

לו שכך וכך כתוב בספר פלוני ויורה לו שיפתח לראות הדברים בספר ולא יסמוך ע"ד, שאין בזה חשש, שאינו אלא מראה מקום הוא לו. אמנם נראה שלמעשה אין להקל בדין זה האחרון, מפני שקרוב הדבר שיסמוך השואל ע"ד ולא יפתח הספר בעצמו, מאחר שפעמים רבות הוא בגדר "גברא רבה אמר מילתא", ואינו צריך בדיקה, ונמצא ע"כ שאמירתו כהוראה בע"פ. ולכן נראה שהטוב ביותר שיאמר לו מקור הדין בלבד ולא יאמר לו מה שכתוב והוא לבדו יפתחנו ועין לו ראתה, דכל כה"ג אין בזה חשש כלל¹¹.

אורה ושמחה

מחמת בלבול דעתו, שפעמים יבוא לחלק עלינו את השוים, וישוה בין החלוקים, דשמעתתא בעיא צילותא. ומעתה אפשר דהנ"מ היכא שצריך לדון מעצמו ע"פ שיקול דעתו, משא"כ בדבר המפורש בפוס' שכבר נכתב ונחתם בספר, ומורה גם הוא יורה מהדברים הכתובים עלי ספר וידועים לו, שוב אין חשש שיטעה בהם, שהרי סוף סוף לא מיירי גבי שיכור אלא במי ששתה שיעור רביעית, ונראה שעד כדי כך אין לחשוש שיטעה בדבר הידוע לו ושזיכרונו יכזב. אלא שראיתי להש"ך (שם ס"ק כא) שכתב לתמוה ע"ד הרמ"א מדברי הרמב"ם וש"פ שלא חילקו בזה, ולכן כתב בסו"ד שאין לסמוך ע"ז, ושאפשר שאף מ"ש הרמ"א בפוסקים, ט"ס הוא וצ"ל "בפוסקים". ע"ש.

בהיתר הרמ"א להורות בדבר שמפורש בפוסקים

אמנם המעיין בדרכי משה (ס"ק ו') יראה שמקור דבריו מדברי מהרי"ק (שרש קסט), ולשונו שם להדיא, "דבר המפורש בפוסקים". וכן ראיתי שכתב להעיר בספר ערוך השלחן (סי' רמב"ס"ק לג) ע"ד הש"ך. וע"ש שכתב לבאר שאף הרמב"ם שהחמיר בזה נקט לישנא דהש"ס כדרכו, ועוד שלא היה מצוי בזמנו לשון "פוסקים". וכתב לבאר טעמו של הרמ"א כעין מש"כ בס"ד, והוסיף, שכונתו שכמו שהתיר הש"ס דבר המפורש בתורה משום דזיל קרי בי רב הוא, ה"נ לדידן דבר המפורש בפוסקים הוה זיל קרי בי רב הוא וכמו שכתב הטור לענין להורות במקום רבו. ע"ש. אמנם ראיתי להגרי"מ שטרן שליט"א בתשו' אמרי יעקב (חיו"ד סי' קי) שכתב להעיר ע"ד הערוך השלחן, שקשה לומר שכל דבר המפורש בפוס' חשיב גבי דידן כזיל קרי בי רב הוא, שהרי כמה הלכות ישנם בפוסקים שאין אנו בקיאים בהם בע"פ ללא עיון בספרים, ולכן ע"כ לא איירי הרמ"א אלא בדבר הידוע לכל שנכתב בפוסקים ולא בכל דבר הכתוב בפוס'. וע"ש שהוכיח כן מדברי מהרי" קורקוס (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ג) ומדברי רש"י (כריתות יג') ד"ה שתויי יין. ע"ש. ועכ"פ נראה שאם פותח לו הספר ומקריא את התשובה לשואל מתוך הספר, אין בזה חשש, משא"כ אם אומר לו בע"פ. וכן ראיתי בקונ' נזר ים רושצקי (עניני הפורים, עמ' שג) שכ"כ. ע"ש. ונראה שכן מדוקדק גם מדברי הגרי"מ שטרן בשו"ת אמרי יעקב הנ"ל בתו"ד. כיע"ש ודו"ק.

11) נראה דלא שנה דבר הנכתב בפוס' שכבר ידוע לו ממאי דכתב הרשב"א בתשו' הנ"ל דכל היכא שנתן דעתו עליו קודם לכן דשרי להורות בו, שמאחר שלמד הדבר ותפוס הוא בזכרונו היטב, הואיל ואינו דין שצריך ליתן עליו את דעתו אלא מצטט הוא לדברי הפוסק שכתוב הדבר בספרו, לכן היה נראה שאין בזה חשש, שנראה שאין עיקר החשש שמא ישכח מחמת ששתה שיעור רביעית ויותר, אלא שמאחר דשמעתתא בעיא צילותא, כל היכא שנשתבשה דעתו מעט ע"י שתייתו או אכילתו (ע' רמב"ם פ"א מה' בימ"ק ה"ג), חיישינן שמא דמיונו יכזב ויטעה בהוראה, משא"כ בדבר הידוע לו כהלכה פסוקה הכתובה עלי ספר, דכל כה"ג לא מיקרי הוראה וכמ"ש כיו"ב מרן בש"ע (יו"ד סי' רמב"ס"ט) לענין הוראה במקום רבו, שיש מי שכתב שכל דבר הכתוב בספרים מפסקי הגאונים יכול להורות בימי רבו, רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו לדמות מלתא למלתא מעצמו. ע"כ. א"כ ה"ה שאין חשש בכה"ג.

♦ ללמוד תורה ללא הוראה ♦

ה. שתה רביעית מותר ללמוד תורה ללא הוראה. אמנם אם היה בעל הוראה מפורסם אין לו לדרוש ברבים או ללמוד תלמידיו. ויש להסתפק אם מותר לו לדבר בדברי אגדה בעניני הפורים וכיו"ב בביתו (וע' בהערה)⁽¹²⁾.

אורה ושמחה

שאינן להקל גבי המקריא מתוך הספר אלא באותה הוראה ממש

ומ"מ יש לומר שאף לפי דרכנו, הנ"מ היכא שכתוב בספר אותו הנידון ממש שנשאל עליו, ואינו מדמה דבר לדבר ומחשב בדעתו שדומה הוא לנידון הנכתב, דכל כה"ג שפיר שייכא האי חששא שמא דמיונו יכזב. משא"כ היכא שהדין שנשאל עליו כתוב להדיא עלי ספר. ושוב מצאתי בס"ד לחד מן קמאי, רבינו יעקב ב"ר יהודה חזן מלונדריש ז"ל (הל' נשיאת כפים פ"כ) שכתב בזה"ל: וכתב רבנו מנחם מלנדרץ, "דהשתא שהוראותינו כתובות אין חשש", והמחמיר תבא עליו ברכה. עכ"ל. והוא כאמור בס"ד, דס"ל שמעיקר הדין שרי להורות בדין הכתוב, והוא מאחר שאין בו חשש טעות אלא שהמחמיר תע"ב. ולכן לולי דמסתפינא היה נלענ"ד שיש לסמוך על כל האמור בדבר הכתוב להדיא בספר ואינו מדמה דבר לדבר. אמנם מאחר שלא מצאתי כעת מי שהיקל בזה, נראה שאין לסמוך ע"ז. ושור"ר במאמר הגר"ד הרפנס בקובץ מה טובו אהליך (ח"ט, עמ' קצ) דס"ל להחמיר בזה. ע"ש. וצ"ע בדין זה.

והנה אף שכתבנו בתו"ד שיש תקנה בזה ע"י שיאמר לו הדין הכתוב ויודיענו שלא יסמוך ע"ד, מ"מ יש לחוש שמא יסמוך עליו ונמצא שדבריו הוו הוראה [והיא חששא קרובה, שכן דרך השואלים אדם מוסמך להוראה שאינם מדקדקים לבדוק אחריו], לכן נראה לענ"ד דכל כה"ג ישנו פתרון מרווח יותר, והוא שאם יבוא השואל לשאול ממנו דין באיזה ענין שידוע לו שכתוב עלי ספר באחד מספרי הפוסקים, ואינו מצוי לפניו כעת להקריא הדברים מתוך הספר, לא יאמר לו התשובה בע"פ, אלא יאמר לו המקור שכתובה בו התשובה והוא לבדו יפתח שם ויראה התשובה, דכל כה"ג נראה שאין בזה חשש לכ"ע. אמנם פתרון זה אינו מעשי בכל המקרים, שאין כל השואלים שוים ולא כ"ע דינא גמירי.

(12) כן מסקנת הש"ס (כריתות יג.): וכ"פ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ד) בזה"ל: ומותר לשיכור ללמוד תורה ואפילו הלכות ומדרשות, והוא שלא יורה. ואם היה חכם קבוע להוראה לא ילמד, שלימודו הוראה היא. ע"כ. וע"ע בתשו' הרמב"ם (הנד"מ ע"י מכו", ח"א סי' שלא) שהוסיף, שאפילו אם יהיה בזה הלימוד הערה על היות דבר פלוני מותר, זולתי אם יהיה אותו הדורש אדם מפורסם קבוע להוראה שאז אסור לו ללמוד בשום פנים מעת שישתה רביעית יין, כמו שאמר סתמיה דרב אורו"י מורה. ע"כ.

והנה מדברי הרמב"ם מתבאר דמאי דאסרי' גבי חכם קבוע להוראה ללמד, הוא משום שבעצם לימודו הוא מורה הוראות, היינו שלומד דבר מתוך דבר ונחית בדבריו לאסוקי שמעתתא אליב' דהלכתא. אמנם מדברי רש"י (כריתות יג:) מתבאר דטעמא אחרינא איכא בהכי, וכמ"ש שם ד"ה לא סגי, דשאני רב דכ"ע בעו מיניה. ע"כ. ר"ל שמאחר שהכל מתאספים לשומעו, ודרך הוא ששואלים לו שאלות רבות בהלכה תוך כדי הדרשה, א"כ הגם שבתוכן השיעור ליכא חששא, מ"מ מצד השאלות הרבות איכא חששא. וכן ראיתי להכס"מ (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ד) שהעיר כנ"ל, שרש"י פי' בענין אחר מדברי הרמב"ם.

ומ"מ נראה שע"פ שיטת רש"י אף חכם קבוע להוראה אין לו כל חשש לדרוש בביתו ובחומותיו בחידושי אגדה בעניני הפורים והמגילה או שאר ענינים כיו"ב, שנראה דלדידיה עיקר החששא אינה אלא כשדורש ברבים, שאז מתאספים העם לשומעו, והדרך היא ששואלים שאלות רבות ומגוונות מאחר שאינם

♦ שְׁתֵּה הֵיין בִּשְׁתֵּי לְגִימּוֹת אוּ יֵין מְזוּג ♦

ו. כל האמור לעיל שהשתה רביעית יין או שאר משקים בשיעור השווה לשיעור רביעית יין נחשב הוא לשתי שנאסר בתפלה והוראה, אינו אלא במי ששתה רביעית יין חי בבת אחת, משא"כ אם שתאו בהפסק של יותר מכדי שיעור שתיית רביעית¹³, או ששתאו מזוג במים או בשאר משקים שאינם משכרים¹⁴, או ששתה רביעית יין בתוך המזון, שבכל הנ"ל אינו נחשב לשתי ורשאי להתפלל ולהורות אף לכתחילה¹⁵.

----- אורה ושמחה -----

פוגשים את הרב מדי יום ביומו, משא"כ כשנמצא בביתו, שאין דרך לשואלו דוקא בעת הדרשה, שהרי אם היתה להם שאלה לשואלו, אין זה ענין לדרשה כלל, אלא היו שואלים לו שאלה זו בלא"ה. משא"כ גבי שאר הציבור הכללי, שאם לא עכשיו אימתי. אמנם לדעת הרמב"ם נראה דאכתי איכא למיחש בזה, שמאחר שכל לימודו הוראה הוא, אף הכא יש לאסור. וצ"ב כעת.

13) כן מתבאר בכריתות (יג):. וכ"פ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"א). וע' כס"מ (שם ה"ה). ודו"ק. וכ"כ עוד מרן בש"ע (סי' קכח ס"ח) לענין נשיאת כפים, אף דחמיר טפי. וא"כ הוא הדין הכא. וכ"כ המג"א (סי' צט ס"ק א) שהוא הדין לענין תפלה, כל שלא שתה היין בבת אחת לא נאסר בתפלה. והעתיקו להלכה המשנ"ב (סי' צט ס"ק ב). וכ"פ עוד הכה"ח (סי' צט ס"ק א). וש"פ.

14) כן מתבאר מדברי הש"ס (כריתות יג):. וכ"פ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ה) וז"ל: שתה כדי רביעית בלבד והיה בה מים כל שהוא, או ישן מעט, או הלך כדי מיל, "כבר עבר היין ומותר לעבוד". ע"כ. וע' בכס"מ שם. וטעמו פשוט, שהרי עיקר האיסור להורות אינו אלא כששתה רביעית יין חי, ומעתה אחר שמזוג נמצא שיש כאן רביעית יין חי חסר שיעור המזיגה, ונמצא שלא שתה רביעית יין אלא פחות משהו, ולכן מותר להורות אף לכתחילה.

15) כ"כ הסמ"ק (סי' קלג) לענין הוראה וכניסת כהן לביהמ"ק בזה"ל: "וקים לן דיין בתוך הסעודה אינו משכר". ע"כ. וכ"כ עוד הרדב"ז בביאורו להרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ג), במה שכתב לתמוה היאך מצינו ידיו ורגליו כיום שמורים אע"פ שאין לך מורה הוראה או דיין לרבים שאינו שותה כמה רביעיות, וכתב ליישב (בתי השני), דטעמא משום שהבעלי הוראה או הדיין אינם שותים יין אלא בתוך הסעודה, ויין שבתוך הסעודה אינו משכר כמ"ש התוס' (תענית יז). אלא שסיים שם, ומ"מ יש לדיין או לבעל הוראה לדקדק בעצמו ולא יורה אלא בשעה שהוא מכיר בעצמו שדעתו מיושבת עליו, אע"פ שלא שתה אלא בתוך הסעודה לשרות המאכל או להעביר המאכל וכו'. ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת מהר"י מברונא (סי' רלא), דהאי דפ"ק דביצה (ד.) דרב לא אוקי אמורא עליה ביו"ט, היינו משום שתייה שאחר אכילה כמבואר ברש"י שם, אבל יין שבתוך הסעודה אינו משכר. ע"ש. וע' במג"א (סי' צט ס"ק א) שהביא דברי הסמ"ק הללו להלכה. וכ"פ להקל המשנ"ב (סי' צט ס"ק ב) ובכה"ח (ס"ק ג).

ודע, שעכ"פ אין להוכיח ממאי דכתבו הראשונים לדון אם שיכור חייב בברכת המזון [כמו שיתבאר לקמן] שהיין שבתוך המזון משכר. זה אינו, שלעולם יש לומר שאין יין שבתוך המזון משכר, וכמ"ש הראשונים הנ"ל, וי"ל דשאני התם דמיירי באופן שכבר נשתכר קודם הסעודה. א"נ יש ליישב עוד ע"פ מ"ש המג"א (סי' צט ס"ק א) משם הגהות סמ"ק, שלא אמרו שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, אלא כששתה רביעית ויותר, אבל בסעודות שמחה כגון יו"ט וכיו"ב שהדרך לשתות בהם יין רב, אין להקל בזה אף אם לא שתה אלא בסעודה. ע"כ. וא"כ י"ל דמיירי ששתה הרבה בתוך המזון. וק"ל. וע"ע בספר הלכה ברורה (סי' צט בשעה"צ ס"ק ח). ע"ש.

♦ עד מתי נמשך זמן איסורו בכל הנ"ל ♦

ז. איסורו של השותה רביעית יין חי או יותר או השותה משאר משקים בשיעור הנזכר לעיל להתפלל ולהורות, נמשך עד שתפוג השפעת היין מעליו, וכל אדם צריך לשער זאת בעצמו שכבר איננו מושפע משתיית היין ושוב יהיה מותר בכל האמור אף לכתחילה¹⁶. ואם לא שתה אלא שיעור רביעית בלבד, כל שישן מעט או שהלך ברגליו שיעור מיל (בערך 960 מטר), שוב אינו בגדר שתוי ומותר בכל הנ"ל אף לכתחילה¹⁷.

♦ אדם שרגיל בשתיית יין ♦

ט. אין חילוק בכל האמור לעיל בין אדם הרגיל בשתיית יין לאדם שאינו רגיל בשתיית יין, שאף הרגיל בשתיית יין עד כדי כך שאף אם שותה יין הרבה עדיין יכול לדבר כראוי בפני המלך ואינו אלא בגדר שתוי, מ"מ כל ששתה שיעור רביעית יין והושפע קצת משתייתו, אע"פ שהושפע משתייתו פחות משאר בני אדם שאינם רגילים בשתיית היין, מ"מ אסור בכל האמור¹⁸.

----- אורה ושמחה -----

יין שקודם המזון

ולענין יין שקודם המזון. עיין בכלבו (סי' נ) משם הר"ר יונתן, דס"ל שיין שקודם המזון אינו משכר. והובא בב"י (סי' תעג). וכ"כ המג"א (סי' צט ס"ק א) גבי נ"ד. וכ"כ עוד בש"ע הגר"ז (סי' צט ס"ב). ומדברי המשנ"ב שהשמיט דבריו אלו של המג"א ולא הביא אלא דין יין שבתוך המזון בלחוד, היה נראה דלא ס"ל כוותיה לענין זה. אמנם אפשר שזהו מה שנתכוין במ"ש בסו"ד "ועיין עוד שם". וצ"ב. וע' עוד בספר ברית אברהם אשכנזי (הוספות לא"ח, אות ריח). ע"ש. וכתב הפרמ"ג (סי' צט א"א ס"ק א) שהכל לפי מה שמבין ודעתו. והביאו בכה"ח (סי' צט ס"ק א). ומ"מ מאחר שהדבר שנוי במחלוקת הראשונים אם יין שקודם המזון משכר או לאו וכמ"ש בב"י (סי' תעג) הנ"ל, נראה שיש להחמיר בזה לכתחילה. אלא דגבי יינות שבזמנינו נראה שיש להקל לענין תפלה דהוי סד"ר ולקולא, משא"כ לענין הוראה דאיסורו מן התורה, נראה שיש להחמיר, דהוי סד"א ולחומרא. אלא א"כ יהיה הדבר בצירוף שאר סניפים שכתבנו לעיל לענין הוראה.

16) כ"כ מרן הב"י (סו"ס צט) משם האהל מועד (תפלה דרך ג נתיב י). וכ"פ בש"ע (סי' צט ס"ג) וז"ל: כל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפוג יינו. ע"כ.

17) כ"כ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"ה) ישן מעט, או הלך כדי מיל, כבר עבר היין ומותר לעבוד. ע"כ. ומוכח מדבריו ששוב אינו צריך לשער בעצמו אם פג יינו, אלא מוכרח הדבר דכל כה"ג כבר עברה השפעת היין. וכ"פ בש"ע (סי' צט ס"ב).

18) כ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' צט ס"ק א) וז"ל: אף שהוא רגיל ביין שאם שותה הרבה אינו בסוג שכור אלא יכול לדבר בפני המלך ולא קרינן ביה אלא שתוי, עכ"ז אם שתה רביעית אל יתפלל לכתחילה וכמו שביאר מרן בב"י דברי הטור, שכתב שתוי כל שיכול לדבר בפני המלך, ומ"מ לכתחילה לא יתפלל אפי' אם שתה רביעית. ע"ש ובב"ח ודו"ק. עכ"ל. ויש לעיין בדבריו האם ר"ל שאע"פ שכשהוא שותה יין הרבה יכול לדבר בפני המלך, וממילא כל היכא שלא שתה אלא רביעית אינו מושפע כלל מן היין. או דלמא כונתו שמושפע קצת אלא שאינו מושפע כשאר אינשי כאשר שותים שיעור רביעית יין, ואפ"ה אסור. ונראה יותר דמיירי שעכ"פ מושפע משתיית היין, אלא שאינו מושפע כמי ששתה שיעור רביעית, דא"ת שאינו מושפע כלל,

----- אורה ושמחה -----

מסתברא שאין מקום לאסור לו להתפלל בכה"ג. אמנם אפשר דס"ל דכל ששתה רביעית אמרי' בזה לא פלוג, ואסור להתפלל אע"פ שאינו מושפע כלל מן היין.

אמנם נראה יותר כהצד הראשון דמירי שהושפע קצת משתיית היין, ור"ל שאע"פ שרגיל בשתיית יין ואף כששותה הרבה אכתי יכול לדבר בפני המלך, מ"מ כל היכא ששתה רביעית, אסור להתפלל לכתחילה והוא משום שסוף סוף הושפע קצת משתיית היין. ואע"פ שאפשר שמחמת שרגיל הוא בשתיית היין מושפע פחות משאר אינשי דשתו רביעית, אפ"ה אסור בתפלה. וכן מוכח ממה שכתב הב"י (סי' צט) בדעת הטור שציין הברכ"י, ששם כתב להשוות דברי הטור לדברי הרמב"ם. והנה וז"ל הרמב"ם (פ"ד מה' תפלה הי"ז): "אי זה הוא שיכור זה שאינו יכול לדבר בפני המלך, ושתי שיכול לדבר בפני המלך ואינו משתבש, אע"פ כן הואיל ושתה רביעית יין לא יתפלל עד שיסיר יינו מעליו. ע"כ. ונראה ששיעור דבריו כך הוא, שמאחר שהגדרת שתי היא כל היכא דאכתי יכול לדבר בפני המלך, לכן הוה ס"ד שלא אסרו בתפלה אלא שתי ששתה הרבה יין שהוא קרוב לשיעור שאינו יכול לדבר בפני המלך, משא"כ במי ששתה פורתא, וע"ז כתב הרמב"ם שזה אינו, אלא כל היכא ששתה שיעור רביעית אין לו להתפלל לכתחילה. וכיו"ב כתב מרן הב"י בביאור דעת הטור (סי' צט). כיע"ש. ועכ"פ מדכתב הרמב"ם בסו"ד "עד שיסיר יינו מעליו". מוכח דע"כ השתבשה דעתו מעט, דאל"ה מהו דכתב שיסיר יינו מעליו. וא"כ כל היכא שאינו מושפע כלל משתיית היין, י"ל דשרי ליה להתפלל אף לכתחילה. ונראה שכן יש להוכיח עוד מדברי מרן בש"ע (סי' צט ס"ג) שכתב משם הרב אהל מועד, שכל אחד סגי ליה לפי מה דמשער בנפשיה שפג יינו. ע"כ. הרי ששיעור האיסור תלי בהשפעת היין עליו, דכל היכא שמרגיש בנפשיה דאכתי מושפע מן היין אסור להתפלל, א"כ י"ל שהוא הדין לאידך גיסא, דכל היכא ששתה ומרגיש שלא הושפע כלל מן היין שרי ליה להתפלל. וע"ע לקמן.

אין אומרים לא פלוג מגברא לגברא

ואע"פ שהיה מקום לומר בזה לא פלוג וכמש"כ לעיל, מ"מ נראה שיש לדחות ד"ז ע"פ מה שכתב הר"ן (שבת דף ס"ג ע"ב מדה"ר) לענין מאי דקי"ל שאין רואין במראה בשבת, שכתב דבשאר המראות אפי' לת"ק מותר, תדע דהא אמרי' בפ"ק (דף יב:), דאם אדם חשוב הוא מותר ולא גזרי' אטו שאינו חשוב. ע"ש. וכ"כ הט"ז בא"ח (סי' ערה ס"ק א) ובאה"ע (סי' קיט ס"ק יב), דמגברא לגברא לא אמרי' לא פלוג. ע"ש. ועיין עוד להגאון מטשעבין מהר"ד ויינפלד בשו"ת דובב מישרים ח"א (סי' ח), שכתב להסתמך ע"ד הר"ן והט"ז הנ"ל בנדון שם, גבי אשה שיש לה וסת קבוע דלא חיישין שמא תשמש, דלא גזרי' בה לא שמושה אטו שמושה גבי ספירת שבעה נקיים. משא"כ באשה שאין לה וסת קבוע דאיכא למיחש שמא תשמש, שאף אם לא שמושה שפיר גזרינן בה, אבל למגזר אשה שיש לה וסת קבוע שאסורה לשמש אטו אשה שמוותרת לשמש, א"כ הגזירה היא מאדם לאדם, ומאדם לאדם לא שייך לא פלוג. ע"כ. הרי שמתבאר מדבריו דלא אמרי' לא פלוג מגברא לגברא אחרינא, דכל היכא שלא שייך טעם האיסור בההוא גברא מחמת סיבה כלשהי, ממילא שרינן ליה ולא אמרי' ביה לא פלוג. ואף שיש לחלק דשאני התם בנידון הר"ן ודעימיה דמירי באיסורי גזירה, דגזרינן דבר אחד אטו דבר אחר, ואינו איסור בעצם, משא"כ הכא שהוא איסור עצמי. מ"מ מסתברא שאין לחלק בזה, שהרי כל היכא שלא הושפע כלל מן היין, ולא נודע כי באו אל קירבנה, אין טעם לאסור לו להתפלל. ותנא דמסייע לן בסברא זו הוא הרב תרה"ד שהובא בב"י שכתב לחלק בין ינות דידן לינות שהיו בזמן חז"ל. הרי דלא אמרי' לא פלוג רבנן בתקנתא. וי"ל.

♦ שְׁתֵּה מִיַּץ עֲנָבִים ♦

ח. כל האיסורים הנזכרים לעיל אינם אלא באדם ששתה רביעית מיין שיש בו אלכוהול, משא"כ במיץ ענבים המצוי בזמנינו שאין בו אלכוהול כלל, מותר בכל האמור אף לכתחילה¹⁹.

----- אורה ושמחה -----

19) אמנם השוטה מיץ ענבים אין חלים עליו כל דינים אלו. וכן משמע מדברי הש"ס (כריתות יג:) גבי יין מגיתו. ופירש"י, עד מ' יום מתוק הוא ואינו משכר. ע"כ. ומאי דאמרי' התם אליב' דת"ק דין מוזהרין בו ואפי' מגיתו, אינו אלא לענין עבודה. ובלא"ה נפסקה הלכה כר"א, ומבואר שם שכל שמזגו במים וכיו"ב אין בזה קפידא, דבעינן מידי דמשכר. וכ"פ הרמב"ם (פ"א מה' ביאת מקדש ה"א). ע"ש. ומעתה מתבאר שהוא הדין גבי מיץ ענבים המצוי בזמנינו. אלא שראיתי בספר חוט שני (ר"ה, עמ' שפד אות ג) שכתב, שגם בשתיית מיץ ענבים יש לחוש שלא להורות אחריו דהא נמי יין הוא. ע"כ. ואח"כ מכת"ר אין דבריו מחוורים, שבגמ' כריתות הנ"ל מבואר שביין מגיתו ליכא קפידא אף שבודאי שם יין עליו. וכן הוא הדין לגבי יין מזוג, כל שמזגו במעט מים שרי להורות אחר שתייתו אף לכתחילה, ואף התם נמי ודאי שלא פקע שם יין מיניה (ע' היטב בסי' רד ס"ה ברמ"א), ואעפ"כ שרי להורות אחר ששתה ממנו שיעור רביעית. וכן מתבאר עוד מדברי הרמב"ם הנ"ל שהוא הדין גבי יין מגיתו. וצ"ע. וכן ראיתי בשו"ת אז נדברו ח"ז (סי' ז) שכתב להקל בשוטה מיץ ענבים. וע"ע במ"ש בשו"ת אז נדברו ח"ח (סו"ס מ אות ג). ובשו"ת קנה בשם ח"ד בהקדמה (עמ' טז). ודו"ק.

שתה יותר משיעור רביעית ולא נשתכר

♦ אם מותר להתפלל ואם יש לחלק בין שתאו בבת אחת או מזוג ♦

א. שתה יותר מרביעית יין, אע"פ שדעתו מכוונת עליו ויכול לדבר כראוי בפני המלך, דינו לענין זה כדין מי ששתה רביעית הנ"ל, שאסור להתפלל לכתחילה ואם התפלל יצא יד"ח בדיעבד. אמנם חמור דינו ממי ששתה שיעור רביעית בצמצום, שבשתה רביעית בצמצום יש חילוק בין אם שתאו בבת אחת או יותר, או אם שתאו חי או מזוג כנ"ל, משא"כ במי ששתה יותר משיעור רביעית שאין לחלק בכל זה ⁽²⁰⁾.

♦ צירופו למזג ♦

ב. שתה רביעית יין או יותר אע"פ שאסור להתפלל לכתחילה עד שיפוג יינו כנ"ל, מ"מ מצטרף הוא למזג עשרה לאמירת דברים שבקדושה אף לכתחילה ⁽²¹⁾.

♦ צירוף לזימון ♦

ג. שתה רביעית יין או יותר מצטרף לזימון, בין לזימון בשלשה ובין לזימון בעשרה.

♦ להורות הוראה ♦

ד. שתה יותר משיעור רביעית יין אע"פ שלא נשתכר כלל אסור להורות (ודינו כנ"ל, מלבד מזה שכתבנו שם שיש להקל רק בשתה רביעית).

♦ ללמוד תורה ללא הוראה ♦

ה. שתה יותר מרביעית יין ולא נשתכר דינו לענין לימוד תורה כנזכר לעיל גבי מי ששתה רביעית.

----- אורה ושמחה -----

(20) כן מתבאר מדברי מרן בש"ע (סי' קכח סל"ח) גבי ברכת כהנים. וכן מוכח מדברי המשנ"ב (סי' צט ס"ק ב) שלא חילק בין שתאו בבת אחת לשתאו בב' פעמים אלא לענין השותה שיעור רביעית. כיע"ש. וכן ראיתי בס"ד בכה"ח (ריש סי' צט) שכ"כ להדיא. ע"ש.

(21) כן מתבאר בכ"ש ממ"ש מהר"י עייאש ז"ל בשו"ת בית יהודה (חא"ח סי' מה) ושאר פוסקים שהובאו לקמן לענין השיכור. ואף המשנ"ב (סי' צט ס"ק י) שכתב להחמיר שלא לצרף שיכור לעשרה כמו שיתבאר לקמן, מ"מ לא כתב כן אלא גבי השיכור. ומוכח דגבי שתוי שפיר מצרפינן ליה.

בהנ"ל בימים טובים וביום פורים

♦ להתפלל כשהוא שתוי ביום הפורים ובשאר יו"ט ♦

א. אע"פ שהשותה רביעית יין אסור להתפלל לכתחילה וכן"ל, מ"מ יש מקילים בזה גבי יו"ט ויום פורים מאחר שאי אפשר להמתין עד שייפוג יינו, ועוד שיש מצוה בעצם שתיית היין באותם הימים. לכן המיקל בזה בזה"ז שאין מכוונים כ"כ בתפלה, יש לו ע"מ שיסמוך. ומ"מ החכם עינו בראשו שלא יבוא לידי כך, ויתפלל קודם שתייתו²².

♦ להורות הוראה בימים הנ"ל כשהוא שתוי ♦

ב. אע"פ שלענין תפלה יש המקילים גבי יו"ט וימי הפורים כל היכא שאינו אלא בגדר שתוי, מ"מ לענין להורות הוראה אין להקל בזה. ויש אומרים שמאחר שהדרך לשתות בימים אלו יין הרבה, יש איסור

----- אורה ושמחה -----

(22) עיין למהרש"ל ביש"ש (פ"ב דביצה אות ה) שכתב להקל בזה והוכיח כן מדברי הגמ'. וכתב עוד, שאע"פ ששתוי לא יתפלל לכתחילה, ושתוי הוא שיכול לדבר בפני המלך, אפשר שלא אסרו חכמים לכתחילה אלא בחול משום שאפשר לו להמתין עד שייפוג יינו, אבל היום של יו"ט שמצוה לשמוח וחציו לכם, אוקמיה אדיניה שתפלתו תפלה והקב"ה מקבל תפלתו מאחר שהוא שמח וטוב לב בשמחתו של מקום. וכן אתה מוכרח לומר אף לדברי הרמב"ם אף בתפלת ערבית, שהרי כתב שאוכלין ושותין עד הלילה, וכ"ש האידנא דבלא"ה אין מודקדין ומכוונים בתפלה כ"כ שאין להקפיד בשתוי. עכ"ד. והביאוהו המג"א (סי' צט ס"ק ו). וכ"ה במשנ"ב (סי' צט ס"ק ז), וסמך גם על טעם זה דבלא"ה אין מכוונים כל כך בזה"ז. וכ"כ עוד בכה"ח (סי' צט ס"ק יג). ע"ש.

וטעם זה להקל משום שאין מכוונים כ"כ בזה"ז נזכר גם במרדכי (עירובין תקיב) וכן מתבאר מדברי הגה"מ (פ"ד מה' תפלה אות כ). והובאו דבריהם בב"י (סו"ס צט). וע"ע בספר האשכול ח"א (הל' תפלה וק"ש, סי' יב, עמ' כד) שאחר שהאריך בדיני דברים המטרידים את הכוונה בתפלה, וחד מנייהו השתוי והשכור, כתב ע"ז בזה"ל: ואשכחנין לרבואתא דאמרי הני מילי בדורות הראשונים דהוו מכווני טובא כד הוו מצלי, אבל האידנא לא, ומכל מקום משכרות מבעי' ל' לאזדהורי דלא ליצלי כשהוא שכור. ע"כ. ומוכח דס"ל שלענין שתוי יש להקל בזה"ז דלא מכווני כ"כ. וי"ל.

ומה שכתבנו עוד שהוא הדין גבי פורים. כ"כ בספר מגן גיבורים (אלף המגן ס"ק ח). ע"ש. אמנם נלע"ד שכל הדברים הללו לא נאמרו אלא בתור לימוד זכות על הנוהגים להקל בזה, אבל נראה שהרופה לצאת יד"ח קיום המצות לכתחילה, כל ערום יעשה בדעת ויכלכל דבריו במושפט ביום זה, שהרי גבי תפלת המנחה לא שייך כ"כ הטעם שאי אפשר להמתין וכדכתב מהרש"ל, שהרי סמא בידה להתפלל מנחה גדולה ולהתחיל לשתות לאחר מכן. ואף מי שמקפיד לעשות סעודתו בבוקר כדברי כמה פוס' (ע' בדרכי מור"מ וברמ"א סי' תרצה ס"ב. והכי סברת רבותינו המקובלים), ישתדל לישון קודם שיגיע זמן תפלת מנחה לקראת הערב, ורק אם לא יוכל לישון קודם שיתפלל מנחה וכיו"ב, יוכל לסמוך ע"ז באופן שלא יהיה אלא בגדר "שתוי" שיכול לדבר בפני המלך בשעה שיעמוד להתפלל.

להורות כל אותו היום עד יום שלמחרתו. ומ"מ כ"ז אינו אלא בסתמא, אמנם אם מרגיש בעצמו שסר יינו מעליו רשאי להורות אף בימים אלו⁽²³⁾.

----- אורה ושמחה -----

(23) כן מוכח מדברי הש"ס (ביצה ד. וכריתות יג:) דאמרי' דרב לא מוקי אמורא עליה ביו"ט עד יומא אחריתא. ועיין בתשו' הרשב"א (סי' רמז) שכתב, שביו"ט או בסעודה גדולה כגון מילה ונשואין ופורים וכיו"ב, במקומות ששונים הרבה, אסור להורות כל היום עד למחר. ע"ש. והובא בש"ך (סי' רמב"ס"ק יט). ובב"י (חומ"ס יז) כתב ע"ז, שאינו אסור להורות כל היום, אלא כשירגיש שסר יינו מעליו מותר. ע"ש. ועיין להש"ך (שם) שהביא דברי הב"י הנ"ל, וכתב ע"ז, שכדברי הרשב"א הנ"ל כתב גם רבינו פרץ בהגהות הסמ"ק (סי' קלג) והב"ח (סי' רמב), ואף הם לא דברו אלא בסתמא, אבל אם ברור לו שסר יינו מעליו מותר. ע"כ. ומתבאר שלמעשה כל שמרגיש שסר יינו מעליו שרי להורות אליב' דכ"ע.

והנה מש"כ עוד בתו"ד שאע"פ דמקלין ביו"ט וימי הפורים וכיו"ב לענין תפלה, מ"מ לענין הוראה אין להקל בזה. כן מתבאר מדברי מהרש"ל ביש"ש (פ"ב דביצה סי' ה) שהוא מקור הדין למה שנהגו להקל בזה לענין תפלה בימים אלו כמבואר במשנ"ב (סי' צט ס"ק יג) ובכה"ח ועוד, ומתוך טעמיו ונמוקיו להקל בענין התפלה, מתבאר דלא שייכי הני טעמי לענין הוראה. לכן נראה שאין חילוק בין ימים אלו לשאר ימים לענין זה, ואין להקל בזה אלא באופנים שנתבארו לעיל לענין הוראה. וע' להגר"ד הרפנס בתשו' שהובאה בקובץ מה טובו אחליך (סקוצ'ילס, ח"ט עמ' קפט) שנשאל אם מותר למורה הוראה לשתות בימי הפורים, וכתב שם בתו"ד, שנראה שבעיר שיש בה הרבה מורי הוראות שפיר דמי, שהרי יכולין למצוא רב ומורה הוראה אחר שאינו שתוי, וזהו האחריות של הרב שלא יענה על שאלה כשהוא שתוי יין ויאמר לשואל שישאל מאחר, ובכלל היום הלא ע"י הטלפון יכול השואל להתקשר למורי הוראות שבקצה השני של העולם, וכן ב"ד יכולים לשאול מן המוקפים או הפרזים וכו'. ע"ש.

שְׁתֵּה וּנְשַׁתְּכֵר עַד שְׁאִינוּ יָכוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ

♦ להתפלל כשאִינוּ יָכוֹל לְדַבֵּר בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ ♦

א. שְׁתֵּה יֵין אוֹ שֶׁאֵר מְשַׁקְּאוֹת הַמְּשַׁכְּרִים עַד שֶׁנִּשְׁתַּכֵּר בְּאוֹפֶן שְׁאִינוּ יָכוֹל לְדַבֵּר כְּרֹאֵי בְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ, אֲסוּר לֹא לְהִתְפַּלֵּל וְאֵם הַתְּפִלָּה תְּפִלְתּוֹ תוֹעֵבָה וְאִינוּ יוֹצֵא יָד"ח בְּתַפְלָה זוֹ אִפִּי' בְּדִיעֵבֶד ²⁴. וְאֵם נִתְּפַקֵּחַ קוֹדֵם שֶׁעֲבָר זְמַן אוֹתָהּ תְּפִלָּה, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל. וְלִכֵּן אֵע"פ שְׁמַתִּירָא שֶׁאֵם יִמְתִּין עַד שִׁיפּוֹג יֵינוּ יַעֲבֹר זְמַן הַתְּפִלָּה, אִינוּ רְשָׁאֵי לְהִתְפַּלֵּל בְּאוֹתָהּ שְׁעָה עַד שִׁיפּוֹג יֵינוּ ²⁵.

♦ לְלַמֵּד תּוֹרָה לֹאָ הוֹרָאָה ♦

ב. אִם בְּשַׁעֲהַ שֶׁהִתְחִיל לְשִׁתּוֹת הִיא סְבוּר שִׁיְהִיָּה לוֹ שֶׁהוּא לְהִתְפַּלֵּל אַחֵר שִׁיפּוֹג יֵינוּ, אֲלֵא שֶׁלִּבְסוּף נִמְשַׁךְ אַחֵר מִשְׁתֵּה הֵיִין עַד שֶׁעֲבָר זְמַן הַתְּפִלָּה, אֵע"פ שֶׁהִתְחִיל לְשִׁתּוֹת לְאַחֵר שֶׁהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה, דִּינוּ כְּשׁוֹגֵג, וְיֵשׁ לוֹ תְּשׁוּמוּיָן לְתַפְלָתוֹ בְּזִמְנֵי הַתְּפִלָּה הַסְּמוּכָה. וְלִכֵּן כְּשִׁיגִיעַ זְמַן תְּפִלָּה הַבָּאָה יִתְפַּלֵּל שְׁתֵּי תְּפִלוֹת, אַחַת לְשֵׁם חוֹבָה וְאַחַת לְשֵׁם תְּשׁוּמוּיָן ²⁶. וְכִי"מ מֵאַחֵר שְׁדִין זֶה שְׁנוֹי בְּמַחְלֻקַּת הַפּוֹסְקִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל שֶׁהִתְחִיל לְשִׁתּוֹת לְאַחֵר שֶׁהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה חֲשִׁיב כְּמוֹזִיד וְאִין לוֹ תְּשׁוּמוּיָן, לִכֵּן יִתְפַּלֵּל הַתְּפִלָּה הַנוֹסֶפֶת

----- אֹרֶה וּשְׁמַחָה -----

(24) כִּךְ פְּשׁוּטוֹת לְשׁוֹן הַש"ס (עִירוּבִין סד.) דְּאִמְרִי' "תְּפִלְתּוֹ תוֹעֵבָה", וּמִשְׁמַע שֶׁאִף בְּדִיעֵבֶד לֹא יֵצֵא. וְכֵן מִשְׁמַע מִדְּאִמְרִי' גְּבִי הַשְּׁתוֹי "תְּפִלְתּוֹ תְּפִלָּה", דְּמוּכָה שֶׁתְּפִלָּתוֹ הַשִּׁיכּוּר לֹאֻ תְּפִלָּה הִיא כָּלֵל. וְכֵן רֵאִיתִי לְהַרְמַב"ן (בְּרִכּוֹת כב:) שֶׁכְּתַב, שְׁכוּר אֵל יִתְפַּלֵּל וְאֵם הַתְּפִלָּה תְּפִלְתּוֹ תוֹעֵבָה, שֶׁלֹּא יֵצֵא וְצָרִיךְ לְחַזֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל. ע"כ. כ"כ עוֹד בְּסִפְרֵי הַבְּתִיִּם (מֵהַד' בְּלוֹי, הַל' תְּפִלָּה פ"ד אוֹת כֹּא) וּבְסִפְרֵי הַשְּׁלַחֵן (הַלְכוֹת תְּפִלָּה, סוּף שַׁעַר שְׁנִי) וּבְסִפְרֵי חֲסִידִים (ס' יח) וּבִפִּי' ר"י בֶּן חֲכָמוֹן (עִירוּבִין פ"ו, ע"מ קסז) וּבִאֲגוּדָה (עִירוּבִין פ"ו ס' סג) וְעוֹד. וְאִמְרוּ עוֹד בְּגַמ' (בְּרִכּוֹת לא:) שֶׁהִתְפַּלֵּל כְּשֶׁהוּא שִׁיכּוּר חֲשׁוֹב כֹּאִילוֹ עוֹבֵד ע"ז ח"ו. וְאֵם אִינוּ מִתְפַּלֵּל בְּשַׁעֲתוֹ שְׁכֻרָתוֹ נִיצֵל מִכָּל צָרָה כְּדֹא"י בְּעִירוּבִין (סה.) כָּל הַמִּפְיָק מִגֵּן וְכו'. וְעַי' פִּירֵש"י שֵׁם. וְכַתֵּב הַט"ז (ס' צט סו"ק ג), שֶׁמְכַלֵּל הֵן אֶתְּהָ שׁוֹמֵעַ לֹאֻ ח"ו. ע"ש.

(25) פְּשׁוּט. דְּמָה בְּצַע בְּתַפְלָתוֹ אִם חֲשִׁיבָא כְּתַפְלָתוֹ תוֹעֵבָה וְאִינוּ יוֹצֵא בֵּה יד"ח. וְעִיִּין עוֹד בְּמ"ש בְּזֶה הַחֲסֵד לְאַלְפִים (ס' צט). וְהַבֵּאֵנוּ דְּבָרָיו בְּהַקְדָּמָה לְקוֹנְטֵרַס זֶה.

(26) כֵּן מִתְבָּאֵר מִדְּבָרֵי הַב"י (ס' צט) בְּמִסְקָנָתוֹ, דְּכָל הִכָּא שֶׁהִיא סְבוּר שִׁישָׁאֵר לוֹ זְמַן אַחֵר שֶׁתִּיִּתּוֹ עַד שִׁיפּוֹג יֵינוּ וְנִמְשַׁךְ בְּמִשְׁתֵּה עַד עֲבֹר זְמַן הַתְּפִלָּה, חֲשִׁיב כְּשׁוֹגֵג וְיֵשׁ לוֹ תְּשׁוּמוּיָן. וְכ"פ בְּש"ע (ס' צט ס"א) שֶׁהִשְׁכּוּר חֲשִׁיב כְּשׁוֹגֵג וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּתוֹ תְּשׁוּמוּיָן. וְכ"פ עוֹד בְּש"ע (ס' קח ס"ח). וְע"ע בְּב"י (ס' קח) מָה שֶׁהַכְרִיעַ בְּדַעַת הַנִּימוּק"י. ע"ש. וּבְש"ע (ס' צט ס"א) כְּתַב, שֶׁהִשְׁכּוּר חֲשִׁיב כְּשׁוֹגֵג וְלֹא חֵילֵק כָּלֵל בֵּין אִם הִתְחִיל קוֹדֵם שֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה לְהִכָּא שֶׁהִתְחִיל לְאַחֵר שֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה, וּמִשְׁמַע דְּס"ל דְּבַכָּל גּוֹנָא חֲשִׁיב כְּשׁוֹגֵג וְיֵשׁ לוֹ תְּשׁוּמוּיָן. וְכ"כ הַמַּג"א (ס' צט ס"ק ג) בְּבִיאּוֹר דַּעַת מָרֵן בְּש"ע. ע"ש. וְכ"כ עוֹד הַמַּאמָּר (ס' צט ס"ק א) וְהַחִיִּי אָדָם (כָּלֵל כָּב אוֹת יח). וְכ"פ הַמְּשַׁנ"ב (ס"ק ו). וְע"ע לְהַגְאוֹן רַבִּי בֶּן צִיּוֹן לִיכְטֵמַן בְּסִפְרֵי בְּנֵי צִיּוֹן (ס' צט ס"ק ב) שֶׁהוֹכִיחַ כֵּן מִכְמָה דּוֹכְתִּי, שֶׁהוּא הַדִּין אִף אִם הִתְחִיל לְשִׁתּוֹת לְאַחֵר שֶׁהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה, שְׁדִינוּ כְּשׁוֹגֵג דְּאִיתִּי לִיהִ דִּין תְּשׁוּמוּיָן. ע"ש. וְע"ע בְּתוֹרַת חַיִּים סוֹפֵר (ס' צט ס"ק ג). ע"ש.

בתנאי של נדבה, וכך יאמר: אם אני חייב בתפלת תשלומין, תהיה תפילתי לשם חובה, ואם אין תשלומין לתפילתי, תהיה תפילתי לשם נדבה.⁽²⁷⁾

אמנם אם התחיל לשנות סמוך לסוף זמן אותה התפלה עד שנשתכר, והיה ד"ז באופן שודאי לא יהיה לו שהות להפיג יינו קודם שיעבור זמן התפלה, לכל הדעות דינו כמזיד ואין לו תשלומין לתפלתו.⁽²⁸⁾

♦ אם רשאי לקרות קריאת שמע ♦

ג. נחלקו הפוסקים האם דין קריאת שמע כדין תפלה לענין זה שהשיכור אסור לקרותה, לכן לכתחילה אין לקרות ק"ש כשהוא שיכור שאינו יכול לדבר כראוי בפני המלך, לכן יזהר שלא יבוא לידי כך. ומ"מ בדיעבד אם קרא ק"ש כשהוא שיכור יצא יד"ח. והוא הדין אם חושש שאם ימתין עד שיפוג יינו יעבור זמן ק"ש, יקראנה באותה שעה.⁽²⁹⁾

♦ לברך ברכות קריאת שמע ♦

ד. השיכור שאינו יכול לדבר כראוי בפני המלך, לכתחילה אין לו לברך ברכות ק"ש, אמנם אם בירך יצא יד"ח בדיעבד. לכן אם חושש שאם ימתין עד שיפוג יינו יעבור זמן ברכות ק"ש, יברכן באותה שעה דהוי כשעת הדחק וכדיעבד דמי.

♦ לברך ברכות הנהנין ♦

ה. השיכור שאינו יכול לדבר כראוי בפני המלך לכתחילה אין לו לברך ברכות הנהנין ושאר ברכות, לכן אם יודע שעתיד להשתכר בשיעור זה, כגון ביום הפורים וכיו"ב, ישתדל לברך כל הברכות קודם שיבוא לידי כך, כגון שיברך שהכל ויכוין לפטור כל המשקים שעתיד לשנות והוא הדין גבי שאר ברכות.

----- אורה ושמחה -----

(27) כ"כ בספר חסד לאלפים (סי' צט אות ג) שלכתחילה יתפלל בתורת נדבה. ע"ש. וכ"כ עוד בספר בן איש חי (ש"א, פר' משפטים אות יד), ובכה"ח (סי' צט ס"ק י). ע"ש. ובספר הליכות עולם ח"א (פר' משפטים, אות יא) פסק, שמעיקר הדין כל כה"ג יש לו דין תשלומין, אלא שמדת חסידות שיתפלל בתנאי נדבה וכנ"ל. ונפק"מ לגבי ימים שאין מתפללים בהם נדבה כשבת ויו"ט. ע"ש. וכ"פ בספר הלכה ברורה (סי' צט עמ' שנט).

(28) כן מתבאר מדברי הב"י (סי' צט) במסקנתו, שהרי כתב דטעמא דחשיב השיכור כשווג, היינו מחמת שהיה סבור שיוכל להפיג שכרותו קודם שיעבור זמן התפלה, אלא שנמשך אחר המשתה, וא"כ כל היכא שהיה ברור לו שלא יוכל להפיג שכרותו קודם שיעבור זמן התפלה חשיב כמזיד ואין לו תשלומין. וכ"כ המשנ"ב (סי' צט ס"ק ו). ע"ש. וכ"פ בספר הלכה ברורה (סי' צט עמ' שנט).

(29) דין זה תלוי במה שנחלקו רבותינו הראשונים בביאור דברי הירושלמי (תרומות פ"א ה"ד) ומסקנתו בענין ק"ש. ע' להרמב"ן בחי' (ברכות כב:) דס"ל שאף שהירושלמי נשאר בספק בענין שיכור גבי ק"ש, מ"מ לדעתו העיקר שיקרא ק"ש. אמנם המאירי (ברכות כו.) ס"ל שהשיכור אינו קורא ק"ש. ע"ש. וכ"כ בספר הבתים (שער ק"ש, שער ששי, סי' ד) בזה"ל: שכור אינו קורא ק"ש, שנאמר ולא יראה בך ערות דבר, ערות דבור, ואי זהו שכור, כל שאינו יכול לדבר בפני המלך. ע"כ. וכ"פ הרמ"א (סי' צט ס"א) שדין ק"ש כדין תפלה. הרי דס"ל שהשיכור אסור בק"ש. וע"ע בביאור הגר"א מ"ש בזה בדעת הירושלמי. והובאו דבריו במשנ"ב (סי' צט ס"ק ח). וע"ש במשנ"ב שהביא מוח' הפוס' בזה, והכריע שלכתחילה אין לשיכור לקרות ק"ש, אמנם אם חושש שיעבור זמן ק"ש יקראנה, ואף אם פג יינו קודם שיעבור זמן ק"ש, אינו צריך לחזור ולקרותה. ע"ש.

אמנם אם לא עשה כן והוצרך לאכול או לשותות איזה דבר, או שנתחייב באיזו ברכה אחרונה בעודו שיכור, אין לו להקל לאכול ללא ברכה, וכן אין לו להמנע מלברך את הברכה האחרונה שנתחייב בה⁽³⁰⁾.

----- אורה ושמחה -----

(30) אף בד"ז לא פלטינן מפלוגתת רבותינו הראשונים בביאור דעת הירושלמי הנ"ל וגירס'. שלדעת הרמב"ן (ברכות כב:) מברך כל הברכות כשהוא שיכור. וכ"כ האור זרוע (הל' תפלה ס' צט) והמרדכי (עירובין ס' תקיב) ועוד. וכן הכריע הרמ"א (ס' צט ס"א), שהשיכור רשאי לברך כל הברכות. ע"ש. אמנם דעת המאירי (ברכות כו.) שאין לברך שום ברכה כשהוא שיכור. כיע"ש. וע"ע בתוס' (עירובין סד.) ועוד. ולכאורה משמעות דברי הזהו"ק (פר' תרומה דף קנג:) כסברת המאירי הנ"ל, שכתב, פתח רבי חזקיה בהאי קרא אבתריה ואמר, ואכלת ושבעת, מהכא דשיכור שרי ליה לברכא ברכתא דמזונא, מה דלית הכי בצלותא, דצלותא לאו הכי, דהא צלותא מעליא בלא אכילה איהי וכו', בברכת מזונא אשתכח גוונא אחרא ומעליא, ההוא ברכתא אשתכח בשבעא, בגין דברכת מזונא איהי באתר דאיתא ביה אכילה ושתיה וכו', בברכת מזונא שיכור שרי ליה לברכא ברכתא דמזונא, משמע מהאי קרא דכתיב "ואכלת ושבעת וברכת". ואכלת זו אכילה, ושבעת זו שתיה, דהא שבעא בחמרא איהי רוי, חמרא שבעא ודא, ודא איהו שיכור, דכתיב וברכת את דייקא, דמשמע דברכת מזונא אצטרך חדוה ושבעא. ע"כ.

בדעת הזהו"ק בענין אם השיכור יכול לברך

הרי שהזהו"ק הנ"ל ישנו בנותן טעם למאי דשרי לשיכור לברך ברכת המזון, והוא דילפינן לה מדכתיב ואכלת ושבעת, ושבעת היינו שתיה, ושביעה היינו ביין. וממאי דאצטרך לימוד מיוחד, משמע שלא נאמרו דברים הללו אלא גבי ברכת המזון ולא לגבי שאר ברכות. וכ"כ המאירי (ברכות כו.) לסברת מ"ד שהשתוי אינו מברך, "דשאני ברכת המזון שעל עסקי אכילה ושתיה היא באה". ע"ש. וכן מוכח עוד מדברי הרא"ה בחידושי לברכות (לא.) שכתב, ומיהו לענין ברכת המזון אפי' הוא שתוי מברך לכתחלה "שהרי לכך הוא נכנס תחלה". ע"כ. ומ"ש בלשונו "שתוי" אפשר דלאו דוקא הוא, שהרי לא מצינו שיש איסור בשתוי לברך שאר ברכות אלא לענין תפלה. א"כ צ"ב אם יש ללמוד מברכת המזון לשאר ברכות. ואף שלכאורה היה מקום לדקדק מדברי הזהו"ק לאידך גיסא, מדלא מיעט גבי השיכור אלא תפלה בלבד ולא שאר ברכות, משמע ששאר ברכות שפיר מצי לברך. ועוד שכן הוא מסבירא, שאם טעמא דמלתא שהשיכור אינו מברך הוא משום חסרון כונה, א"כ יש להחמיר בדבר טפי גבי ברכת המזון שהיא ברכה ארוכה טובא, שיש לחוש שיברכנה בחסרון כונה יותר משאר ברכות הקצרות. וכן ראיתי להכה"ח (ס' צט ס"ק יג) שכתב שאין לחלק בין ברכת המזון לשאר ברכות, ואם הקילו בברכת המזון דאורי' כ"ש הוא גבי שאר ברכות דרבנן. ע"כ. וע"פ האמור אפשר לבאר דמ"ש הרא"ה (ברכות לא:) הנ"ל שאף גבי השתוי בעינן לימוד מהא דלכך נכנס, ר"ל שהוא אפי' בשתוי ששתה רביעית, וס"ל שברכת המזון חמירא כעין תפלה מדהויא ארוכה, ועוד דהויא דאורייתא, והיינו דאלמלא דיפלגין מסברא זו דלכך נכנס, היה מקום לאסור אף השתוי דומיא דתפלה, אמנם לעולם ס"ל דלגבי שאר ברכות שרינן ליה לברוכי אף שנשתכר. ונראה שביאור זה בדעת הרא"ה דמיירי בשתוי דוקא ולא בשיכור הוא מוכרח, מדכתב שם בסמוך משא"כ "גבי הוראה", והתם ודאי שהוא אפי' ברביעית. וק"ל.

ראיה מדברי מרן בש"ע שהשיכור מותר לברך אף לכתחילה

ועכ"פ נראה לענ"ד שיש להוכיח דס"ל למרן הש"ע דשרי לברוכי שאר ברכות אף היכא שנתשכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, שהרי כתב ביו"ד (ס' א ס"ח) בזה"ל: שכור שהגיע לשכרותו של לוט דינו כשוטה. "ואם לא הגיע לשכרותו של לוט, שוחט לכתחלה". ע"כ. ומדסתם דבריו משמע דהאי שוחט היינו

----- אורה ושמחה -----

בברכה, ואם איתא דס"ל שכל שאינו יכול לדבר בפני המלך אינו רשאי לברך, לא היה לו להתיר לו לשחוט אף לכתחילה, שהרי כתב שם בסמוך (סי' א ס"י), ערום לא ישחוט לכתחילה מפני שאינו יכול לברך. ע"כ. הרי דכל היכא שאינו יכול לברך אין לו לשחוט לכתחילה. וראיתי להדרישה יו"ד (סי' א ס"ק ט) שעמד ע"ד הטור שאסר לשיכור שהגיע לשכרותו של לוט לשחוט משום דחשיב כשוטה, וכתב ע"ז, למה לי טעמא דשיכור שהגיע לשכרותו של לוט משום שדינו כשוטה, דתיפ"ל משום שאינו יכול לברך. ואין לומר שיכול לברך כשם שמברך ברכת המזון באורח חיים (סי' קפה), דשאני ברכת המזון דמרבין מקרא שנאמר ואכלת ושבעת, משא"כ ברכת השחיטה. ובהדיא איתא בירושלמי דתרומות שאין השיכור רשאי לברך. וסיים שם, ונראה לי דמשום הכי תלה הטעם של האיסור שהוא כשוטה, לאשמעינן דאפילו בדיעבד שחיטתו אסורה, מה שאין כן במי שאינו יכול לברך בדיעבד שחיטתו כשירה כמ"ש רבינו גבי חרש המדבר ואינו שומע. ע"כ.

ולכאורה דבריו צ"ב, שהרי מה שכתב הטור טעמא דחשיב כשוטה, קאי על שיכור שהגיע לשכרותו של לוט, ושיכור כלוט אינו רשאי לברך ברכת המזון כמבואר בכ"ד, ומה שנתבאר בסי' קפה שהשיכור יכול לברך, אינו אלא בשיכור שלא הגיע לשכרותו של לוט, וא"כ מהו שכתב דשאני ברכת המזון וכו', שהרי אינו יכול לברך כלל. וצ"ע. ועכ"פ מה שנראה מדבריו בסו"ד דהאי שיכור שלא הגיע לשכרותו של לוט אינו שוחט לכתחילה אלא שאם שחט בדיעבד שחיטתו כשירה דומיא דחרש, לענ"ד מלשון הטור שם משמע דלא כותיה, שהרי זו לשונו שם: שיכור שהגיע לשכרותו של לוט דינו כשוטה "ואם לא הגיע לשכרותו של לוט שוחט אפילו לכתחילה". ע"כ. הרי דס"ל דכל היכא שלא הגיע לשכרותו של לוט שוחט אפי' לכתחילה, וע"פ דרכו של הדרישה הו"ל שאם לא הגיע לשכרותו של לוט, אם שחט בדיעבד שחיטתו כשירה. ושו"ר להפרמ"ג (במשב"ז סי' א ס"ק יח) שעמד ע"ד הפרישה. אלא שכתב במסקנתו נמי להחמיר בזה לכתחילה משום שאינו יכול לברך. כיע"ש.

אמנם מלשון מרן הש"ע שכתב "שאם לא הגיע לשכרותו של לוט שוחט לכתחילה", משמע דלא חש לזה, וס"ל שיכול לשחוט ולברך אף לכתחילה וכו"ל. ולכן נראה שיש לפרש דברי מרן (סי' קפה ס"ה) שהביא ספיקם של התוס' והרא"ש גבי השיכור, שאינו אלא לחוש לדבריהם לכתחילה וכמ"ש בכה"ח (סי' צט ס"ק יג), והוי כעין סתם וי"א. ולפי דרכנו דקי"ל בכל דוכתא שהלכה כסתם, הרי שמעיקר הדין שרי לברך אף אם נשתכר באופן שאינו יכול לדבר בפני המלך וזהו שסתם כאן ביו"ד הנ"ל כעיקר הדין. א"נ יש לומר דשאני ברכת המזון דחמירא טפי דהוי מדאורייתא, ועוד דהוי ברכה ארוכה דאית ביה חסרון טפי שאינו יכול לכון. ונראה שכיו"ב יש להוכיח עוד מדברי הרמב"ם (סוף פ"ה מה' ביכורים) דס"ל שאף השיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך רשאי לברך אף לכתחילה, שכתב שם בזה"ל: הסומא והשכור מפרישים חלה לכתחילה שאין בעיסה רע ויפה כדי שיכונו ויפרישו מן היפה. ע"כ. וכתב ע"ז הכס"מ, כלומר אע"פ שאין תורמין לכתחילה כמו שנתבאר בפ"ד מה' תרומות, הכא שאני דלא שייך ההוא טעמא. ע"כ. ומדסתם הרמב"ם וכתב דהשיכור מפריש, משמע שהוא הדין אף בשיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך, דאל"ה הו"ל לחלק ולכתוב שדוקא היכא שיכול לדבר בפני המלך. וכן מתבאר מדברי הרשב"ץ ח"ב (סי' רצא פ"ה ה"ג) שכתב בזה"ל: הסומא והשכור מפרישין לכתחיל' לפי שאין בעסה יפה ורע שיכונו ויפרישו מן היפה. ונרא' שאם הגיע לשכרותו של לוט אין במעשיו כלום והרי הן כמעש' הקוף. ע"כ. ומוכח דכל היכא שלא הגיע לשכרותו של לוט שפיר דמי. וכ"פ הטור יו"ד (סי' שכח) ובש"ע (שם ס"ב).

♦ לברך ברכת המזון ♦

ו. לכתחילה צריך לברך ברכת המזון קודם שיבוא לידי שכרות אע"פ שלא ישתכר באופן שאינו יכול לדבר בפני המלך, כל שלא יוכל לדבר כראוי. אמנם אם שתה והשתכר קודם שבירך ברכת המזון, אע"פ שהשתכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, חייב לברך ברכת המזון³¹.

----- אורה ושמחה -----

ומצאתי בס"ד באור זרוע (הלכות תפלה סי' צט) שכתב שיכור מהו שיברך וכו', והביא המתני' ריש תרומות (פ"א מ"א) דתנן חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה, וחד מנייהו השיכור. וכתב ע"ז, "ואי שיכור אינו יכול לברך הוה ל"י למימר והשיכור מפני שאינו יכול לברך". ותניא בתוספתא דתרומות, מפני מה אמרו אלם לא יתרום מפני שאינו יכול לברך, ומפני מה אמרו סומא לא יתרום מפני שאינו יכול לברור את היפה מתוך הרעה, ומפני מה אמרו שיכור לא יתרום מפני שאין בו דעת, אע"פ שאמרו שיכור מקחו מקח וכו', אין בו דעת לברור יפה מתוך רעה "אבל משום ברכה אינו חושש, שמע מינה שיכור מברך". ע"כ. הרי שכתב להוכיח כמש"כ בס"ד, דאם איתא דהשיכור אינו יכול לברך, לא הול"ל דטעמא דלא יתרום משום שאינו יכול לברור מן היפה, דתיפ"ל משום שאינו יכול לברך. ודו"ק.

ומ"מ מדברי המג"א (סי' קפה ס"ק ג) שכתב שאין להקל גבי השיכור אלא בברכת המזון משום דהוי ספק דאורייתא. ע"ש. מוכח דס"ל שלענין שאר ברכות הנהנין כל היכא שנשתכר עד שאינו יכול לדבר בפני המלך אין להקל בזה. וכן נראה מדברי הט"ז (סי' קפה ס"ק ב) במסקנתו. ועיין עוד במשנ"ב (סי' צט ס"ק יא) שכתב שדעת הגר"א והפרמ"ג (ביו"ד משב"ז סי' א ס"ק יח) הנ"ל להחמיר שלא לברך שום ברכה כשהוא שיכור. כיע"ש. ונראה שחשש לדבריהם לענין הלכה. וכ"כ עוד הגאון מהר"ח פלאגי ז"ל בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ז), שכל שנשתכר עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, אינו מברך אף ברכת המזון, והוא הדין גבי שאר ברכות. ע"ש. לכן נראה שלכתחילה יש לזהר שלא לבוא לידי כך שיתחייב לברך שום ברכה בעודו שיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך (מלבד ברכת המזון כדלקמן), ולכן ישתדל לברך כל הברכות שיצטרך להם עוד קודם שיבוא לידי כך.

מ"מ נראה שעכ"פ אם ירצה לאכול איזה דבר אין לו להמנע מלברך עליו, והוא הדין אם נתחייב באיזו ברכה אחרונה באופן שאם ימתין עד שיפוג יינו יתעכל המזון או השתיה ויפסיד הברכה, שאין לו להמנע מלברך דהויא חומרא דאתיא לידי קולא. ואין לומר בזה סב"ל, שנראה שאף החולקים ע"ד מרן וס"ל שאין לברך שאר ברכות כשהוא שיכור, לא אמרו כן אלא לכתחילה (כדמשמע מדברי המשנ"ב סי' צט ס"ק יא), אמנם אף הם יודו שאם עבר ובירך ברכתו ברכה. וא"כ מאחר דחזינן שדעת מרן בש"ע דשרי לברך שאר ברכות אף לכתחילה, וכ"פ הרמ"א (סי' צט ס"א) ועוד רבים מן האחרונים כמבואר בכה"ח (סי' צט ס"ק ג), נראה דליכא למיחש בזה.

31) הנה מרן בש"ע (סי' קפה ס"ד) כתב, שאפילו נשתכר כ"כ שאינו יכול לדבר כראוי יכול לברך ברכת המזון. ע"כ. ושם (ס"ה) כתב גבי השיכור, שהתוס' והרא"ש נסתפקו בדין זה גבי ברכת המזון. והאחרונים נתקשו בדברי מרן שלכאורה דבריו סתראי אהדדי. ונאמרו בזה כמה יישובים. וע' להמג"א (ס"ק ג) שכתב ליישב, שיש לחלק בין היכא שאינו יכול לדבר כראוי אך יכול לדבר בפני המלך, להיכא שאינו יכול לדבר לפני המלך. היינו שאם אינו יכול לדבר כראוי אך אכתו יכול לדבר בפני המלך, לכ"ע מברך ברכת המזון, משא"כ אם השתכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, הוי ספק התוס' והרא"ש. וכן ראיתי למהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ח"ג (סי' ז) שהאריך בזה, וחילק כאמור. ע"ש. וכ"כ לחלק עוד בספר יד אהרן (סי' קפה בהגב"י). ע"ש.

----- אורה ושמחה -----

סיוע מלשון הראשונים דמיירי בשיכור שיכול לדבר בפני המלך

ונלענ"ד שיש לדקדק כדבריהם מלשון הראשונים שהעתיק מרן הנ"ל (סי' קפה ס"ד) שכתבו אם נשתכר כ"כ שאינו יכול לדבר כראוי. ויל"ע אמאי שינו מלשון הגמ' (עירובין סד.) דאמר' ששיכור היינו "שאינו יכול לדבר בפני המלך", וע"פ המבואר בדברי האחרונים הנ"ל ניחא, דהאי שיכור שפיר מצי לדבר בפני המלך אלא שאינו מדבר כראוי. וע' בט"ז (סי' קפה ס"ק ב). ויש להוסיף עוד שכן מדוקדק מדברי הרמ"א בהג"ה (סי' קפה ס"ה) שהגיה ע"ד מרן בסי' קפה ס"ה הנ"ל שכתב שיכור, "פי' לגמרי". ע"כ. ונראה שכתב כן לאפוקי מההיא דסעי' ד' דמיירי בשיכור שיכול לדבר בפני המלך ואינו שיכור גמור. [אלא שלכאורה אכתי צ"ב בזה ממ"ש הרמ"א (סי' צט ס"א) "אבל כל הברכות יכול לברך אף על פי שהוא שיכור". ע"כ. והרי שיכור דהתם היינו שאינו יכול לדבר בפני המלך כמבואר בדברי מרן בש"ע שם, וא"כ היה לו להרמ"א להגיה ע"ד מרן בסי' קפה ס"ה הנ"ל, שהעיקר להקל בזה אף היכא שנתשכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר בפני המלך. ושור"ר להפרמ"ג ביו"ד (משב"ז סי' א ס"ק יח) שכתב לבאר דברי הרמ"א (סי' צט ס"א) דמיירי בשיכור שיכול לדבר בפני המלך. ע"ש. ולענ"ד הוא דוחק, שהרי התם קאי אדברי מרן (סי' צט ס"א) דמיירי אף בשיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך. וגם סתם לישנא דשיכור היינו שאינו יכול לדבר בפני המלך כמבואר בעירובין (סד.). וצ"ב. ונראה שיש מדברי הרמ"א הנ"ל סימוכין לדברי הכה"ח (סי' צט ס"ק ג) שברכת המזון דהוי דאורייתא חמירא טפי מברכות הנהנין, וא"כ שפיר מה שהניח הרמ"א דברי מרן על מכונם ולא הגיה גבי ברכת המזון אע"פ שלענין שאר ברכות כתב להקל אף לכתחילה. וכן יש לסייע עוד לדברי הכה"ח הנ"ל ע"פ מש"כ בס"ד להוכיח לעיל מדברי מרן בש"ע (יו"ד סי' א ס"ח ויו"ד סי' שכח) שהשיכור מותר לברך על השחיטה ועל הפרשת חלה אף לכתחילה. ודו"ק היטב].

ביאור מה שהתירו לשיכור לברך ברכת המזון והדין בדיעבד

ואפשר שהביאור במאי דשרינן ליה לברך ברכת המזון אע"פ שאינו יכול לדבר כראוי הוא שאע"פ שאינו יכול לדבר כראוי, הנה מחמת הברכה יאזר בעוז מותניו ויתאמץ לדבר כראוי מה שאינו מדקדק כן בשאר דבריו שאינו מדבר כראוי. וכן מצאתי בס"ד להגאון רבי יוסף ידיד ז"ל בשו"ת ברכת יוסף ידיד ח"א (עמ' רט) שכתב לבאר כיו"ב. [וע"ע להרב חמד משה (סי' קפה) שכתב ליישב באופן אחר. והובא במחצה"ש סי' קפה]. ושור"ר בס"ד שכע"ז כבר כתב המאירי (ברכות כו.) סד"ה ובשכור, שכתב, ויש מפרשים מדומדם מלשון שתיקה, ולשטתנו אנו מפרשים שאף זה אנו מפרשים שעומד לו משותק מרוב היין "אע"פ שאם יטריח עצמו לדבר אפשר שיהיה מדבר כתקנו במקצת". ע"ש. הרי דהאי מדומדם מיירי שיכול להטריח עצמו ולדבר כראוי. ומ"מ מתבאר ע"פ שיטת הני פוס' שלדעת מרן בש"ע כל היכא שנתשכר כ"כ עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, יש ספק בדבר אם יכול לברך ברכת המזון או לאו, משא"כ אם השתכר עד שאינו מדבר כראוי אלא שיכול לדבר בפני המלך דשרי ליה לברך אף לכתחילה.

שפשטות דברי הזוה"ק שהשיכור מברך אף אם אינו יכול לדבר בפני המלך

אולם לענ"ד נראה שמפשטות דברי הזוה"ק (פ' תרומה קנ"ג:) שהבאנו לעיל משמע שאף השיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך יכול לברך ברכת המזון, והיינו טעמא מדכתיב ואכלת ושבעת, ושבעת היינו בין, והיינו שיכור. כיע"ש בלשוננו. וכן ראיתי להמג"א (סי' קפה ס"ק ג) שכתב שפשט דברי הירושלמי שהשיכור מברך, והוסיף ע"ז, "שכן משמע בזוהר תרומה". ולכן מסקנתו שאף שלכתחילה צריך לברך קודם שיבא לידי כך, מ"מ אם אירע שנשתכר, אע"פ כן יברך. ע"ש. וע"ע להט"ז (שם ס"ק ב). וכ"פ המשנ"ב (סי' קפה ס"ק ו) כדברי המג"א הנ"ל, שלכתחילה יזהר שלא ישתה בסעודה עד שישתכר באופן שאינו יכול לדבר בפני המלך, מ"מ

♦ לצרף שיכור למנין עשרה ♦

ז. אם השתכר כ"ב עד שאינו יכול לדבר בפני המלך, נחלקו רבותינו אם אפשר לצרפו למנין עשרה או לאו, והעיקר להלכה שיש להקל לצרפו למנין³².

----- אורה ושמחה -----

אם הגיע לשיעור זה יברך ברכת המזון. ע"ש. וכ"כ בספר הלכה ברורה (סי' צט בבירור הלכה ס"ק ז) שלתחילה יש לזהר בזה וכן"ל, אמנם אם הגיע לידי כך יברך, והוא ע"פ מאי דקי"ל דכל היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא והזוהר מכריע, פסקינן כדעת הזוה"ק כמבואר בב"י (סי' קמא) ושי"ד. ע"ש.

32) עיין למהר"י עייאש ז"ל בשו"ת בית יהודה (חא"ח סי' מה) דמוכח מדבריו דס"ל שאף השיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך מצטרף למנין, דלא בא לאפוקי בדבריו אלא מהשיכור שהגיע לשיכרותו של לוט. ע"ש היטב. וכ"כ עוד בספר בית עובד (דינים השייכים לקדיש אות כד), שהמנהג לצרף השיכור למנין אף שאינו יכול לדבר בפני המלך, ושלא כמ"ש מרן החיד"א בספר קשר גודל (סי' ח אות ז), דס"ל שכל שאינו יכול לדבר בפני המלך אינו מצטרף. ע"ש. וכ"כ בספר לקט הקמח החדש (סי' נה ס"ק לה) שהעיקר כמ"ש בספר עיקרי הד"ט שהשיכור אע"פ שאינו יכול לדבר בפני המלך מצטרף למנין עשרה. ע"ש. והנה באשל אברהם (סי' צט) כתב, שהשכור אינו מצטרף למנין וציין ע"ז "שו"ת בי"ד סי' מה". ע"ש. והוא ט"ס וכונתו לשו"ת בית יהודה הנ"ל, והרי חזינן מדבריו דשפיר מצטרף למנין וכן"ל, וכבר העיר בזה הכה"ח (סי' צט ס"ק טו). ע"ש. ואף שהמשנ"ב (סי' צט ס"ק י) נמשך אחר האשל אברהם הנ"ל לאסור לצרף השיכור למנין, מ"מ ע"פ האמור מתבאר שכל שלא הגיע לשכרותו של לוט מצטרף למנין, שכן מתבאר במקור הדברים בשו"ת בית יהודה הנ"ל. וכ"פ בהליכות עולם ח"א (עמ' פח). וע"ע בספר פסקי תשובות (סי' צט) מ"ש בזה. וכן עיקר.

כל שמצרפים שיכורים למנין מוטב שלא יעשו חזרת השליח ציבור

אולם נראה דכל כה"ג שהשיכור משלים למנין עשרה וכ"ש אם היו כמה שיכורים כיו"ב והיו עשרה בדיוק [באופן שאינו יכול להתפלל במנין אחר לאחר מכן], מוטב לעשות תפלה קצרה ללא חזרה. דהנה הגם שמרן בב"י (סי' רלד) קרא תגר על מה שנהגו הספרדים קודם זמנו שלא לחזור התפלה בתפלת המנחה, אלא היה השליח ציבור אומר בקול רם קדושה ואתה קדוש ואח"כ אומר האמצעיות בלחש עם הציבור ומתחיל רצה בקול רם, וסיים ע"ז הב"י שם, שמנהג האשכנזים שעושים חזרת הש"צ הוא הנכון ושכן הנהיגו חכמים שבדור שלפניו וגזרו נידוי לעובר על תקנתם. כיע"ש. מ"מ נראה דכל היכא דאיכא חשש שלא יענו אחריו אמנים מחמת שיכרותם, אף מרן ז"ל יודה דכה"ג מוטב שלא יעשו חזרת הש"צ, שהרי כתב בש"ע (סי' קכד ס"ד) שאם אין תשעה עונים ומכונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה. וא"כ היאך יכניס עצמו לכתחילה לחשש ברכות לבטלה משום זה.

וכן ראיתי בשו"ת זכור לאברהם אלקלעי (מע' תפלה דף קסא ע"ב) שכתב, שאם אין בבית הכנסת אלא מנין מצומצם, וכמה מהם מוחזקים שאינם מכוונים לחזרת השליח ציבור ולברכותיו, יש להתפלל תפלה אחת בקול רם, כדי שיוכלו הצבור לומר קדושה וכו'. ע"ש. וגם בספר מגן גיבורים (סי' קכד בשלטה"ג סוס"ק א) כתב, ונראה לי שבמקום שאין שם עשרה שמאזינים לתפלת השליח ציבור, ואינם נזהרים לענות אמן אחר ברכותיו, יש לחוש למה שכתב הרא"ש, ופסקו מרן בש"ע (סעיף ד), שבאופן כזה אם יחזור התפלה קרוב להיות ברכותיו לבטלה, לכן טוב שיתפלל השליח ציבור תפלה אחת בקול רם וכו'. ע"כ. ועיין עוד להגאון מהר"ח פונטריומולי בפתח הדביר (סי' רלב סוס"ק ג) שכתב, והחכם עיניו בראשו שאם רואה שהציבור הם חכמים ויראי השם דצייתי לברכות הש"ץ ולא יסיחו דעתם, וכן אי איכא רוב עם דלא יבצר דט' מינייהו צייתי, יחזור התפלה. ואם לא לא

♦ לצרף שיכור לזימון ♦

ח. השיכור אע"פ שאינו יכול לדבר בפני המלך מצטרף לזימון, בין לזימון בשלשה ובין לזימון בעשרה⁽³³⁾.

♦ להורות הוראה ♦

ט. הדבר פשוט שאין שום היתר לאדם שהשתכר להורות שום הוראה, ויש להחמיר לכתחילה שלא להורות אף בדבר שנתן עליו דעתו בעבר או בדבר שנשאל בו פעמים רבות כנ"ל⁽³⁴⁾.

----- אורה ושמחה -----

יחזור רק יאמר ג' ראשונות וג' אחרונות לבד בקול רם ושכ"כ המבי"ט ז"ל ח"ג (סי' קצ) וכו', וכן הוא המנהג היום במקום הקבוע להתפלל מנחה בכל יום רוב בני העיר דהיינו במושב העשרה בטלנים, המנחה הראשונה מתפללים בחזרה שהם רוב עם ולא שאר המנחות. עכת"ד הפתה"ד. וע"ע בשו"ת יחווה דעת ח"ג (סי' טז) ובשו"ת יביע אומר ח"ט (סי' קח אות סג). ודו"ק. וכן ראיתי עוד להגאון מהר"ש משאש ז"ל בתשו' שמש ומגן ח"ד (סי' מה) שכתב נמי כיו"ב, שבמקום שמדברים זה עם זה, טוב העדר החזרה ממציאותה. וע"ש עוד בהמשך דבריו. וכן שמעתי מהגאון המפורסם רבי יעקב יוסף ז"ל בשיעור, שהורה שכן יש לנהוג למעשה, שביום פורים אם מצרפים שיכור למנין עשרה ויש עשרה בצמצום, יעשו תפלה קצרה ללא חזרה משום חשש ברכות לבטלה של הש"צ. אמנם מאחר שע"פ דברי רבותינו המקובלים חמיר הדבר להתפלל ללא תפלת חזרה, ומעלתה גבוהה טפי ממעלת תפלת הלחש, ועוד שראיתי בספר מועדים וזמנים ח"ח (בהוספות לח"ו, סי' צד) שכתב בשם הגאון רבי אהרן קוטלר ז"ל שאף בישיבות שמקצרים בכל השנה בתפילת מנחה, שלא אומרים חזרת הש"צ אלא קדושה בקול רם, מ"מ בחנוכה יש ליהרר לומר כל חזרת הש"ץ כדי לומר על הנסים בציבור. כיע"ש. וא"כ ה"ה גבי יום הפורים. לכן יזהרו שלא יבואו לידי כך, וימתינו עד שיצטרפו אנשים שלא נשתכרו שאין חשש שיסיחו דעתם מחזרת הש"צ.

לעשות חזרת הש"צ בתנאי של נדבה

ועיין במשנ"ב (סי' קכד ס"ק יט) שכתב, דש"ץ שמסתפק אם יהיו תשעה עונים על ברכתיו שיתנה שאם לא יהיו תשעה עונים תהא תפילתו בתורת נדבה. ע"ש. וא"כ אפשר דהכי הוי עדיף טפי מאשר לבטל החזרה כליל. אמנם מצינו באחרונים שפקפקו ע"ד המשנ"ב הנ"ל משום שאין דין נדבה גבי ציבור, ולכן נראה שמוטב לעשות כנ"ל.

(33) הנה מדקדוק לשון המשנ"ב (סי' צט ס"ק י) שכתב שהשיכור מצטרף לזימון בשלשה, מתבאר דס"ל שאינו מצטרף לזימון בעשרה, דחשיב כעין דברים שבקדושה. ע"ש. מ"מ אפשר דלשיטתיה אזיל גבי צירוף למנין דס"ל שאין השיכור מצטרף, אמנם ע"פ המבואר לעיל שהעיקר בזה שמצטרף למנין, יש ללמוד שהוא הדין גבי צירוף לזימון. וכן ראיתי בספר הלכה ברורה (סי' צט בשעה"צ ס"ק כב) שכ"כ. ע"ש.

(34) הנה אע"פ דלפנ"ר היה נראה שמאחר שדעתו משובשת יש לחוש שמא יטעה בהוראתו ודמיונו יכזב שזוהי הוראה דומה למה שנתן עליה דעתו בעבר, ולא דמי לדין השתוי שכתבנו לעיל להקל בזה ע"פ דברי הרשב"א בתשובה, דשאני התם שאינו אלא בגדר שתוי ואין דעתו משובשת כ"כ. מ"מ המעיין היטב בתשו' הרשב"א ח"א (סי' רמז) יראה שהוא הדין גבי מי ששתה הרבה כ"כ עד שנשתכר דמירי ביו"ט דשכיח שכרות. כיע"ש. וכן משמע בפסקי הרא"ה⁽¹⁾ (עירובין פ"ו אות טו). כיע"ש. אמנם עיין להרב המו"ל בפסקי הרא"ה שם שהעיר שהמאירי פליג ע"ז. ע"ש. ועכ"פ נראה שודאי דשרי ליה לציין לשואל מקור הדין ע"מ שיפתחנו בעצמו לראות הדברים בפנים וכמש"כ לעיל גבי השתוי.

שתה ונשתכר עד שהגיע לשכרותו של לוט

א. אם שתה ונשתכר כ"כ עד שהגיע לשכרותו של לוט והוא כמו"ש הרמב"ם (פכ"ט מה' מכירה הי"ח), "והוא השיכור שעושה ואינו יודע מה עושה, ואין מעשיו כלום, והרי הוא כשוטה או כקטן פחות מבן שש". וכ"פ מרן בש"ע (חו"מ סי' רלה סכ"ב), אינו יוצא יד"ח כלל בקיום המצות, לכן אם התפלל או קרא ק"ש או שבירך אחת מן הברכות, לא עשה ולא כלום ולאחר שיתפקח צריך לחזור ולקיים כל המצות שקיים בעודו שיכור אם עדיין לא עבר זמנם. לכן החכם עיניו בראשו שיזהר שלא יבוא לידי כך, ואף אם רגיל לבוא לידי כך ביום הפורים, יתן דעתו שיתפלל ויברך כל הברכות הצריכות קודם שישתכר.

♦ להצטרף למנין עשרה ♦

ב. השיכור שנשתכר כ"כ עד שהגיע לשכרותו של לוט אינו מצטרף למנין עשרה⁽³⁵⁾.

♦ להצטרף לזימון ♦

ג. השיכור שנשתכר כ"כ עד שהגיע לשכרותו של לוט אינו מצטרף לזימון, בין לזימון בשלשה ובין לזימון בעשרה (בית יהודה שם. וע"ע במושנ"ב סי' קפה ס"ק ו).

♦ להורות הוראה ♦

ד. השיכור שהשתכר כ"כ עד שהגיע לשכרותו של לוט פשוט הדבר שאסור להורות הוראה. אמנם רשאי לציין מקור הדין לשאול ע"מ שיפתחנו בעצמנו וכן"ל לענין השתוי והשיכור.

אורה ושמחה

(35) מהר"י עייאש ז"ל בשו"ת בית יהודה ח"א (סי' מה). וכן הסכמת כל הפוסקים. לכן צריך ליתן את הדעת למה שמצוי פעמים ביום הפורים שיש בבית הכנסת מנין מצומצם של עשרה אנשים שבתוכם ישנו שיכור אחד שהזדמן לבית הכנסת ביוזעים או שלא ביוזעים (ונתקיים בו חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותי), עד שמצא עצמו בתוך בית הכנסת, וניכר עליו שהשתכר כ"כ עד שאינו יודע מימינו ומשמאלו והגיע לשכרותו של לוט, שצריכים ליזהר שלא לומר שם דברים שבקדושה על סמך צירופו של אותו שיכור.

מי שאכל והקיא לענין ברכה אחרונה

א. אדם שאכל כזית והקיא את כל אכילתו, אינו מברך ברכה אחרונה לכ"ע⁽³⁶⁾. אמנם מי שאכל והקיא ונשאר לו תמצית ממה שאכל קודם לכן במעיו, יש אומרים שצריך לברך ברכת המזון, ויש חולקים וכן עיקר⁽³⁷⁾.

----- אורה ושמחה -----

(36) דבר מצוי הוא בימי הפורים שמחמת ריבוי השתיה או מחמת שמערבבים כמה סוגי משקים, יש בני אדם שמקיאם את אכילתם. ויש להסתפק מה דינם לענין חיוב ברכת המזון. ולכאורה נראה שאם הקיא את כל אכילתו, הרי דלא גרע ד"ז ממי שנתעכל המזון שבמעיו, ששוב אינו יכול לברך ברכה אחרונה כמבואר בש"ע (סי' קפד ס"ה). וכ"כ הגאון מהר"א ישראל בשו"ת קול אליהו ח"א (חא"ח סו"ס ט), שאם אכל כזית והקיא כזית ממש, בהא ודאי דלא יברך לאחריו שהרי נתעכל. ע"כ.

(37) ע' בשו"ת קול אליהו (שם) שכתב, שאם אכל שיעור יותר מכזית והקיא חייב לברך ברכת המזון, וביאר בתו"ד, דכיון דמסוגיא דפרק גיד הנשה מתבאר דאע"ג דהקיא חייב לענין איסור מאכלות, דכוותה נמי לענין ברכה איכא למימר דבתר הנאת גרונו אזלינן. ואע"ג דק"ל דכל שנתעכל המזון שבמעיו שוב לא יברך, והכא נמי אין לך עכול גדול מזה שהרי הקיאו, הא ליתא, דלא יבצר אם לא נשאר לו תמצית מן המאכל במעיו, וזה בדוק ומנוסה, ויש מי שמקיא אכילתו ואפ"ה איננו רעב מאותה אכילה, ודמיא עליה כאילו לא הקיא שום דבר. ע"כ.

ולכאורה דבריו צ"ב, שהרי נראה דלאו בשביעה בלחוד תליא מלתא, אלא דבעינן ששביעה זו אתיא מכח אכילה שיש בה כדי שביעה, וא"כ אם נאמר שלא נשאר במעיו אלא שיעור הפחות מכזית וכיו"ב, לא יהני ליה מאי דאכתי שבע מאכילתו הראשונה, שאף ששביעה איכא, מ"מ אכילה מיהא ליכא, שהרי סוף סוף אין במעיו שיעור כזית פת ובהנאת מעיו תליא מלתא, וכעין מ"ש הפוס' גבי מי שאכל פחות מכזית ושבע, שאע"פ שהגאון החת"ס בתשו' (א"ח סי' מט) והפרמ"ג (סי' רי"א א"א ס"ק א) ס"ל שחייב בברכת המזון אף שלא אכל כזית בכדי אכילת פרס, מ"מ דעת רוב הפוס' דלא כוותיהו, וכמ"ש הכת"ס (סי' לא) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' שמ) ובספר מחנה חיים ח"ג (סו"ס נג) ובשו"ת שבט סופר (סי' ו) ובשו"ת דעת סופר (א"ח סי' כה) ועוד, וצ"י להם בספר פסק"ת (סי' קפד אות יג). ע"ש. וע"ע בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"א (סי' יב) ועוד. וא"כ הכ"נ הכא, שהגם ששבע מאכילתו קודם שהקיא, מ"מ כעת מברך על שיעור הפחות משיעור כזית, ובהנאת מעיו תליא מלתא וכנ"ל.

אמנם אע"פ שיש לחלק בין נדון זה לנדון החת"ס ודעימיה, דשאני התם דמעיקרא כל היכא שלא אכל שיעור כזית ליכא שם אכילה והרי כתיב "ואכלת" ושבעת, משא"כ הכא דשפיר איכא עלה שם אכילה שהרי אכל שיעור כזית ונכנס שיעור הכזית תוך מעיו, ואע"פ שהקיא, מ"מ מאחר שנשאר מעט מן המאכל במעיו שפיר דמי. מ"מ נראה דדמי ד"ז למי שאכל ונתעכל המזון במעיו, דכל היכא דברירא לן שלא נשאר לו שיעור כזית במעיו נראה ששוב אינו יכול לברך, וא"כ הכ"נ מאחר דלא נותר אלא פורתא בתוך מעיו וכמ"ש הקול אליהו בתו"ד, דלא סגי שלא נשאר לו "תמצית מן המאכל" בתוך מעיו, הרי דלא סגי בהכי אלא היכא דברירא לן שנשאר שיעור כזית בתוך מעיו דהוי שיעור אכילה. ונראה שזוהי כונת הגאון מהר"ם אוערבך בשו"ת אמרי

והוא הדין אם נסתפק שמא נשאר לו שיעור כזית במעיו אם לאו, שאינו מברך אף אם שבע מאכילתו קודם שהקיא. ומו"מ המחמיר לאכול עוד כזית פת ע"מ שיתחייב בברכת המזון אליב' דכ"ע ויכוין לפטור גם אכילתו הראשונה תע"ב³⁸.

----- אורה ושמחה -----

בינה (סי' טו) ד"ה וכן, שהביא דברי הגאון קול אליהו הנ"ל, וכתב ע"ז, ולמ"ש דאינו דומה אכילת איסורין לענין אכילה דברכהמ"ז, דבזה לכו"ע בעי אכילת שביעה היינו הנאת מעיו, א"כ אף באכל יותר מכזית כל שהקיא, אף אם נשאר מעט במעיו אינו חייב לברך ברהמ"ז. ע"כ. וע"ע בפתח הדביר (סי' קפד). ע"ש. וכ"כ מרן החיד"א בברכ"י (סי' רח ס"ק א), שלענין הלכה כל כה"ג שהקיא המזון שבתוך מעיו אינו מברך, דלא גרע ד"ז מנתעכל המזון שבמעיו. וכ"כ עוד בברכ"י (סי' רי). ע"ש. וכ"כ עוד בשו"ת תורה לשמה (סי' קכה) ובשו"ת שבט הלוי ח"א (סי' רה בהגותיו לסי' רח) ובח"ו (סי' כא אות ד). והביאם בחזו"ע ברכות (עמ' רעג), וכתב שכן עיקר למעשה, שכל שהקיא המזון שבמעיו אינו מברך ברכה אחרונה דהוי כמי שנתעכל המזון שבמעיו ששוב אינו מברך ברכה אחרונה (אלא דאכתי צ"ב גבי מי שאכל ושבע, דקי"ל דכל היכא שלא נעשה רעב מאותה אכילה כל שלא עברו שש שעות משעת אכילתו רשאי לברך ברכת המזון, (ע' בספר הלכה ברורה ח"ט סו"ס קפד), והרי התם אחר 5 וחצי שעות או כיו"ב, לכאורה נשארה רק תמצית מאכילתו ואפשר אף בשיעור פחות מכזית, וא"כ היאך רשאי לברך ברכת המזון. ואפשר דקים להו לחכמים דכל היכא שלא נשאר שיעור כזית בתוך מעיו ממילא מרגיש רעב ולא סגי ליה באכילתו דמעיקרא, והרי כל כה"ג שנעשה רעב קי"ל שצריך לחזור ולברך. א"נ י"ל שמאחר שסוף סוף שבע ונשאר המזון בתוך מעיו ונהנה גופו ממנו, סגי האי פורתא להו כהמשך אכילה ראשונה וברכתו חוזרת על תחילת אכילה, משא"כ הכא שהקיא מאכלו, ממילא בטלה לה אכילה ראשונה ואינו יכול על תמצית אכילה זו. ודמי ד"ז למי שאוכל קמועא במשך שעות רבות שיעור קטן אחר אכילה גדולה, דסגי ליה בהכי ע"מ לברך ברכה אחרונה בסופה, דכולה אכילה חדא חשיבא. אמנם אכתי צ"ב בזה).

38) נראה שהוא הדין בכל הנ"ל אם איכא ספיקא גביה שמא נשאר במעיו כזית או לאו, שאינו מברך, דהוי ספק דרבנן ולקולא. וכ"כ בספר נזירות שמשון (סי' קפד ס"ה). ע"ש. ונראה עוד שהוא הדין אף במי שאכל ושבע ולאחר מכן הקיא מה שאכל, ונסתפק אם נשאר שיעור כזית במעיו או לאו, שאינו מברך, והגם שנתחייב בתחלה בברכת המזון מן התורה והיה מקום לומר בזה סד"א לחומרא. זה אינו, שמאחר דהכא איכא ספיקא בעצם חיובו בברכת המזון לא אמרי' סד"א לחומרא לחייבו לברך, דלא אמרי' הכי אלא במקום שברור הדבר בעצם חיובו בברכת המזון אלא שספק לו אם פקעה חזקתו, דמוקמינן ליה אחזקתיה וכמ"ש בשו"ת יביע אומר ח"ח (סי' כא) משם הפוס', משא"כ הכא דאיכא ספיקא בעצם חיובו. ודו"ק. וכן ראיתי בס"ד להגאון פתח הדביר (סי' קפד) שכ"כ. ע"ש. [ויש לפלפל בזה]. ועוד דהכא נראה דבלא"ה אין לומר בזה סד"א לחומרא, שהרי ע"כ אחר שהקיא שוב אין במעיו פת בכדי שיעור שביעה, וא"כ אף אם נאמר שנשאר במעיו שיעור כזית, אינו חייב לדעת רוב הפוס' ומרן הש"ע אלא מדרבנן, וא"כ הכא דאיכא ספיקא אם נשאר כלל כזית במעיו, הדין לכלל דסד"ר לקולא וכנ"ל. ועכ"פ טוב אם יוכל להחמיר על עצמו ולאכול עוד כזית פת ולחייב עצמו בברכת המזון אליב' דכ"ע.

שיעור השתיה ביום הפורים

ולסיום אמרתי אביא כאן בס"ד תשובה שכתבתי מכבר מענין לענין באותו הענין, בענין חיוב השתיה ביום הפורים, האם יש חיוב להשתכר או לאו ועוד כמה פרטים מענין זה:

בענין חיוב השתיה ביום הפורים, איזה דרך ישכון אור האם צריך לשתות עד שישתכר או לאו ?

משמעות דברי הגמרא והראשונים שיש חיוב להשתכר ממש

(א) הנה במגילה (ז:) אמר רבא מחייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי. איבסיס, קם רבה שחטיה לר' זירא, למחר בעי רחמי ואחיה. לשנה אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. ולכאורה היה נראה לפו"ר שמה שאמרה הגמרא מחייב איניש "לבסומי", אין ענינו עד שישתכר, והכי משמעות המילה "לבסומי" שאינו אלא מבוסס בעלמא. אולם מהמשך דברי הגמרא דאמרי "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", שע"פ פשוטו, משמעותו היא שלא יבחין ביניהם, בין צדיק לרשע ובין עובד אלקים לאשר לא עבדו, משמע שהפירוש "לבסומי" היינו להשתכר ממש. וכן יש להוכיח עוד ממעשה דרבה ור' זירא הנ"ל, דאמרי דעבדו סעודתא בהדי הדדי, "איבסיס", קם רבה שחטיה לר' זירא, שלפי פשוטו ע"כ לפרש שכוונת הגמרא שהשתכרו, דאל"ה לא יתכן שהיה שוחטו מחמת שנתבסס קצת. והכי מוכח עוד מהמשך דברי הגמרא, דאמר ליה רבה נעביד סעודתא בהדי הדדי, והשיבו ר' זירא דלאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, וא"ת שאין חיוב לשתות עד שישתכר, אמאי חשש ר' זירא, דהרי אפשר שישתו מעט יותר מן הרגילות דבכה"ג ליכא למיחש שיבוא לשוחטו. וכן מוכח עוד במהרש"א שם שכ' במעשה זה דרבה ור' זירא שקשה לפרשו כפשוטו, אלא צ"ל שהשקה אותו כמות מרובה של יין עד שפרחה נשמתו והחייהו. ומוכח ששתו עד שנשתכרו. וכנ"ל.

וכן מצאתי בס"ד בספר האשכול (סי' ח עמ' כז) שהביא ראייה מההיא דרבה ור' זירא כמ"ש לעיל, וז"ל: והרב ר' אפרים כ' מדמייתי עלה עובדא קם רבה ושחטיה לר' זירא וכו' ממילא אידחי מימרא דרבה ולא ש"ד למיעבד הכי. "ולי הכותב נ' דמכאן ראי' דצריך לבסומי, דאי לא הול"ל נעבד סעודתה בהדי ולא נבסם". ע"כ. וששתי. וכן ראיתי שכתב להוכיח הגאון פר"ח (סי' תרצה) מההיא עובדא, ודחה נמי לדברי ר' אפרים כנ"ל. ע"ש. וכ"כ רש"י ד"ה לאבסומי, "להשתכר ביין". ע"כ. ולכאורה קשה אמאי הוציא הענין מפשוטו שאינו אלא "לבסומי" בעלמא, אלא ע"כ שהוקשה לו מהמשך דברי הגמרא הנ"ל דמוכח שכוונת הגמרא דר"ל להשתכר. וע"פ זה היה מקום ליישב גם מה שהקשה הקרבן נתנאל (מגילה פ"א סי' ח ס"ק י), שכ' דלולי פירוש רש"י ד"בסומי" היינו להשתכר ביין, יש לפרש שאין הכוונה לשכרות, דלא קאמר "חייב למרוי" שהוא תרגום לשיכור, אלא היינו שחייב להטיב את הלב ע"י שתיית הרבה יין. והאי דקם רבה ושחטיה לר' זירא מאחר שהיה עני ולא היה רגיל לשתות יין ונתפתה ביין עד שהגיעה לשכרותו של לוט. ע"ש. אולם ע"פ מה שכתבנו לעיל להוכיח מדחשש ר' זירא לסעוד יחד עם רבא לשנה אחרת, מוכח שצריך לשתות עד שישתכר, דאל"כ יסעוד עמו וישתה מעט עד שיטיב לבו ביין דבכה"ג ליכא למיחש. [נאפשר ליישב דס"ל להרב קרבן נתנאל דר' זירא חייש שמא יתפתו (כלשונו) ביין כבשנה שעברה ויבואו לידי שכרות ונמצא שיבוא שוב לידי סכנה]. וכן ראיתי בס"ד להגר"ש סופר

בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סי' תצא) שאחר שהביא לפי רש"י, כתב שמוכרח הוא מדרבה שחט לר' זירא. ע"ש.

וע' להטור (סי' תרצה) שכתב, "וצריך שישתכר עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". ע"כ. ונראה ששינה מלשון הגמרא במוכר, וכ' וצריך "שישתכר" עד דלא ידע, ולא נקט לישנא דגמרא כדרכו בכמה דוכתי דמחייב איניש "לבסומי", ואפשר שהוא מאחר שיש לפרשו כנ"ל, שאינו אלא להתבסם בעלמא. אלא שראיתי לרבינו חננאל שכ' על מאי דאמר' בגמרא לעיל "רווחא לבסימא שכיח", שכתב לפרש בסימא "שיכור". ומוכח דס"ל דלישנא ד"בסימא" היינו שיכור. והוא הדין הכא דאמר' לבסומי, ר"ל להשתכר. ומעתה נסתלקה הערתנו על דברי רש"י דאמאי הוציא מפשט הגמרא, שי"ל דרש"י ס"ל כר"ח הנ"ל שפי' לבסומי היינו להשתכר. וק"ל. וכן ראיתי בספר הערוך (ערך בסם הראשון), שכ' (בב"ב ע"ג) כמאן דמבסמי וגנו. (מגלה ז) איבסום, קם רבא שחטיה לרבי זירא. "ענין שכרות". עכ"ל. ומה שהביא מההיא דבב"ב (עג: עד.), עיין בפרשב"ם שם ע"ד הגמרא דאמר' תא אחוי לך מתי מדבר וכו' ודמו כמאן דמבסמי וגנו אפרקדי. שכ' שהיו שוכבין בפנים צהובות כשתויי יין. ע"כ. ומשמע דמייירי בשיכורין, שכך דרך השיכור לשכב מתוך שכרותו.

אולם צ"ב אמאי לא כתב "כשכורים" ונקט כשתויי יין, שכידוע שתי דרגות שונות הם כמבואר בעירובין (סד.) ובב"א א"ח (סי' צט) ועוד, ששתוי מקרי כבר משעה ששתה רביעית. אולם צ"ל דלאו דוקא שתויי יין היינו כגדר שתוי המוזכר בעירובין הנ"ל ששתה רביעית בלבד, אלא שאף השיכור מקרי שתוי יין, אלא ששתה בכמות מרובה. דאלת"ה תקשי מה שכתב שהיו "שוכבין וכו' כשתויי יין", שדבר ידוע שאין דרך אדם לאחר ששתה רביעית יין לשכב מחמת שתיתו. ואין לומר שנתכוון במ"ש "שהיו שוכבין" שמתו המדבר היו שוכבין היינו כעין סיפור דברים, ומה שכתב כשתויי יין קאי רק עמ"ש בפנים צהובות כשתויי יין וממילא לק"מ מה שהקשו שאין דרך השתוי רביעית יין לשכב מחמת שתיתו, דליתא, שהרי בא לפרש דברי הגמרא "דגנו אפרקיד כמאן דמבסמי". ודוק. וזה שלא כמ"ש לבאר בשו"ת מקדשי השם ח"ב (סי' מב) בהערה בדברי הרשב"ם. וא"כ ע"כ דלאו כשתוי דשאר דוכתי הוא. ומבואר א"כ שאף לרשב"ם צ"ל שפי' מבוסם, היינו שיכור. וע' בקרבן נתנאל (פ"א ס' ח אות י) שביאר דברי הרשב"ם בענין אחר. וכן ראיתי הלום להגר"י ליברמן בשו"ת משנת יוסף ח"ד (סי' נ) שביאר כנ"ל, שהכונה כשכורים. ע"ש. וכ"כ הנימוק"י מגילה (ז:) לבסומי, "להשתכר מן היין". ע"כ. וע"פ כל הנ"ל לכאורה יש להעיר אחת"ר מכת"ר עמ"ש רבנו הגה"ק ר' אלכסנדר זיסקינד בספר יסוד ושורש העבודה (שער יב פרק ז), שאין להשתכר כלל בפורים, ושחכמי הגמרא דקדקו בלשונם הצח והקדוש ואמרו "לבסומי", ולא אמרו חייב איניש "להשתכר" בפורים. ע"כ. שע"פ הנ"ל אינו מוכרח, ולדעת כמה מרבתינו הראשונים הפי' לבסומי ר"ל להשתכר. ועכ"פ אף אם נימא שאפשר לפרש בענין אחר ללישנא דלבסומי, מ"מ לכאורה מתו"ד הגמרא שם בהמשך ע"כ לומר שהכוונה היא להשתכר וכדברי רש"י.

וכיו"ב יש להעיר גם עמ"ש בספר פסקי תשובה ח"א (סי' קלה) שהביא לדברי הגה"ק בעל חידושי הרי"ם שכתב שלא אמרו בגמרא חייב להשתכר, רק חייב "לבסומי" (והובא בספר מכתבי תורה לבעל האמרי אמת מכתב כב. וע"ש בהגה). ע"ש. וכבר העיר בזה הגאון רבי נתן גשטטנר בספר להורות נתן על המועדים (פורים לד) ע"ד החידושי הרי"ם הנ"ל מלשון רש"י שכתב להשתכר ביין. ע"ש. וכן ראיתי לרבינו ישעיה טראני בפסקי הרי"א ז' שגרס בגמרא "וחייב אדם להתבסם", וכתב ע"ז, פי' להשתכר ביין עד שלא ירגיש ויידע בין ברוך מרדכי לארור המן. ע"כ.

וכן יש לפרש בדעת הרי"ף והרא"ש שהביאו מימרא דרבא בלא המעשה דרבה ור' זירא, דהכי ס"ל לענין הלכה שצריך לבסומי עד דלא ידע. וכן יש להוכיח עוד ממה שכתב הטור שהבאנו לעיל שצריך להשתכר ולא העיר שזה דלא כדברי אביו הרא"ש, שידוע הוא שאין דרך הטור לחלוק על אביו בשתיקה בלי לבאר כן, וכמו"ש מרן הב"י א"ח (סי' רי) בזה"ל: ודבר תמוה הוא לומר שרבינו כותב סתם היפך דברי אביו. ע"כ. וכ"כ עוד בא"ח (סי' רמח). ע"ש. וז"ל הגאון רבנו מלאכי הכהן בספר יד מלאכי (כללי הריב"ה אות כג), "לא פליג הר"ב בעל הטורים ז"ל עם אביו היכא דלא מפרש לה בהדיא. כן כתב הרב כנסת הגדולה בכללי הפוסקים (כלל ע) בשם מהר"א ששון. וע"ש עוד. וע"ע להגר"ח פלאג' בספרו כל החיים (מע' היו"ד אות מוד) ובשדי חמד (כללי הפוסקים סי' יב אות ג). ע"ש. וע' עוד לראב"ן (מגילה ז:). שגם העתיק מימרא דרבא והשמיט מעשה זה דרבה ור' זירא. וכך הוא גם בתוס' רי"ד (שם) שהעתיק המימרא כצורתה. ע"ש. וכן ראיתי בספר אמרי שפר עה"ת לאחד מרבותינו הראשונים רבינו יהודה חלאווה שנדפס מחדש מכת"י (ירושלים תשנ"ג. פר' נח אות כא), שכתב משם אביו דמחייב איניש לבסומי, היינו להשתכר. ע"ש. וכן מבואר מדברי האבודרהם (תפילת פורים) ד"ה ואמר בפ"ק דמגילה מחייב איניש וכו', שסיים שם, ולכן חייבו "להשתכר" בפורים, מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר, ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ע"כ. וזכה לכון לדבריו הנ"ל ממש כמעט מילה במילה, הגאון אליה רבה (סי' תרצה ס"ק ב). ומשמעות דבריו שם שצריך להשתכר בדוקא. והובאו דבריו להלכה בביאה"ל (ריש סימן תרצה). ע"ש³⁹.

----- אורה ושמחה -----

(39) וראיתי לרבנו מרדכי יפה בספר הלבוש טעם נוסף בענין החיוב להשתכר בפורים, שכ' "דכשיגיע לשכרות כזה ודאי הוא שמח". ע"כ. ומבואר יוצא מדבריו שחיוב השתיה עד שישתכר הוא משום שמחה. ולכאורה צ"ב בזה, שהרי אף בשאר ימים טובים יש מצוה לשתות מדין חיוב השמחה במועד וכמו"ש (פסחים קט). אין שמחה אלא בבשר ויין וכ"פ מרן בש"ע (סי' תקכט), וא"כ יל"ע ע"פ דבריו שהשתיה בפורים מדין שמחה היא וצריך לשתות עד שישתכר כדי שיהיה שמח בודאי, א"כ אמאי מדוע לא אמרו גבי יו"ט שישתה עד שישתכר, שהרי בכה"ג ודאי יבוא לידי שמחה ויקיים המצוה בשלמות. ואדרבא איפכא מצינו שהרי כבר כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט ה"כ) להזהיר ע"כ בלשונו הזהב, וז"ל: כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל "לא ימשך ביין" ובשחוק וקלות ראש ויאמר שכל מי שמוסיף בזה ירבה במצות שמחה. שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל. הא למדת שהעבודה בשמחה. ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש "ולא מתוך שכרות". עכ"ל.

וע"פ דברי הרמב"ם הנ"ל אפשר לבאר אמאי כתב הרמב"ם שאינו צריך להשתכר עד דלא ידע בין ארור המן וכו', והיינו משום דס"ל דהאי שיעורא קרוב הוא לשכרותו של לוט, וע"פ דרכו אי אפשר לעבוד את ה' באופן זה, ולכן דקדק בלשונו שישתה עד שירדם בשכרותו. וע"פ דרכנו לקמן שיעור זה הוא שיעור פחות מעד דלא ידע, והיינו טעמא משום שאם ישתכר ביותר, אינו יכול לעבוד את השם בדרך זו. ושו"ר מה שכתב בזה בשו"ת דברות אליהו אברז'ל ח"ג (סי' י). ע"ש. וראיתי למהרצ"א מדינוב זיע"א בביאורו על המגילה "דבר המלך" (גורל ס"ד אות יב), שאחר שהביא פי' רש"י שחייב להשתכר, כתב לבאר הטעם שחייבו חז"ל להשתכר ע"פ המדרש בראשית רבה (פ"ט-ח), א"ר יוחנן הכל הולך אחר הפתרון חוץ מן היין, יש מי ששותה אותו וטוב לו ויש מי ששותה אותו ורע לו, תלמיד חכם שותה וטוב לו, עם הארץ שותה ורע לו. ע"כ. וז"ל דלהכי חייב

בדעת הרמב"ם בזה

(ב) וכן משמע לכאורה מדברי הרמב"ם (פ"ב מה' מגילה ה"ו), שכ', "ושותה עד שישתכר וירדם בשכרותו". ע"כ. ומשמע דהוי כפשוטו היינו שצריך להשתכר. אלא שראיתי בספר נחל אשכול על ספר האשכול (סי' ח אות א) שכ' שדעת הרמב"ם כרבינו אפרים הנ"ל, דס"ל שמכך שהביאה הגמרא בסמוך למעשה דרבה ור' זירא, אידחיא לה מימרא דרבא דמחייב איניש לבסומי וכו'. ע"כ. ולכאורה אינו מובן כלל, שהרי הרמב"ם נקט בלישניה "להשתכר", ואילו אליב' דר' אפרים אינו מחייב להשתכר, ואדרבא לאו שפיר למיעבד הכי. ואפשר שכוונת הרב נחל אשכול שמכך שהרמב"ם לא הזכיר שחייב להשתכר "עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", משמע ליה דס"ל להרמב"ם דההיא מימרא דרבא נדחה קראו לה. וראיתי שכבר עמד בזה ע"ד הרמב"ם בספר ערוך השלחן (סי' תרצה אות ב) שהרמב"ם השמיט לשון זו ד"עד דלא ידע". וכתב שאולי הרמב"ם מפרש שעד דלא ידע הוא מחמת שנרדם. אלא שכ' להקשות ע"ז, דא"כ אמאי נקטו חז"ל בלשון

----- אורה ושמחה -----

להשתכר ביין בפורים, דכיון דבימי פורים הדר קבלו התורה מאהבה (שבת פח.), נעשו בני ישראל אז תלמידי חכמים- ולהם טוב יין, ולכן הם שותין יין בפורים. עכ"ל.

אולם אכתי צ"ב קצת בזה, שעדיין יש לפרש שמה שאמר המדרש שהת"ח שותה וטוב לו, אין הכוונה עד שישתכר, אלא באופן ששותה מעט יותר מלמודו, שהרי בכמה מקומות גינו חז"ל ענין השכרות כמבואר בכמה דוכתי ולא חילקו בזה בין ת"ח לשאר אינשי. וכן מוכח מדברי הגמרא (סנהדרין ע"א) דאמרי' רב כהנא רמי, כתיב ישמח (לשון שמחה) וקרין ישמח (לשון שמחה), זכה משמחו לא זכה משממהו. והיינו דאמר רבא יין וריחני פקחין. ופרש"י זכה, כלומר אם זכה וידע להזהר בעצמו מלשתות יותר מדאי משמחו שמפקח הלב. ומבואר שהשותה יותר מדאי עד כדי שנשתכר טפי משמחו, ובפשטות איירי אף בת"ח ממה שהביאה הגמרא בסמוך דברי רבא שאמר "יין וריחני פקחין", ופרש"י עשאוני פיקח. הרי ששותה מעט וע"כ כך נתפקח, הא אם היה שותה הרבה ח"ו היה להיפך. ודו"ק. וע' בדברי הרמב"ם (פ"ו מה' יו"ט ה"כ) שהבאנו בסמוך. אולם יש לומר שלדרכם דהני רבנן דס"ל שיש מצוה להשתכר, שאני הכא שזוהי מצות היום וכל כה"ג אמרי' שומר מצוה לא ידע דבר רע שלא יבוא ע"כ לידי הפסד ח"ו. וע' בכתב סופר בחידושיו על מגילת אסתר (הנדפס בסוף חידושי הכתב סופר על התורה בראשית שמות) מ"ש בזה. ע"ש. אלא שצ"ב בזה ממעשה דרבה ור' זירא שע"פ פשוטו מבואר שבאו ע"י שתייה זו לידי מכשול. וכתב בספר סדר היום (סדר פורים) ששמע ביאור בזה, והוא מפני שהמן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד ולשפוך דם היהודים, נעשה ענין קרוב לזה מתוך שמחה עד שנשאר כמתים מושכבים ארצה. ומצד אחר הוא חשב לשפוך דם ואנו נוסף דם על דמינו. ע"כ.

וראיתי למהר"ל מפראג בספרו אור חדש על מגילת אסתר (הוצאת מכ"י עמ' מו) שביאר שהוא מפני שהמן היה רוצה לכלות אותם מן העולם, ודבר זה הוא ביטול גופם ומפני כך ימי הפורים הם ימי המשתה ושמחה וזהו הנאות הגוף. וצריך שהשכרות תהיה כל כך עד שישלך השכל ואז נשאר רק גוף, כי הגוף והשכל שני הפכים, שאם האחד קם השני נופל, ולכן אמרו שצריך לבסומי וכו' שאז יסולק השכל לגמרי, והאדם נעשה גופני לגמרי. ע"כ. וע' להגרש"ז אויערבך בספר הליכות שלמה (פורים פ"ט ארחות הלכה הע' 78) מה שכתב לבאר בענין חיוב השתייה ביום פורים. ע"ש.]

כזה, שהיה להם לומר שחייב איניש לבסומי עד שירדם או עד שתחטפנו שינה וכיו"ב, ושלכן נראה שהרמב"ם דחה מאמור זה, וכמ"ש הר"ן משם רבינו אפרים. ע"ש.

אולם אכתי צ"ב דאליב' דרבינו אפרים משמע שאין להשתכר כלל, שהרי סיים, "דלאו שפיר למיעבד הכי", וא"כ הו"ל להרמב"ם לכתוב שותה יין יותר מלמודו או כיו"ב, ומדנקט לשון זו "שותה עד שישתכר", משמע דלא דחי להאי מימרא. ושמוא יש לבאר שכונת הרמב"ם שצריך להשתכר "עד דלא ידע", היינו עד ולא עד בכלל, כלומר שיש כמה דרגות של שכרות, וההיא דעד דלא ידע שתי מרובה טובה היא משיעור זה דישתכר עד שירדם. וראיתי בס"ד שכ"כ רבנו מאיר המעילי בספר המאורות (מגילה ז:) ומחייב איניש וכו', והוא דידע בין ברוך מרדכי לארור המן. והאי דאמרינן בגמרא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, "עד ולא עד בכלל הוא". ע"כ. ומה שכתב שם בהמשך דבריו "אבל השכרות הוא איסור חמור וכו'", היינו שישתכר עד כדי כך שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ודו"ק. וראיתי להנימוקי יוסף (מגילה ז:), שקדם בהערה זו ע"ד הרמב"ם במה שהשמיט מימרא זו דעד דלא ידע, וכתב בזה"ל: כתב הרמב"ם ז"ל כיצד חובת סעודה זו וכו', ולא הזכיר הא דמחייב איניש לבסומי וכו'. אלא שכתב לא שישתגע בשכרותו וימשך אחר שחוק וקלות ראש ונבול פה, שזה לא יקרא שמחה אלא הוללות וסכלות ולא תקנו נביאים הראשונים אלא יום משתה ושמחה. אלא למימר מילי בדבחותא עד דסברי אינשי דלא ידע בין ברוך. ונקט תלמודא האי לישנא משום דענינא דיומא הוא, ומשום דבגמטריא עולה ברוך מדרכי כארור המן. ע"כ.

ולכאורה נראה שבא לבאר בזה דברי הרמב"ם, דל"ת שישתה עד שישתכר ממש עד דלא ידע, אלא עד שיאמר מילי בדבחותא וכו', ואפשר שהוא כדברינו הנ"ל בביאור דעת הרמב"ם, שיש כמה דרגות לשכרות וסבירא ליה להרמב"ם שלא ישתכר ממש עד דלא ידע אלא פחות מכך. וע"פ זה ניחא דלא תקשה ע"ד הנימוק"י ממה שכ' הרמב"ם שישתה עד "שירדם" מתוך שכרותו, שהרי בנימוק"י כ' בדעת הרמב"ם שישתה "עד שיאמר מילי בדבחותא" וכו', ואין כן משמעות דברי הרמב"ם שהרי כתב שישתה עד שירדם, אולם ע"פ דרכנו אפשר דניחא שיש דרגות לשכרות. אולם אחר העיון נראה שזה אינו, ונראה שהיתה לנימוק"י גרסא זו ברמב"ם, שהרי כתב "אלא שכתב לא שישתגע" וכו', שנראה שדבריו מועתקים מדברי הרמב"ם. וצ"ב. ועכ"פ ניחא לפי דרכנו דאידי ואידי חד שיעורא הוא. וכן ראיתי להרב המגיה בנימוק"י (הוצאת בלוי הע' 98) שהעיר שלפנינו ברמב"ם אין גרסא זו. ע"ש. ומצאתי בס"ד סיוע לדברינו הנ"ל בדברי הבית חדש (סי' תרצה אות ב) שכ' שהשיעור עד דלא ידע בין ארור המן וכו', הוא קרוב לשכרותו של לוט, והוסיף שאין לתמונה היאך הרשוהו להשתכר שהרי רבה ור' זירא היו משתכרים עד שקם רבה ושחטיה לר' זירא. וכתב ע"ז, והנכון מה שכתב הרב הגדול רבינו אפרים דמהך עובדא דשחטיה רבה לר' זירא אידחיא לה מימרא דרבא ולא שפיר למיעבד הכי. וכן כתבו בעל המאור והר"ן משמו וכו'. ומיהו דוקא לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי הוא דדחינן לה, אבל מיהו צריך לשנות הרבה מלמודו שייטב לבו במשתה ויהא שתוי "או אפילו שיכור" שאינו יכול לדבר לפני המלך רק שתהא דעתו עליו. ע"כ. והנה אף שכ' דקי"ל להלכה כדעת רבינו אפרים, אפ"ה כתב שייטב לבו אף עד שיהיה שיכור, ולכאורה אין הבנה בזה, אלא ע"כ הוא כדברינו הנ"ל. וע"פ זה יש לבאר אף לדברי הרמב"ם וכו"ל. ומעתה יש לבאר ע"פ זה דמה שכתב רבינו אפרים "דלאו שפיר למיעבד הכי", היינו להשתכר "עד דלא ידע" שהוא קרוב לשכרותו של לוט, אולם אם משתכר בשיעור זה, אין בזה חשש כלל.

שמדברי הב"י מוכח שאין דעת הרמב"ם כדעת רבנו אפרים

(ג) אלא שאחר העיון נראה שאף שיש לבאר דעת הרמב"ם כדברי הב"ח וכנ"ל, מ"מ מה שכתב הב"ח להשוות דעת הרמב"ם לדעת רבנו אפרים, נראה שיש לדייק מדברי מרן הב"י שלא הבין כן בדעת רבנו אפרים, אלא ס"ל בדעתו שאין להשתכר כלל אלא שישתה יותר מלמודו, דהנה בב"א ח"ח (סי' תרצה) הביא לדברי הר"ן משם רבינו אפרים, וכתב ע"ז, "וכתוב בארחות חיים חייב איניש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלמודו מעט". ע"כ. והנה ממה שהביאם הב"י בחדא מחתא ולא כתב דפליג הארחות חיים ע"ד ר' אפרים, משמע דס"ל אף בדעת רבינו אפרים שלא ישתה אלא יותר מלמודו מעט, דאל"כ הול"ל "אבל" בארחות חיים או כל כה"ג. ומ"מ מה שכתבו הפוסקים שדעת הרמב"ם כדעת רבנו אפרים דהאי מימרא דרבא שחייב לבסומי "עד דלא ידע" נדחה קראו לה מאותו מעשה דרבא ור' זירא, אמת הוא, שלשניהם אין חיוב להשתכר עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, אולם ע"פ ביאור הב"י בדעת רבנו אפרים יש חילוק ביניהם, שלדעת הרמב"ם עכ"פ צריך להשתכר עד ולא עד בכלל וכנ"ל, ואילו לדעת רבינו אפרים אין להשתכר כלל אלא שישתה יותר מלמודו מעט וכדעת הארחות חיים.

וכן ראיתי שכתב לדייק לנכון גם בשו"ת שמחת יהודה ח"א (סי' כז). וע"ש שהאריך בראיות מהב"י ושאר פוסקים דכל היכא שמביא מרן דברי הפוסק וכותב משם פוסק אחר "וכתוב" בספר פלוני כך וכך, אינו בא לחלוק על מה שכתב לעיל מזה, אלא א"כ כותב בלשון "אבל" או כה"ג. וכדכתבין בס"ד. ע"ש. וככל הנ"ל דכ' בדעת הרמב"ם דלא ס"ל להאי מימרא דרבא דמחייב "עד דלא ידע", כן נראה שיש לדייק עוד מדברי הרב מטה משה (סי' תריב) שאחר שהביא לדברי הכלבו שכתב שיש איסור להשתכר, כתב, "גם הרמב"ם כתב וכו' ולא כתב עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". ע"כ. וכן מתבאר מדברי המאירי (מגלה ז:). דס"ל כדברי רבינו אפרים הנ"ל, שכ' "חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה ובאכילה ובשתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומכל מקום אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטווין על שמחה של הוללות ושל שטות אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם יתברך והודאה על הניסים שעשה לנו. ומה שאמר כאן "עד דלא ידע" וכו', כבר פרשו קצת גאונים שממה שהזכיר אחריו קם רבא שחטיה לרבי זירא נדחו כל אותם הדברים. וע"ש עוד בהמשך דבריו. והוא כנ"ל בס"ד.

מדברי הרמ"א מבואר דמ"ש הרמב"ם עד שירדם בשכרותו הוא כפשוטו

ומדברי הרמ"א בדרכי משה (סי' תרצה ס"ק א) נראה דמ"ש הרמב"ם "עד שירדם" בשכרותו, אין זה שיעור שכרות, אלא דר"ל שירדם בשכרותו כפשוטו, היינו שילך לישון וכפשט לשון הרמב"ם, שהרי כתב שם "ומהר"י ברין כתב דרוצה לומר שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכן משמע במיימוני". ע"כ. הרי שמבאר לדברי הרמב"ם שצריך ללכת לישון ועי"כ לא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, הרי שע"פ דבריו הרמב"ם לא פליג על האי מימרא דרבא, אלא כך הוא קיום דבריו שע"י שנרדם בשכרותו שוב אינו מבחין בין ארור המן לברוך מרדכי. וכן ראיתי לרבינו משה נ' מכיר בספר סדר היום (סדר הפורים) שכתב והרמב"ם ז"ל כתב "עד שירדם", ומפרש הענין עד שלא ידע, ר"ל מתוך ששתה מה שאינו רגיל ושינה קופצת עליו ומתנמנם ומתוך שנתו אינו יודע לכיון בין ארור המן לברוך מרדכי, אלא שקשה לפירושו למה נקט אלו המלות יותר מאחרות וכו'. ע"כ.

וכבר כתבנו לעיל שכ"כ הערוך השלחן (סי' תרצה) בדעת הרמב"ם, אלא שדחה לפשט זה מכח קושייתו דא"כ אמאי נקט הש"ס לשון זו טפי משאר לשונות, ולכן כתב שלענין מעשה ס"ל להרמב"ם דלא קי"ל כהאי

מימרא דרבא. ע"ש. ומ"מ דברי הרמ"א הנ"ל הם פשט דברי הרמב"ם, דהיינו שצריך לישן מתוך שכרות ובכך מקיים מימרא דרבא דמחייב לבסומי עד דלא ידע ע"י שישן. וכן פסק בהגה (סי' תרצה ס"ב). ע"ש. וע' בפרמ"ג במשב"ז (סי' תרצה) שכתב שכן ראוי לעשות. והביאו להלכה במשנ"ב (ס"ק ה). ע"ש. וע' בספר מקראי קודש להגרצ"פ פרנק זצ"ל (פורים אות נד) ובספר ארחות רבנו ח"ג (עמ' נז). ע"ש. [וראיתי שפרשו לדרך זו מה שאמרו לבסם "בפוריא", דר"ל היינו במטה, שבארמית פוריא פי' מטה, כדאי"ב ב"מ (כג:) ובפרש"י שם. כ"כ בספר להורות נתן מועדים (פורים אות ל). ובסנסן לאיר (עמ' קכא) הובא בחז"ע פורים (עמ' קעה)]

בדברי הפוסקים שאין להשתכר אלא ישתה יותר מלמודו

(ד) ועכ"פ עלה בידינו שלדעת רבנו אפרים והארחות חיים אין להשתכר כלל. וכ"כ הכלבו (סוף הלכות פורים) בזה"ל: וחייב איניש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים ולכמה עבירות זולתן, אך שישתה יותר מלמודו מעט כדי שירבה לשמוח ולשמח האביונים וינחם אותם וידבר על לבם וזו היא השמחה השלמה. ע"כ. ולכאורה נראה דס"ל שביאור המילה "לבסומי" אין ענינו להשתכר, ושלא כמ"ש לעיל משם רבנו חננאל הערוך ועוד, אלא כדכתבין לעיל שאינו אלא "להתבסם" בעלמא, שכך היא משמעות דברי הארחות חיים והכלבו שהביאו מאמר הגמרא דחייב איניש "לבסומי" וכו', וכתבו ע"ז "לא שישתכר" וכו', אלא שישתה יותר מלמודו. וא"ת דס"ל שפירוש לבסומי היינו להשתכר, א"כ היאך כתבו "לא שישתכר", שהרי רבא קרי' בחי'ל שחייב לבסומי והיינו להשתכר. ודו"ק.

ומעתה יש ליישב מש"כ להעיר לעיל על דברי הרב יסוד ושורש העבודה וחידושי הרי"ם שדייקו מהא דנקטה הגמ' לישנא ד"לבסומי" ולא אמרו להשתכר, דמשמע שלא חייבו להשתכר, שע"פ דברי הארחות חיים והכלבו נראה דהאי לבסומי אינו להשתכר. ונראה שכן יש לבאר עוד בדעת הרוקח (סי' רלו), דהנה אחר שהביא מימרא דרבא, כ', פירוש "ירבה במשתה היין". ע"כ. ואפשר דר"ל שירבה במשתה היין יותר מלמודו וכנ"ל. וע' בשפת אמת (מגלה ז:). [ומה שהקשה עליו בספר להורות נתן (מועדים פורים אות לד), יש ליישב דס"ל להשפ"א כדברי הני ראשונים דהאי לבסומי לאו להשתכר הוא. ושלא כפירש"י וכנ"ל]. וכן ראיתי למרן החיד"א בספר מחזיק ברכה (סי' תרצה) שכ' כע"ז משמיה דהרמ"ע מפאנו באלפסי זוטא כת"י שכ' וז"ל: חייב איניש לבסומי וכו' פירוש לא יבחין באזניו אם אומרים זה או זה שהם מלות קרובים במבטא להמון חוגג. "אלמא בסום כל דהו סגיי". ע"כ. והנה אף שאין מכך ראיה דהכי ס"ל להחיד"א כידוע (ע' בהקדמות מחזיק ברכה ובשו"ת חיים שאל ח"א סי' ח ועוד. ודו"ק), מ"מ ע' בספרו מורה באצבע (אות שז) שכתב, והשתיה כדת "לבסומי ולא להשתכר" וכו'. ע"כ. הרי דסבר וקיבל דהכי הוי הלכתא. וע' בספר מטה משה (תתריב) מה שכתב בזה. והובאו דבריו גם בשל"ה (מס' מגילה). ע"ש.

ויש לבאר דס"ל להארחות חיים והכלבו ושאר ראשונים הנ"ל בהאי מימרא דאמר רבא "עד דלא ידע", כמ"ש בקובץ מהר"ל (מנהגי מהר"ל פורים י), בזה"ל: אני שאלתי אם כן הוא צריך להשתכר ביותר, והשיב לו דבספר אגודה (מגילה כה) פירש ר"ל ברוך מרדכי וארור המן שוין בגימטריא, "ואפילו שתוי דאינו שיכור כל כך בקל הוא טועה בחשבון". ע"כ. והובא בספר מטה משה (שם). וע' להגאון פרי חדש (סי' תרצה ס"ק ב) שאף שדחה לדברי רבינו אפרים, מ"מ סיים, "ומיהו עתה שהדורות מקולקלים ראוי לתפוס סברת רבנו אפרים ז"ל ושלא לשתות אלא מעט קט יותר ממה שמורגל ביו"ט ובזה יוצא יד"ח כיון שכונתו לשמים כדי שלא להכשל ח"ו בשום מקרה רע וישא ברכה מאת ה'". ע"כ. וכ"כ מהר"י מולכו בספר שלחן גבוה (סי' תרצה ס"ק ה) אחר שהביא לדברי האבודרהם שכתב שיש חיוב להשתכר, כ' ע"ז, "ועם כל זה לא נכון לעשות כן להשתכר יותר

מדי שאינו הדרך המוסר". וסיים שכן הסכים הר"ב שיירי כנה"ג ופר"ח וכן עיקר. ע"כ. וע"ע בספר יד אפרים (סי' תרצה) שהאריך בביאור מאמר זה דעד דלא ידע ע"פ מה שנתבאר לו בחזיון לילה, והעלה שאין להשתכר כ"כ עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ושהשיעור הוא עד ולא עד בכלל. ע"ש באורך. ובענין שיעור יותר מלמודו ראיתי להגר"ש וואזנר בשו"ת שבט הלוי ח"י (סי' קז אות ב) שנשאל בזה מהו שיעור חיוב השתיה, ומהו יותר מלמודו, וכתב שכל מה ששתה עושה עליו רושם של התרוממות שמחה כדרך יין, זה גדר יותר מלמודו. ע"ש.

בדעת מרן הב"י

(ה) ומ"מ אף אחר עלות פש גבן לברורי דעת מרן מלכא שקבלנו הוראותיו בפתגמא דנא, דהנה המעיין בש"ע לפו"ר, סבו"ר יסבו"ר האי"ש שדעת מרן כדעת הני ראשונים דס"ל שצריך להשתכר, שהרי כ' בזה"ל: חייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. אולם כלל גדול למודו רבותינו שכוונת מרן ז"ל בחיבור הש"ע היה שלא יפסקו דין מתוכו אלא אותן שלמדו תחלה דברי בעל הטורים עם פירוש הב"י וידע מתוכן כל דין עם טעמו. (כלשון הסמ"ע בהקדמתו לחו"מ). [וע' בהמשך לשונו של הסמ"ע שהובאה ביד מלאכי (כללי הש"ע אות א) שכו"מ, משא"כ בזמנינו בהיות מכובד התלמה נמשך מהטובים רעה שרבים חושבים נפשם כאילו הם מדור דעה ורוצים ללמוד התורה על רגל א' ומצפצפים ופוסקים הלכה מתוך השלחן ערוך והם מחריבי עמנו וכו'. ע"ש לשונו. וע"ש ביד מלאכי שצ"ח בתשובותיו (הישנות סי' פ). ע"ש. וע' למרן החיד"א בספר שם הגדולים (מע' ספרים אות שי"ן אות לה) שכו", "שלחן ערוך יסוד מרן הקדוש להורות מתוכו אחר שעמד בשורש הדין בבית יוסף". ע"ש. וע' לו עוד בברכי"י יו"ד (סי' רעו ס"ק ב) משם האחרונים. ע"ש. וע' בארוכה בספר יחי יוסף להגר"ח סופר נר"ו (סי' א) מה שהאריך בזה. ע"ש. הרי שאין לפסוק הלכה מתוך הש"ע בלתי עיון בדבריו שבב"י ששם הכל מבואר באר היטב. ועיין מש"כ במערכת הכמ"ס בכללי מרן בזה באורך. ע"ש].

והנה בב"י אחר שהביא לפירוש התוס' שכתבו שחייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארורה זרש וכו', שוב הביא לדברי הר"ן משם רבינו אפרים שכו"מ דמהביאה הגמרא למעשה זה דרבא ור' זירא, הרי שלהלכה אין הלכה כהאי מימרא דרבא דחייב איניש לבסומי עד דלא ידע. ואחר כך כתב, "וכתוב בארחות חיים חייב איניש לבסומי בפוריא, לא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור ואין לך עבירה גדולה מזו שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, "אך שישתה יותר מלמודו מעט". ע"כ. ולא העיר ע"ז מידי והכי סתם דבריו. ואילו בש"ע כתב שמחייב איניש לבסומי וכו'. והנה המעיין היטב יראה שאי אפשר לפרש דס"ל למרן כדעת רבנו אפרים, שהרי ס"ל דהאי מימרא דרבא נדחה קראו לה, אולם כבר ביארנו בס"ד לעיל שיש לבאר שלדעת הארחות חיים האי מימרא לא נדחתה, אלא ס"ל דכוונת רבא דעד דלא ידע, הוא כמ"ש במנהגי מהרי"ל משמיה דהאגודה, ומעתה יש לנו לבאר דהכי היא כוונת מרן, דהאי "לבסומי" לאו להשתכר הוא, אלא שישתה מעט יותר מלמודו וכמ"ש בס"ד באר היטב בדעת הארחות חיים וכל הראשונים דלעיל דס"ל כוונתיה. ואין לדחות דס"ל להב"י כהתוס' שהביאם בראשונה, דמהביא לדברי הארחות חיים באחרונה משמע דהכי ס"ל למעשה, וכמו שלמדנו הוא גופיה בב"י א"ח (סי' קסח סי"ג מחודש) שכו", "והרא"ש כתב דברי רבינו תם ורבינו שמשון בפרק כל שעה ולא הכריע, אלא דמהביא דברי רבינו שמשון באחרונה משמע דכוותיה ס"ל". ע"כ. הרי שדעת מרן שדעת הפוסק שהביא באחרונה הוא העיקר, ומסתמא דאזיל בתר כלליה דיסד לן. ודון מינה ואוקי באתרין.

סברא שהביאה מרן בב"י ולא פליג עליה אי ס"ל הכי

(ו) ואף שהיה מקום לפקפק בזה שאין הכרח כלל דמהביא מרן לדברי הארחות חיים דס"ל כוונתיה, וממילא מה שפסק להאי מימרא הוי כפשיטה היינו להשתכר ממש, ונראה שכן היה מקום להוכיח קצת מדברי הגאון שבות יעקב ח"ג (בקנו" לא הביט און ביעקב שבסוה"ס, ד"ה זה יצא ראשונה) שכו"מ להשיב על משיגו בזה"ל: פוק

חזי מאי ראייה מייתי מדברי הדרכ"מ, שהרי דבריו שבד"מ אינו ברור הלכה רק מאסף לכל דעות הפוסקים, וכן עשה ב"י בספרו ואח"כ כתב ברור הלכה בש"ע והשמיט כמה דעות" ובה הדרך דרך ג"כ הד"מ וכו'. ע"כ. ומבואר דס"ל להגאון שבות יעקב שספר בית דרכו לאסוף סברות הראשונים ואין מכך ראייה מדהביא לסברת הפוסק דהכי ס"ל. וכן ראיתי לרבינו הגר"ח בשו"ת רב פעלים ח"א (חיו"ד סי' נב) שכ', "ומה שטען הרב אהל יוסף דאנן קיבלנו הוראות מרן ז"ל בין לקולא בין לחומרא, אחר המחילה הא איכא רבים הסוברים דזה הכלל אינו אלא במה שפסק מרן ז"ל בשלחן ערוך, וגם למאן דסבר דהאי כללא שקבלנו הוראות מרן ז"ל אתיא גם על מה שכתב מרן ז"ל בבית יוסף, זה דוקא אם יאמר מרן ז"ל "וכן הלכה או והכי נקטינן", וכיוצא באלו לשונות, אבל אם מעתיק דברי פוסק ולא דבר מרן ז"ל כלום, אינו בכלל זה". ע"כ. וע"ע בשו"ת רב פעלים א"ח ח"ב (סי' מג) ד"ה והגם. הרי שאין הכרח דס"ל להב"י כהארחות חיים מדהביאו בב"י בשתיקה. וע"ע למרן החיד"א בברכ"י (סי' שב ס"ק ד) ובשו"ת יוסף אומץ (סי' סט). ע"ש.

וכן נראה דס"ל להרב כה"ח (סי' רו ס"ק לט וסי' ריא ס"ק כד), שכ' שמכך שבש"ע לא הביא לסברת הרשב"א דס"ל שאינו בדין שיפטור הפרי שאינו חשוב לפרי החשוב דרך גררא, משמע דלא ס"ל כוותיה. ע"ש. [ואף דלא קי"ל הכי וכמ"ש בחזו"ע ט"ו שבט עמ' קפ והלאה. מ"מ לשון מרן הש"ע סי' רו ס"ה מסייעו כמבואר למעיין בו. ודו"ק]. ויש לסייעם ממה שכתב הגאון רבי אפרים לניאדו בשו"ת רועי ישראל (סי' ג ד"ד ע"ב) שכ' ואודיעך קושט דברי אמות, וכלל זה נקוט בידך, שבכל מקום שאנו יכולים למצוא איזו סיבה כל שהיא וקצת עילה לתת טעם להשמטת מרן השלחן ערוך איזה דין שהביא בב"י, ולומר שהוא משום דס"ל שאינו כהלכה, אז בודאי דאמרין הכי בפה מלא, שמשום שראה אח"כ שאין דין זה כהלכה, לכן השמיטו מהשלחן ערוך. ע"כ. והובא בשו"ת חזו"ע (סי' כה עמ' שסח) וע"ע שם (סימן נ, עמ' תתפא) שכ"כ משם עוד כמה גדולים. ע"ש. אולם לדעת רבים מרבותינו אין הדין כן, אלא ס"ל שסברא שהביא בב"י ולא פליג עליה הכי ס"ל להלכה למעשה. זה יצא ראשונה מרן גופיה בשו"ת בית יוסף (דיני גיטין וגירושין סי' יד) שכ' וז"ל: ומה שכתב כ"ת שלא הכרעתי בדבר בספר בית יוסף, מה צורך היה להכריע בדבר שהוא מוכרע מעצמו, שהרואה לפניו דרך סלולה ומסולקת הספיקות דבר פשוט הוא שיבחר בה ולא יניחנה. ע"כ. הרי שאף שלא הכריע הדבר אלא הביא דברי הפוסק בשתיקה, ביאר דבריו היטב דכל כה"ג מקרי הכרעה ואינו צריך לכתוב ד"ה הכי נקטינן" או ו"כן הלכה". ולכאורה זה שלא כמ"ש הגר"ח בשו"ת רב פעלים הנ"ל.

וע"ע בברכ"י א"ח (סי' שב ס"ק ד) שהביא תשובה כ"י להגאון רבי גבריאל איספרנסה במ"ש להשיב על הגאון מהר"ש הלוי, שכ' דמדהשמיטו מרן בש"ע מורה שאין דעתו לפסוק כן, וכתב ע"ז הגאון ר"ג איספרנסה הנ"ל, דאין הכרע בזה שכמה דינין מוסכמים אשכחן שאין הרב כותבם וסומך ליה במה שכתב בב"י. ע"כ. [ואף שכ' החיד"א ע"ז שכעת לא מצא בזה כלל ברור בדעת מרן. מ"מ לא פליג ע"ד. וע' לקמן]. וכ"כ הרב יד אהרן (סי' שב. הובאו דבריו בברכ"י שם). ע"ש. וז"ל הגאון רבי רפאל שלמה לאניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (חיו"ד סי' יב דף פ ע"ד), "וגם מרן בב"י הביא שתי תשובות דהריב"ש והרשב"ץ במשנה סתמית ולא כתב שיש מי שחולק עליהם ולא פקפק ע"ד, הא ודאי דס"ל להלכתא ניהו, דאי לא תימא הכי לא היה שתיק, ואפילו שלא הביא דבריהם בש"ע, הרבה דינים מחודשים מביא בבית יוסף ואינו מביאם בש"ע, ומשום הא ליכא למימר דלא סבירא ליה כוותיהו וכו', דאי איתא להא לא הוה שתיק מינה". ע"כ. והובאו דבריו בשו"ת פני יצחק אבולעפיה ח"א (אה"ע סי' י דף סו ע"ב). וע"ע בפני יצחק שם שצ"ע עוד לדברי הרבנים יד אהרן והיד מלאכי (כללי הש"ע) משם הרב מנחת כהן. וכ' עוד שגדולה מזו כ' הגאון חקרי לב א"ח (סי' נד דצ"ו ע"ב) שאף שבש"ע משמע היפך ממה שפסק בבית יוסף, כלל גדול בידינו שעיקר חבור של מרן על בית יוסף יש לסמוך ולא ספר הקצר, ובפרט שמביא

בבית יוסף בלי חולק. ע"כ. והגם שהרב הגדול כמהר"י אזולאי קרא ערער על זה בספרו הקדוש ברכי יוסף א"ח סי' שב ובשו"ת יוסף אומץ סי' סט כיוע"ש, מכל מקום אחד הרואה בעיניו יראה ולבבו יבין שהרב ז"ל אכתי לא ברירא ליה מלתא וספוקי מספקא ליה וכו', ואין ספקו של הרב מוציא מדי ודאן של הרבים הנז' לעיל שכתבנו. עכת"ד הפני יצחק. וע"ע היטב למרנא החח"מ בשדי חמד (כללי הפוסקים סי' יג אות ה). ודו"ק.

וכן ראיתי להגאון מה"ר רחמים חי חויתה כהן זצ"ל בספר שיירי שמחה שבסו"ס זכרי כהונה (כללי ההוראה אות כה) שגם כ"כ. ע"ש. וע"ע שם (כללי הש"ס והפוסקים אות כו) שהביא לדברי הגאון רב פעלים הנ"ל, וכו', ולענ"ד נראה דמוסתמיות דברי הפוסקים אין נראה כן. ואדרבא מדלא העיר עליו דיש חולקים או דיש להקשות עליו, מזה מוכח דדעתו כן וכו'. ואדרבא מדברי החיד"א במחזיק ברכה שהוצרך לגלות דעתו דעל שלא אמר "וכן הלכה" או "והכי נקטינן", אין מוכרח דדעתו כן, מוכח שכל שלא גילה דעתו בהקדמתו כן הכי ס"ל וכו'. ועוד הדבר מבואר וידוע שיש לחלק בין אם הרב המחבר כוונתו לאסיפה או לחבר חיבור לענין הלכה למעשה, "וספר בית יוסף ידוע שחברו להלכה ולמעשה" וכו'. עכת"ד. וע"ע בספרו שו"ת שמחת כהן ח"ו (דף קמ"ב). ע"ש. וכן מבואר בדברי הגאון מהר"ם שתר"ג בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' ב וסי' רנה. הובא בספר כללי הלכה הנדפס בסו"ס שו"ת שואל ונשאל ח"ט באות יא). ע"ש.

והנה אף הגאון מהר"ח זיע"א לא השווה מידותיו בזה וכמו שכתב להעיר ע"ד בשו"ת יבי"א ח"י (חיו"ד סי' נח אות כ), דהנה בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאה"ע סי' יד) כ', "וכיון דתשובה זו דהרשב"א הביא מרן בבית יוסף משמע דסבר כוותה", ועיין להרב זרע אמת (יו"ד סי' יז) שכתב, אם מרן בבית יוסף הביא סברה אחת ולא כתב חילוק על זה משמע דהכי סבירא ליה. ועיין להרב אהל (צ"ל יוסף) סימן כט ולמ"ד וכו'. ועיין להגאון חקרי לב סימן נד שהפריז על המדה, שכתב דברי מרן בבית יוסף הם יותר עיקר מהשלחן ערוך לסמוך עליהם. והנה הגאון חיד"א ז"ל פקפק בדבריו ביוסף אומץ סימן סט, היינו על מה שכתב שהם עיקר יותר מהשלחן ערוך, "אך אם לא כתב בשלחן ערוך היפך בית יוסף, ודאי סמכינן על מה שכתב בבית יוסף כמו שכתב בשלחן ערוך". עכת"ד. וע"ע ביבי"א שם שהאריך בזה והביא עוד מדברי הפוס' שכ"כ. וראה עוד ביבי"א ח"ט (חא"ח סי' צא חלק שביעי אות יג). ע"ש. וי"ל שהעיקר בזה כמו שכתב הגרי"ח באחרונה.

וגדולה מזו ראיתי להגרי"ח זיע"א בספרו בן איש חי (ש"א פרשת בלק אות ט), שפסק להלכה ולמעשה למה שהביא הב"י בא"ח (סי' רו וסי' ריא) משמיה דהרשב"א (ברכות מא:), שאם בירך על פרי והביאו לו פרי חשוב יותר, אף שברכתם שוה, אינו נפטר אגב גררא אא"כ כיון לפוטרו להדיא, והנה דברי הרשב"א הללו לא הביאים בש"ע כלל אלא בב"י בלבד הביאים בשתיקה [וכבר כתבנו לעיל שמלשון הש"ע בסי' רו ס"ה משמע יותר דלא ס"ל כהרשב"א כמבואר למעין, ואפ"ה הכריע בבא"ח כן להלכה]. ובבא"ח שם פסק שאם הביאו פרי כנ"ל, צריך לחזור ולברך שוב כדברי הרשב"א הנ"ל. ע"ש. הרי שאף בענין ברכות לא חשש הגאון הנ"ל לסב"ל נגד מה שכתב בב"י בשתיקה אף שלא הזכירו בש"ע. ודו"ק היטב בזה. וראיתי להגרי"ח סופר נר"ו בספר שם בצלאל (עמ' קצא), שכ' שאף למ"ד שקיבלנו הוראות מרן במה שכתב בב"י אף שלא הזכיר דעה זו בש"ע, הנ"מ היכא דכ' "וכן הלכה" או "והכי נקטינן", והביא להוכיח כן מדברי הגרי"ח בשו"ת רב פעלים בח"א (חיו"ד סי' כב) הנ"ל. אולם אחא"ר מכתה"ג אין דבריו מוכרחים כאשר יראה המעיין מדברי כל הני פוסקים. ונמשך בזה אחר דברי הגרי"ח בשו"ת רב פעלים הנ"ל. אמנם אשתמיטיה שאף הגאון רבינו יוסף חיים זיע"א לא השווה מידותיו בזה ולא ס"ל הכי להלכה למעשה וכמבואר. ונראה עוד דנ"ד עדיף טפי, שהרי רבים מכל הני פוס' שחלקו בזה כאשר יראה המעיין בשו"ת פני יצחק (שם), לא כ"כ אלא היכא דהשמיט מרן לאותו הדין בש"ע, וא"כ אמרינן דמדקרי לה שמיט"ה הרי דלא ס"ל הכי, משא"כ בנ"ד שהביא להאי מימרא דגמרא זו דמחייב איניש לבסומי

עד דלא ידע לדינא, כל כה"ג שפיר אמרין דסמך ע"ד שבב"י אף לדעת הפוסקים החולקים בזה. ודו"ק היטב. ואחר העיון נראה שכן יש לפרש גם בדברי השבות יעקב הנ"ל כמבואר למעיין היטב. ודו"ק.

מתי אומרים שמרן חזר בו ממי"ש בב"י

(ז) ואף שכבר נודע מה שכתב מרן החיד"א במחזיק ברכה יו"ד (סי' מז ס"ק ד) דזימנין דמרן הב"י רוח על פניו יחלוף בחיבור הש"ע וחזר בו ממה שכתב בב"י בראותו לאחר מכן כמה פוסקים שכתבו להיפך, והדר הוא לכל חסידיו. ע"כ. מ"מ אין לומר כן אלא במקום שיש לנו הכרח גמור ושערי תירוצים ננעלו, אולם הכא בנ"ד עלה בדינו ליישב דעתו דעת עליון דרבנו הב"י שלא יסתרו דבריו שבש"ע לדבריו שבב"י והכל בא על מקומו בשלום בס"ד. וכל כה"ג יש לנו לומר שסמך על מה שכתב בב"י משמיה דהארחות חיים. ואף שקצת דוחק הוא כמבואר למעיין, מוטב לנו לבאר כן מלאשווי למרן הדרנא. ודו"ק. וכך דרכו של מרן שאף שהעתיק לשון הפוסק או לשון הגמרא, מ"מ סומך עמ"ש לבאר בהם בספרו הגדול ב"י, כמ"ש בשו"ת לב חיים ח"א (סי' צט). וע"ע להגאון מה"ר אליהו חזן בשו"ת תעלומות ח"ג (דף קט אות יא). ע"ש. הובאו דבריהם בחזו"ע שבת ח"ד (עמ' שצ). וז"ל הגאון רבי יצחק אבולעפיה בשו"ת פני יצחק ח"ב (סי' א ד"ו ע"ב), "דרך מרן בשלחן ערוך לסמוך על דעת עצמו במה שכתב בבית יוסף ובכסף משנה בפירוש דברי הרמב"ם עם שבשלחן ערוך העתיק דברי הרמב"ם ככתבם וכלשונם ממש, עם כל זה הוא ז"ל מסתמך ואזיל על מה שכתב הוא עצמו בדעת הרמב"ם בכסף משנה או בבית יוסף". ע"כ. ואף דהכא לא ביאר האי מימרא דגמרא בב"י, מ"מ מכך שהביא לדעת הארחות חיים בשתיקה כהודאה, ממילא מה שנפרש ע"פ הארחות חיים בהאי מימרא נפרש אף בדבריו שבש"ע.

ואין להקשות היאך שביק מרן לדברי הרא"ש והרי"ף שהעתיקו המימרא כצורתא דמשמע דס"ל שצריך להשתכר עד דלא ידע כמ"ש לעיל, שאפשר דס"ל למרן שאף בדבריהם אפשר לפרש כן וכמ"ש לעיל בדעת הארחות חיים, וא"כ מה שנפרש בגמרא נפרש בדבריהם, להכי ס"ל למרן שאין הכרח דפליגו ע"ד הארחות חיים הנ"ל. ואין לומר שנעלמו דבריהם מעינו הבדולח כשכתב הב"י ולאחר מכן בחיבורו לב"י ראה לדבריהם והדר ביה ופסק כוותיהו ופירש המימרא כפשוטה, שדוחק הוא שבאותה שעה לא עיין בדברי הרא"ש והרי"ף שהם עמודי עמודי ההוראה שנשען עליהם, אלא ע"כ כדכתבין. ודו"ק בזה. והמעין הישר יראה דהכא לא מסתברא כלל לומר שמרן חזר בו, דהנה אף שבאותה שעה שחיבר הב"י ראה לדברי הרי"ף הרא"ש והרמב"ם, ואפ"ה לא הזכירם בב"י ולא ס"ל כוותיהו, ומעתה אם מפני כל הני עמודי הוראה לא נמנע מלפסוק בב"י כהארחות חיים, מפני מה ישנה דעתו בש"ע שלא לפסוק כוותיה. ודו"ק בזה.

ובעיקר דין זה "דמרן חזר בו" שמרבים לומר כן במקומות רבים, אביא כאן מה שראיתי מכבר להגרי"ח סופר נר"ו בספר ברכת יעקב (עמ' קכט), ואעתיק לשונו לתועלת המעינים: "ולדידי כל כי האי לא ניתן להאמר ואין בדברים הללו וכיוצא בהם ממש, והואיל ולענ"ד זו רעה חולה שאני רואה אצל קצת מהלומדים בזמנינו שעל כי האי אומרים מרן ז"ל חזר בו, מרן ז"ל חזר בו, ולא מעיינים וטורחים ויגיעים להשתדל בישובן של דברים אלא מיד פותחים עונים ואומרים חזרה יש כאן. ובאמת אין תפארת מרן ז"ל על דרך זו, ואין זה הדר על חסידיו לאשווי מרן ז"ל גברא הדרנא" וכו'. ע"כ. וע"ע שם באורך. ובנ"ד דאיירין לכאורה בסתירת מרן מהב"י לש"ע, יש להביא כאן עוד דברי הגאון מוהרמ"ך בשו"ת שואל ונשאל ח"ו (חח"מ סי' יד דש"ע ס"א) שכ' "ודחוק לומר דבשלחן ערוך חזר בו מדעתו בבית יוסף ובודאי כל כמה דאפשר להשוותם משוינן להו". ע"כ. והובא בברכת יעקב (שם). ודון מינה ואוקי באתרין.

ומעתה מה שכתב הרמ"א בלשון וי"א אינו בא לחלוק כמו שמצינו כיו"ב פעמים רבות שאף שאינו חולק אפ"ה כותב בלשון וי"א. [ע' היטב ביד מלאכי כללי הש"ע אות ו משם הרב בני חיי (יו"ד סי' שלד) וע"ע בא"ח סי' ריב ס"א. ובמאמר מרדכי (סי' שיח ס"ח). ועוד כהנה רבות. ואכמ"ל]. וכן ראיתי אחרי רואי שכ"כ לבאר בדעת מרן בספר ילקוט יוסף (פורים עמ' תרעה), שהעיקר בדעת מרן דס"ל שאין להשתכר. ע"ש. וע"ע בחזו"ע (פורים עמ' קעה) שפסק שישתה עד שירדם בשכרותו. וצ"ל שאף הוא ס"ל שהרמ"א לא פליג ע"ד מרן וכנ"ל, דא"כ אמאי שביק לדברי מרן ואזיל בתר הרמ"א. וי"ל. [אולם צ"ב בזה דבשלמא למ"ש הרמ"א שישתה יותר מלמודו, הרי זה דברי הכלבו שכ' כלשון הארחות חיים שהובא בב"י, אולם מרן לא הזכיר כלל לדעת הרמב"ם שישתה עד שירדם. וע' שם בהערה שלא הזכיר כלל מדעת מרן. וצ"י. ושמואל ס"ל שדעת מרן אינה ברורה בדיון זה, וכל כה"ג מצינו לו שאינו מזכיר להלכה דברי הש"ע וכעין מ"ש בחזו"ע שבת ח"ד בענין ברירת שני מיני אוכלים שאינו חפץ באחד מהם, שאסר לברור המין שאינו חפץ בו ע"פ המבואר בתוס' ורא"ש, ולא זכר לדברי מרן הש"ע שפסק כלשון הרמב"ם שלדעת חלק מהפוסקים בדעתו אין איסור ברירה כלל בשני מיני אוכלים ע"מ לאכול לאלתר. ע' בביאה"ל (סי' שיט ס"ג) ובשו"ת שמע שלמה עמאר ח"א (סי' ו) ובשו"ת אלישיב הכהן ח"א (סי' כא), ואפשר שהוא משום שיש מח' בדעת הרמב"ם ומרן וכנ"ל. ועכ"פ עלה בדינו ליישב דברי מרן הש"ע על נכון לפי הנלע"ד בעה"י]. וע"ע בשו"ת שמחת יהודה ח"א (סי' כז) שגם כ"כ בדעת מרן, דס"ל שהעיקר כהארחות חיים. ע"ש. וכן נראה עיקר כדכתבין בס"ד.

אזהרת רבותינו על הקלוקלים הנולדים מהשכרות

(ח) ומכל מקום לכל הדברות דעת לנבון נקל שאף למ"ד שצריך להשתכר, מ"מ אין זה אלא באופן שע"כ לא יתבטל מן המצוות המוטלות עליו ושיהיו כל מעשיו לש"ש ולא לשם הוללות וסכלות כי יתן בכוס עיניו לצאת חוץ מן המדה, שכבר הבאנו בתו"ד לדברי הפוס' שדברו בזה כדמשמע מהמאירי הא"ח והכלבו. והנה אף שהדברים פשוטים, מ"מ אביא כאן כמה מלשונות הפוסקים שהזהירו בזה שעכ"פ דברים הנכתבים עושים רושם.

וע' בספר מטה משה (סי' תתיב) שהאריך בזה, וכתב שם בזה"ל: ואף אותם המשתכרים יהיו כל כוונתם לשם שמים כדי לזכור הנס שבא במשתה היין ולא כאותם המשתכרים כדי למלאות גרונום כאשר ראיתי רבים בני אדם אשר המה ביין שגו פקו פלילי ומרבים בימי הפורים האלה לעשות שחוק וקלות ראש ואינם חוששים להתפלל בימים האלה ואדבריה מרימים קולות בשעת התפלה ובקריאת מגלה ומערבבים החזן עד כי קולו לא ישמע, גם באכלם לבם ועיניהם שם על מעדניהם ולא נשאו את ראשם לא הביטו העולם העליון אשר ה' אלהי ישראל בא בו. ולא יחושו לא על נטילת ידיים ולא על ברכת המוציא ולא על בהמ"ז עד כי נדמה לרוב המון שבשני הימים האלה הותר לכל אדם לפרוק עול תורה מעליו ומצוות וכל המרבה להיות משוגע הרי זה משובח, וכל זה הוא בלי ספק רע ומר והוא עון פלילי כי לא הותר לנו רק שמחה לא שחוק וקלות ראש וכל המבטל תפלה ואינו שומע מקרא מגלה מלה במלה הרי זה חוטא ומתחייב בנפשו ואי אפשר לכל אשר בשם ישראל יכונה לפרוק מעליו עול מלכות שמים אפי' שעה אחת ולא מצינו לראשונ' שהיו מתעסקים בקלות ראש בפורים ח"ו, אבל בדברי מצוה היו מתעסקין כמו שאמרו רבותינו ז"ל בסנהדרין מכדי מפוריא לפסחא תלתין יומין ובפורים דרשינן בהלכות הפסח וכו', הרי שביום הפורים היו דורשין בהלכות פסח. ע"כ⁽⁴⁰⁾.

----- אורה ושמחה -----

(40) ובדידי הוה עובדא שפעם אחת התפללתי מנחה ביום הפורים, והיה שם אדם אחד ששתה עד כדי שכרות, והיה קורא בשעת תפלת י"ח גם האותיות הקטנות של ההלכות הכתובות בסידור, כלומר "בחורף אומרים" וכו'. והיה מעשה זה ללעג וקלס בעיני כל רואיו, והלכה פסוקה היא בש"ע א"ח (סי' צט) ששיכור אסור להתפלל,

ויש להביא לשה"ק של החסיד בעל יסוד ושורש העבודה (שער יב פרק ז) שיש בה יסוד גדול לכל מהות היום הזה, וז"ל: אחרי ככלות סעודתו וברך בהמ"ז יקיים ג"כ החיוב מדינא דגמרא הקדושה שאמרו (מגילה ז ב) חייב אינש לבסומי בפוריא. והנה דקדקו חכמי הגמרא בלשונם הצח והקדוש ואמרו לבסומי ולא אמרו חייב אינש להשתכר בפורים אך הוא כמ"ש הב"י בטור (סי' תרצה) בשם רבינו אפרים וא"ח ז"ל בקיצור: חייב אינש לבסומי בפורים לא שישתכר שהשכרות איסור גמור הוא ואין לך עבירה גדולה מזו כו', אך שישתה יותר מלמודו מעט עכ"ל. וגם האריז"ל בכוונת השתיה ביום זה ע"ד הסוד כתב באר היטב בלשונו הקדוש: ולא ישתכר אלא יתבסס כו'⁴¹ גם את זאת יש להוכיח ע"פ שכל פשוט שאין כוונת הגמרא הקדושה שישתכר חלילה כי הנה כל בעל שכל יודה ויכיר האמת במ"ש במגילה לעשות אותם ימי משתה ושמחה שחייב אדם להיות שובע שמחות בפורים, אין הכוונה על שמחת הוללות של רשות כי אין טוב לאדם לפני האלהים כ"א לשמוח בשמחה של מצוה, אך הרצון בזה הוא על שמחה של מצוה לשמוח ביוצרו ובוראו ית"ש נגילה

----- אורה ושמחה -----

וזהו בכלל כל דברי רבותינו שהבאנו כאן שכתבו להזהיר בזה ולא חלקו בין ימי הפורים לשאר ימים [אולם מ"מ נראה שאף שמרן בא"ח הנ"ל לא כתב לחלק בין יינות שלנו ליינות של זמן חכמי התלמוד, וס"ל דסגי ברביעית אף ביינות שלנו דחשיב שתוי שאסור להתפלל. מ"מ בחו"מ (סי' ז) העתיק לחילוק התרה"ד בין יינות שלנו ליינות שלהם והלכה כמשנה אחרונה. ואף שאפשר דשאני עשיית דין לתפלה. מ"מ נראה שהמנהג להקל במי ששתה ברביעית. ויש לדון עוד ע"פ מה שכתב מהרש"ל לחלק בין יו"ט לשאר ימים, שנהגו להקל להתפלל שתויים ביו"ט. ואכמ"ל. ועוד חזון למועד]. שלא הותרה הרצועה ביום הפורים. וע' בטוש"ע ונו"כ (סי' קפה) בענין שיכור בברכת המזון. ולכן החכם עיניו בראשו שיתפלל מנחה קודם שיתפתה ביינו, וכן יברך ברכה"מ קודם שיגיע לידי שכרות, שהרי כמה וכמה ספיקות נולדים מזה, שפעמים רבות נרדמים בתוך הסעודה אף שינת קבע ועובר זמן עיכול (עי' סו"ס קעח). ופעמים שאף מקיאים אכילתם ודבר זה הוא ספק בברכת המזון ועוד כהנה וכהנה. לכן ישתה לאחר שיתפלל ויברך ברכה"מ וכו"ל. או לחלופין יכול לעשות כמנהג רבים שאוכלים הסעודה מיד לאחר תפלת שחרית וישן קמעא ולאחר מכן יקום ויתפלל תפלת מנחה כדבעי. תן לחכם ויחכם עוד. ואשרי השם דרכיו. ע"כ.

41) אולם מה שכ' רבינו בעל היסוד ושורש העבודה משמיה דרבנו האריז"ל שאין חיוב להשתכר, אחה"ר מכ"ק אינו מחזור, דהנה ז"ל מהרח"ו בשער הכוונות (ענין פורים דרוש א', ד"ה ומ"ש רז"ל חייב אינש וכו'): ומ"ש רז"ל חייב אינש לבסומי בפוריא עד שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כו', הכונה הוא כי לעולם תוך הקליפה יש ניצוץ של קדושה המאיר בתוכה ומחיה אותה ולכן צריך לומר ברוך המן להמשיך אל הניצוץ ההוא אור "ולכן צריך לומר בלא כונה אחר שהוא שיכור ויצא מדעתו שאם יהיה ח"ו בכוונה יאיר גם אל הקליפה ח"ו". ונלע"ד כי כשאנו ממשיכין אור מוח הבינה ברחל "ע"י שתיית יין בריבוי גדול" יש הארה גדולה שיש בה כח להאיר גם אל הניצוץ ההוא אשר בתוך הקליפה וכו'. ע"כ.

הרי שמבואר בדבריו שצריך לשתות יין בריבוי גדול עד שישתכר לגמרי ויצא מדעתו (כלשונו). וכן נראה שהבינו בדבריו הכה"ח (ס"ק טז) ובאור לציון ח"ד (פרק ס אות ג). ע"ש. ואפשר דלא איירי האריז"ל אלא במי שבקי בסוד זה, משא"כ מי שאינו בר הכי יש חשש שיבוא לקלקל עי"כ. ויל"ע. ומצאתי שכבר העיר ע"ד היסוה"ע הנ"ל הגר"ח סופר בקונטרס טוב להודות על פורים (עמ' סו), שמדברי שעה"כ משמע שלא כמ"ש היסוה"ע בדעת האריז"ל. אמנם סיים שם שעכ"פ צדקו דבריו שאם אפשר שע"י שתיתו יבוא לידי ביטול מצות וכו' ודאי שלא ישתה ויטול שכר על הפרישה. ע"ש. וכן ראיתי בספר ילקוט יוסף (פורים עמ' תתלז). וע"ש מה שהביא לבאר דברי האריז"ל משם הערבי נחל. ע"ש

ונשמחה בו נזכירה דודיו מיין שיש לנו אלוה ופטרון כזה שעומד בתמידות למלט נפשנו מיד כל העריצים המבקשים את נפשינו, ומגודל שמחת לבו באלוהותו ית"ש ויתעלה יתן במחשבתו הודאה עצומה לבוראנו ית"ש על הנסים הגדולים והנפלאות שעשה עמנו בימים ההם בזמן הזה וכו', אבל לא כן יתהלך במישרים כי יתן בכוס עינו לשתות יותר מכדי שיעורו הרבה כי אז היין בגוד יבגוד ומערבב שכלו ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו להבחין מה יום מיומים היום הזה אם הוא תשעה באב או פורים כי לא ידע האדם את עתו אם עת לשחוק או עת לבכות, וכדגים הנאחזים בפח כהם יוקשים בני אדם נופל מלא קומתו ארצה שוכב כאבן דומם ולא ידע אם הוא בין החיים או בין המתים בקבר, הן אלה קצות דרכי גבר אשר עברו יינו גם משכרות גדול כזו הכה ופצוע פצוע וחבורה ומכה טריה מאיזה אבר.

גם כי יבא האדם לכמה קלקולים ומכשולים היו עליו יקרא מעות לא יוכל לתקן מה שעובר כי בשכרות כזה בודאי יום פנה ולא יתפלל לעת מצוא תפלת המנחה עד הערב, ואפשר גם תפלת מעריב לא יעלה על לבו להתפלל, ובבקר תאמר מי יתן ראשי קלני מראשי משכרות יום אתמול ואין עומד להתפלל מתוך כובד הראש גם תפלת שחרית בכוונה. ועתה בנים קדושים ידידי השם ושאהבה נפשי הגידו לי איך יעלה על לב שום בר שכל שחז"ל יצונו ויכריחנו באזהרתם על שכרות גדול כזה שעי"ז הולכי נתיבות יושר ילכו ארחות עקלקלות לבטולי מלהתפלל לפניו ית"ש התפלות שתקנו אנשי כנה"ג ובהם כמה נביאים בחיוב גמור על האדם להתפלל בכל יום ג' תפלות, והן דברים שעומדים ברומו של עולם, כמשדרז"ל (ברכות ו) מפסוק כרום זולות לבני אדם (תהלים יבט), הנה בודאי אין השכל מסכים על זה אך האמת יורה דרכו דרכי נועם אזהרתם וכל נתיבותיה שלום ע"ד היושר והשתיה כדת מעט יותר מכדי שיעורו וכו'.

הרי לפניך אחי ורעי ראייה ברורה מפוסקים קדמונים שהביא הב"י כנ"ל וכן כתוב מפורש בכתבי האר"י ז"ל כנ"ל ואת כל ונוכחת ע"פ שכל פשוט שאין כוונת הגמרא הקדושה כלל על השתיה שלא כדת, לכן יזהר האדם מאוד ומאוד בשתית משקין המשכרין יותר מדאי אפילו בשמחת פורים לבל הרימה פעמין למשואות בהשאת היצר שהוא מצוה ע"פ דינא דגמרא וכל ירא וחרד ישקול במאזני שכלו בעת שתייתו בפורים אם יוכל ע"י שתיה זו להתפלל תפלת מנחה ומעריב עם הצבור בבהכ"נ בכוונה ייטיב לבו ביין או בשאר משקה, וכל מעשיך יהיו לש"ש לקיים מ"ע של קבלה לעשות אותם ימי משתה ושמחה ויערב לו ומקבל שכר גדול ג"כ על זה על כוונה הנ"ל, וכמו שער בנפשו שע"י שתיה מרובה זו יבטל מאיזה תפלה ר"ל, אזי יפסיק תיכף משתיה זו ויאסור איסור על נפשו ממש כאיסור של יין נסך ומקבל שכר על הפרישה לש"ש ודי בהערה זו. עכ"ל. וכע"ז כתב גם בספר חמדת ימים (פ"ו אות לב) ע"ש באורך. וראה עוד למון החיד"א בספרו לב דוד בהנהגת הפורים. ע"ש. וע"י בחיי אדם (כלל קנה אות ל). והובאו דבריו להלכה בביאור הלכה (סי' תרצה ס"ב). ע"ש. ובשו"ת אור לציון ח"ד (פ"ס ה"ג) כתב שאין חיוב השכרות אלא במי שאהבת ה' ויראת ה' תקועה בלבו, ומכיר בעצמו שלא יבוא למעשים או דבורים אסורים ומגונים. אבל אם אינו בדרגה זו לא ישתכר, והביא לדברי היעב"ץ בסידור עמודי שמים שאחר שכתב שאביו החכם צבי ע"ה היה מקיים המימרא כפשוטה ושהחלש שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך, הוסיף, שכמו כן המשתטה ביינו ואין בו מדעת קונו, אין לו לקיים המימרא כפשוטו. ע"ש.

אם החיוב לשתות דוקא יין או דלמא הוא הדין בשאר משקים

(ט) אני טרם אכלה לדבר אמרתי אברר בס"ד אם החיוב לשתות דוקא יין, או דלמא הוא הדין בשאר משקים המשכרים. דהנה רש"י (מגילה ז:) ד"ה לאבסומי, כ' להשתכר "ביין". ע"כ. ומשמע מדקדוק לשונו דר"ל שהמצוה להשתכר דוקא ביין. וכן משמע קצת בדברי הרוקח (סי' רלו) שכל, אמר רבא מיחייב איניש לאיבסומי

בפוריא עד דלא ידע וכו', פי' ירבה במשתה "היין". ע"כ. והכי משמעות דברי הרמב"ם שכ' ושותה "יין" עד שישתכר וירדם בשכרות. ע"כ. והכי משמעות דברי החיי אדם (כלל קנה אות ל). ע"ש. וע' למהר"י ענגיל בגליוני הש"ס (מגילה ז): שכתב לתמוה ע"ד רש"י דמנין לו שדוקא יין. וע"ש מה שכ' בזה. אולם אכתי יש מקום לומר דכל הני ראשונים לא נחתו לזה, אלא שבאו לחלק בין יום פורים לשאר ימים טובים שאף בשאר ימים טובים יש מצוה לשתות יין מדין שמחה הכא נמי ימי משתה "ושמחה" כתיב, אולם התם סגי בכך שישתה רביעית כמבואר בדברי הפוס' בא"ח (סי' תקסט) משא"כ הכא דלא סגי בהכי, ולכן דקדק רש"י לומר דהכא אינו כשאר ימים טובים דסגי לשתות פורתא, אלא שצריך לשתות עד שישתכר מן היין שזוהי מצות היום ואה"נ הוא הדין בשאר משקים דשייך בהם דין שמחה כדאי' ברש"י (בב"מ סו:). [וראיתי בס"ד שקרוב לזה ביאר גם בספר נימוקי מהרא"י. הובא בספר הליקוטם ברמב"ם פרנקל. ע"ש]. א"נ יש לומר עוד שכיון שכך היתה הרגילות בזמנם לשתות בתוך הסעודה יין (ע' היטב במשנה ברכות מב). לכן כ' רש"י דהכא צריך לשתות יין טפי מן הרגילות בשאר סעודות ועד כדי שישתכר.

ושו"ר אחרי רואי בס"ד כע"ז בנימוקי א"ח (סי' תרצה) שכ' שיש לומר "דנקט רש"י בהוה", וכיון דלא אישתמיט בש"ס למימר דבין דוקא ישתכר ויתבסם, יש לומר דבכל מילי ומשקאות שיתבסם בהם ולא דוקא יין. ע"כ. ונראה כונתו שכ' שדיבר רש"י בהוה, היינו שכך היתה רגילותם לשתות יין, ולכן נקט רש"י יין. וראיתי בשו"ת להורות נתן ח"ט (סי' כב) שכ' בענין אחר, ואחר שהאריך מדברי הש"ס והפוס' להוכיח שאף שכר בכלל יין וא"כ אף מה שכתב רש"י יין לאו דוקא הוא אלא אף שכר בכלל יין, והאריך להוכיח שאף בין שייך דין שמחה כדאיתא ברש"י (בב"מ סו:). ועוד, כ' שרש"י בא לאפוקי אותם המוזכרים בברייתא (כריתות יג): כגון דבילה כעילית או דבש או חלב וכיו"ב [דתניא אכל דבילה כעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש ושימש לוקה משום דמשכרים] דחשיבי בכלל דברים המשכרים, ובא רש"י לומר שדוקא ה"שותה" יין או שכר וכל כיו"ב, דאע"ג דהני דבש וחלב וכו' משכרין הם, מ"מ אינם מבסמין ומשמחין. ע"ש. [וי"ל עוד שהוא מאחר שכתוב ימי "משתה" ושמחה. וכה"ג דאכל דבילה וכו' לאו משתה הוא]. וכן משמע מדברי היסוד ושורש העבודה (שער יב פרק ז) שהוא הדין בשאר משקים המשכרים, שהרי כתב "על כן חיבוננו חכמינו וזכרונם לברכה להיטיב לבו ביין ובכל משקה המשכר". ע"כ.

אולם אחר ההתבוננות יש לומר שיש מצוה לשתות דוקא יין, והוא ע"פ מה שכתב האבודרהם (תפילת פורים) ד"ה ואמר בפ"ק דמגילה מחייב איניש וכו', שכ' לבאר שחייבו חכמים להשתכר מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר, ועתה יהיה נזכר הנס הגדול בשתיית היין. ע"כ. וע"ע בבאיה"ל משם האליה רבה, שכ' כדברים הללו ממש. ע"ש. וא"כ טעמא רבה איכא שישתה דוקא יין זכר לנס שנעשה ע"י משתה היין וכמו שמוזכר כמה פעמים במגילה. וכן ראיתי בס"ד בשו"ת משנה הלכות ח"ה (סי' פג) שנשאל בזה אם החיוב הוא דוקא ביין, והשיב שיש מצוה דוקא ביין והביא לדברי האליה רבה הנ"ל שטעמא איכא שישתה דוקא יין זכר לנס שנעשה ע"י משתה היין. והוסיף עוד ע"פ מה שמבואר בדברי המדרש שהמן הלשין לאחשורוש על היהודים שאם יפול זבוב בכוסו הוא זורק את הזבוב ושותה היין ואם יגע המלך בכוס ישפכנו וזוהי שמע לו וא"כ ע"י יין בא הכל. ועוד ע"פ מה דאיתא במגלה ששאלו תלמידי רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה, והשיב מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע ובסעודה יין מלכות רב כיד המלך ותקנו ז"ל דוגמא לסעודה זו לזכור נסי ישראל. ע"ש. [ומה שכתב שם להוכיח מדברי הרדב"ח א"ח (סי' תסב) שצריך לשתות דוקא יין, ע' בשו"ת להורות נתן שם שדחה לנכון הראיה מדבריו. ע"ש]. וע' עוד בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סי' תצא) מ"ש בטעם הדבר דנקט רש"י דוקא יין. ע"ש. ועכ"פ אין זה אלא למצוה מן המובהק, אולם אם אינו חפץ

בשתיית היין בדוקא אלא בשאר משקים המשכרים שפיר דמי, דהנה בגמרא לא נזכר כלל שהחויב הוא דוקא ביין וכמו שהעיר בנימוקי אורח חיים, וכן מדברי רבים מרבתינו הראשונים מתבאר מדלא הזכירו כלל שצריך לשתות דוקא יין אין זה לעיכובא. ואף בדברי הני ראשונים שמשמע מדבריהם שצריך יין, אין זה מוכרח וכו"ל. ונהרא נהרא ופשטיה. והעיקר שיכון לבו לשמים.

המורם מכל האמור בס"ד:

א. לדעת חלק מרבתינו הפוס' צריך להשתכר ביום הפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וקרוב הוא לשכרותו של לוט כמבואר בדברי כמה מן הפוסקים. וכך נראה דעת רבנו האריז"ל בשער הכוונות. ע' בכה"ח (סי' תרצה).

ב. לדעת הרמב"ם עיקר המצוה שישתה עד שירדם מתוך שכרותו. ויש לבאר בזה בשני אופנים. ע' בפנים. וכן פסק המשנ"ב שכן ראוי לעשות.

ג. לדעת כמה מרבתינו הראשונים וכך נראה לבאר בדעת מרן הב"י שאין להשתכר אלא שישתה יותר מלמודו מעט.

ד. כתבו ההגהות מיימוני (פ"ב מה' מגלה הט"ו אות ב) משם הראב"ה שאין חויב זה חויב גמור אלא למצוה בעלמא. וכ"כ מהרי"ל בתשובה (סי' נו) וכן פסק האליה רבה (סי' תרצה ס"ק ב) והביאו להלכה בביאור הלכה (שם). וכ"כ בכה"ח (ס"ק טו). וע' בשו"ת משנה הלכות ח"א (סי' תקנד). ע"ש. וכן עיקר.

ה. אם ע"י שכרותו יבוא לזלזל או להתבטל מאחת מן המצוות המוטלות עליו או שיתנהג שלא כראוי וכל כיו"ב, לכ"ע לא ישתה עד שישתכר.

ו. לכתחילה מצוה לשתות יין. ואם אינו אוהב טעם היין או כל כיו"ב יכול לשתות אף שאר משקים המשכרים.

